

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM EKONOMİSİ VE FİNANSİ ANABİLİM DALI**

**GAYRİRESMİ KARZ-I HASEN SANDIK UYGULAMALARI:
SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ**

Rıdvan DEMİR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Doç. Dr. Muhammed Emin DURMUŞ

MAYIS - 2024

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**GAYRİRESMİ KARZ-I HASEN SANDIK UYGULAMALARI:
SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Rıdvan DEMİR

Enstitü Anabilim Dalı: İslam Ekonomisi ve Finansı

**“Bu tez 29/05/2024 tarihinde yüz yüze olarak savunulmuş olup aşağıdaki isimleri bulanan
jüri üyeleri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.”**

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ
Doç. Dr. Muhammed Emin DURMUŞ	Başarılı
Doç. Dr. Salih ÜLEV	Başarılı
Dr. Öğr. Üyesi Hasan DURMUŞ	Başarılı

ETİK BEYAN FORMU

Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve Etik Kurul Onayı gerektiği takdirde onay belgesini aldığımı beyan ederim.

Etik kurul onay belgesine ihtiyaç var mıdır?

Evet ☒

Hayır ☐

(Etik Kurul izni gerektiren araştırmalar aşağıdaki gibidir:

- Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırmalar,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dahil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanılması,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.)

Rıdvan DEMİR

29/05/2024

ÖN SÖZ

Tez çalışması süresince yardımlarını esirgemeyen, teşvik eden, okumalar yaparak yönlendiren danışmanım Doç. Dr. Muhammed Emin DURMUŞ'a katkılarından dolayı teşekkür eder, hürmetlerimi sunarım. Çalışma süresince manevi desteklerini her an hissettiğim ve vakitlerinden aldığım oğlum Muhammed Eymen DEMİR ve kızım Meryem Ebrar DEMİR'e teşekkürlerimi sunarım. Fani dünyada sevgisinin baki kalmasını istediğim yol arkadaşım, refikam Tuğba DEMİR'e anlayışından ve desteğinden dolayı sonsuz minnettarlığımı sunarım.

Rıdvan DEMİR

29/05/2024

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iv
TABLO LİSTESİ.....	v
ŞEKİL LİSTESİ	vi
ÖZET	vii
ABSTRACT	viii

GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: BORÇ KAVRAMINA GENEL BAKIŞ	5
1.1. Borç	5
1.1.1. Borcun Unsurları.....	5
1.1.2. Borcun Sebepleri.....	6
1.1.3. Borcun Bağlayıcılığı	7
1.1.4. Borcun Sona Ermesi.....	8
1.1.4.1. İfa.....	9
1.1.4.2. Tecdit	9
1.1.4.3. Takas.....	9
1.1.4.4. İbra.....	10
1.1.4.5. Alacaklı ve Borçlu Sıfatlarının Birleşmesi	10
1.1.4.6. İfa Yerine Edim	11
1.1.4.7. İfa İmkansızlığı.....	11
1.1.4.8. Zamanaşımı.....	12
1.2. Kredi.....	12
1.2.1. Kredinin Unsurları	14
1.2.2. Kredinin İşlevleri	16
1.2.3. Kredinin Sınıflandırılması.....	17
1.3. İslam’da Borçlanmanın Genel Prensipleri.....	18
1.3.1. Borçluya Kolaylık Sağlanması ve Alacaklının Zarara Uğratılmaması	19
1.3.2. Faizin (Riba) Yasak Olması	20
1.3.2.1. Borç Faizi.....	21
1.3.2.2. Alışveriş Faizi.....	21

2. BÖLÜM: KARZ-I HASEN	23
2.1. Karz-ı Hasen'in Tanımı	23
2.2. Kur'an ve Sünnette Karz	23
2.3. Karz Akdinin Şartları	25
2.3.1. Taraflar.....	25
2.3.2. İrade Beyanı	26
2.3.3. Akdin Konusu	27
2.4. Karz-ı Hasenin İşlevleri.....	28
2.5. Karz-ı Hasen – İbadet İlişkisi	30
2.6. Karz-ı Hasen – Enflasyon İlişkisi	31
2.7. Karz-ı Hasen Sandıkları.....	33
2.7.1. Resmi Sandıklar	34
2.7.2. Gayri Resmi Sandıklar	36
3. BÖLÜM: LİTERATÜR, ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ VE	
BULGULARI.....	38
3.1. Literatür Taraması	38
3.2.1. Araştırma Yöntemi.....	39
3.2.2. Araştırma Deseni.....	40
3.2.3. Veri Toplama Aracı.....	41
3.2.4. Çalışma Grubu	43
3.2.5. Veri Analiz Süreci.....	44
3.2.6. Araştırmacının Rolü	44
3.2.7. Araştırmanın Geçerliliği.....	45
3.2.8. Araştırmanın Sınırlılıkları	46
3.3. Araştırmanın Bulguları	46
3.3.1. Sandıklara Ait Genel Bilgiler	47
3.3.1.1. Karz-ı Hasen Sandık Uygulaması 1 (HASENAT)	47
3.3.1.2. Karz-ı Hasen Sandık Uygulaması 2 (YENİ BİRLİK)	48
3.3.1.3. Karz-ı Hasen Sandık Uygulaması 3 (KARZI HASEN)	49
3.3.1.4. Karz-ı Hasen Sandık Uygulaması 4 (TOHUM)	50
3.3.1.5. Karz-ı Hasen Sandık Uygulaması 5 (YARDIMLAŞMA).....	52
3.3.1.6. Karz-ı Hasen Sandık Uygulaması 6 (AKDAVIMM)	54

3.3.1.7. Karz-1 Hasen Sandık Uygulaması 7 (10K)	56
3.3.1.8. Karz-1 Hasen Sandık Uygulaması 8 (ÖSYN)	58
3.3.1.9. Karz-1 Hasen Sandık Uygulaması 9 (PERŞEMBE)	59
3.3.1.10. Karz-1 Hasen Sandık Uygulaması 10 (YATIRIM KANKACILIK)	61
3.3.1.11. Karz-1 Hasen Sandık Uygulaması 11 (AİLEMİN YARDIMLAŞMA SANDIĞI)	62
3.3.1.12. Karz-1 Hasen Sandık Uygulaması 12 (HİSBE)	64
3.3.2. Sandıkların Tüzüklerine Ait Bilgiler.....	66
3.3.3. Sandıklarda Karşılaşılan Problemler.....	68
3.3.4. Sandıkların Resmîyet Kazanması	75
3.3.5. Sandıkların Yaygınlaşması.....	78
3.4. Genel Değerlendirme.....	80
SONUÇ	85
KAYNAKÇA.....	89
ÖZ GEÇMİŞ	96

KISALTMALAR

S.A.V. : Sallallahu Aleyhi Vessellem

TDV : Türkiye Diyanet Vakfı

TL : Türk Lirası

€ : Euro

Vb. : Ve benzeri

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Sandıklarda Karşılaşılan Problemler.....	69
Tablo 2: Sandıkların Genel Yapısı	81
Tablo 3: Sandıklarda Aidat ve Karz Dağılımı	82

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Araştırmada Tespit Edilen Temalar	47
--	----

ÖZET	
Başlık: Karz-ı Hasen Sandık Uygulamaları: Sorunlar ve Çözüm Önerileri	
Yazar: Rıdvan DEMİR	
Danışman: Doç. Dr. Muhammed Emin DURMUŞ	
Kabul Tarihi: 29/05/2024	Sayfa Sayısı: viii (ön kısım) + 96 (ana kısım)
Borç, tarihin her zamanında yaşayan insanlar arasında iktisadî bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Doğası gereği borç veren kişinin elinde bulundurduğu menfaati bir başkasına kullandırması karşılığında bir menfaat elde etmesini de gerektirir. Günümüz bankacılık sisteminde bu menfaat, faiz olarak karşımıza çıkmaktadır. Bankalar, müşterilerine kullandırmış olduğu kredi karşılığında faiz almaktadırlar. İslam dinine göre faizin yasaklanmış olması, dinî hassasiyetleri olan insanların ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için farklı yöntemler aramasına sebep olmuştur. Karz-ı hasen, faizi tam olarak ortadan kaldıramayacak bir yöntem olsa da müslümanlar arasında borç ilişkilerinde tercih edilen bir yöntem olarak görülmektedir. Allah rızası için verilen güzel borç anlamındaki karz-ı hasen, ihtiyaçları gidermeye yönelik kullanılmaktadır. Karz-ı hasenin temel amacı, Allah'ın rızasını kazanmak ve insanların ihtiyacını karşılamaktır. Karz-ı hasen, kar sağlama amacı olmadığı için yardımlaşmayı destekleyen kurumlarda resmi olarak ya da bireylerin kendi aralarında gayri resmi olarak uygulanmaktadır. Bu çalışmanın temel amacı, karz-ı haseni gayri resmi olarak uygulayan sandıkların işleyişlerini ve yapısını araştırıp incelemektir. Bu sandıkların karşılaştığı problemleri tespit etmektir. Nihayetinde bu problemlere bulmuş oldukları çözümleri aktarmaktır. Gayri resmi karz-ı hasen sandıklarının yaygınlaşmasının imkanını ortaya koymaktır. Bu sandıkların resmiyet kazanmasının olabilirliği incelenecektir. Bu kapsamda biri yurt dışında on biri yurt içinde olmak üzere toplam on iki gayri resmi karz-ı hasen sandığı incelenmiştir. Sandıklar hakkında bilgi sahibi olmak için nitel araştırma yöntemi kullanılarak katılımcılarla mülakatlar yapılmıştır. Mülakatlar, yarı yapılandırılmış yöntem kullanılarak online veya yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Sandıklar, kuruluş serüvenleri, fon toplama ve karz dağıtma yöntemleri ve amacı gibi yönlerden değerlendirilmiştir. Karz-ı hasenin yaygınlaşabilirliği hususunda İslam iktisat literatürüne önemli katkıları olacağı beklenmektedir.	
Anahtar Kelimeler: Karz, Borç, Sandık, Kredi, Faiz	

ABSTRACT	
Title of Thesis: Qard Hasen Fund Applications: Problems and Solution Suggestions	
Author of Thesis: Rıdvan DEMİR	
Supervisor: Assoc. Prof. Muhammed Emin DURMUŞ	
Accepted Date: 29/05/2024	Number of Pages: viii (pre tex) + 96 (main body)
Debt appears as an economic phenomenon among people living in every period of history. By its nature, it also requires the lender to obtain a benefit in return for making the interest he holds available to someone else. In today's banking system, this benefit appears as interest. Banks receive interest for the loans they provide to their customers. The fact that interest is prohibited in Islam has caused people with religious sensitivities to look for different methods to meet their needs. Although Qard hasen is a method that cannot completely eliminate interest, it is seen as a preferred method in debt relations among Muslims. Qard hasen, which means a good loan given for the sake of Allah, is used to meet needs. The main purpose of Qard hasen is to gain Allah's consent and meet people's needs. Since Qard hasen does not aim to make a profit, it is implemented officially in institutions that support cooperation or informally among individuals. The main purpose of this study is to investigate and examine the functioning and structure of the ballot boxes that informally implement qard hasen. This is to identify the problems encountered by the ballot boxes. Ultimately, it is to convey the solutions they have found to these problems. It is to reveal the possibility of widespread use of unofficial qard-i hasen funds. The possibility of these ballot boxes becoming official will be examined. In this context, a total of twelve unofficial Qard-i Hasen funds, one abroad and eleven domestic, were examined. To obtain information about the ballot boxes, interviews were conducted with the participants using the qualitative research method. Interviews were conducted online or face to face using a semi-structured method. The ballot boxes were evaluated in terms of their establishment adventures, methods of collecting funds and distributing cards, and their purpose. It is expected that it will make significant contributions to the Islamic economics literature regarding the dissemination of Qard Hasen.	
Keywords: Qard, Debt, Fund, Credit, Interest	

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu

İnsanoğlu dünyada var olageldiğinden bu yana hayatlarını devam ettirebilmek için yaşam mücadelesi içinde olmuştur. Bu mücadelenin büyük bir kısmını geçimlerini sağlamak amacıyla ihtiyaç duydukları ekonomik faaliyetler oluşturmaktadır. Sosyal bir varlık olan insanın geliri her zaman gideriyle aynı olmamaktadır. Böylesi durumlarda finansman ihtiyacını bir şekilde karşılaması gerekmektedir.

İslam dininde bireylerin birbirleriyle hem maddi hem de manevi manada dayanışması ve birlikte hareket etmesi tavsiye edilmiştir. Günümüz dünyasında başlangıçta nakit ihtiyacı olanların bu ihtiyacını karşılamak için yakınlarının ve arkadaşlarının yanına gitmeleri beklenirken, çağımızda bankaların sıklıkla ziyaret edildiğini görebiliyoruz. Yaşadığımız çağda bankalarda kredilerin çeşitlilik arz etmesi (taşıt, ev, ihtiyaç vb.) bireylerin bankaları sıklıkla tercih etmesi gibi nedenlerden ötürü borç sağlama noktasında bankaların tercih edildiğini göstermektedir. Bu kredi işlemlerinde konvansiyonel bankalar faizli işlemleri kullanmaktadır.

Faiz, “Bizi aldatan bizden değildir” (Görmez vd., 2020) buyuran Allah Rasulü (s.a.v)’in getirdiği adalet, şefkat, yardımlaşma, dayanışma gibi ahlaki değerleri görmezden gelmektir. Faiz, dünyada da ahirette de azabı kuvvetli olan büyük bir günahıdır. Birçok iflas, intihar, yıkılan evler, boşa giden hayatlar vb. faizin bir sonucudur. Faiz yasağına uyulmaması kulluğumuzu tam manasıyla yerine getiremememize neden olabilir. Ayrıca bu emre uymamanın kişiyi kibirli kılacağı da söylenebilir. Bunu 'emir' açısından, yani itaatsizlik anlamında anlayabiliriz. Faizin "İslami" bakış açısından haram olmasının nedenini bu perspektiften değerlendirmek mümkündür.

Genel durum bankalara gitme yönünde olmasına rağmen -çok yaygın olmasa da- insanların finansal ihtiyaçlarını karz-ı hasen yöntemiyle yatırım fonu oluşturarak gidermeye çalıştıkları bilinen bir gerçektir. Kısaca misli malların veya benzer nitelikte ve miktarda borç alınan paranın geri ödenmesi anlamına gelen karz-ı hasen, faize alternatif olması nedeniyle İslam dini tarafından helal kabul edilmiş ve çeşitli durumlarda övülmüştür. Buradan hareketle nakde ihtiyacı olan ancak İslam'da kesinlikle yasak olan faiz yoluyla ihtiyacını gidermek istemeyen kişilerin bireysel olarak veya grup oluşturarak karz-ı hasen sandıkları kurdukları söylenebilir.

Günümüz dünyasında kapitalizmin önemli ve vazgeçilmez bir unsuru olan faiz gerçeğinden kurtulabilmek için islamî hassasiyetleri olan kişiler farklı enstrümanlar aramakta ve ihtiyacı olan finansmana ulaşmak istemektedir. Araştırmamız içerisinde bu enstrümanlardan birisi olan karz-ı hasen incelenecektir.

Araştırmanın Önemi

Karz-ı hasen uygulamasıyla yardımlaşma, bireyin yakın gördüğü çevresinden borç istemesi tarzında tek taraflı olabildiği gibi borca ihtiyacı olan bireylerin bir araya gelmesiyle kurdukları grup içinde karşılıklı olarak birbirlerine borç verme şeklinde çift taraflı da olabilmektedir. Çift taraflı olarak isimlendirilen karz-ı hasen faaliyetlerini de genellikle resmi (formel) ve gayri resmi (informel) olarak iki grupta değerlendirmek mümkündür. Dernek, kooperatif, vakıf, banka gibi kuruluşların bünyesinde resmi karz-ı hasen uygulamaları kurulabiliyorken herhangi bir kuruma bağlı olmaksızın aile üyeleri, meslektaşlar, öğrenci grupları vb. grupların bünyesinde de oluşturulan gayri resmi karz-ı hasen uygulamaları varlığını sürdürmektedir (Özdemir, 2019). Bu çalışmada bütün sandıkları incelemek mümkün olmadığından dolayı resmi sandıklar incelenmeyerek sadece gayri resmi yapıya sahip olup çift taraflı olarak kurulan karz-ı hasen uygulamaları ele alınmıştır.

Karz-ı hasenin herhangi bir resmi kuruluşa bağlı olmayan gayri resmi uygulamalarında ortaya çıkan en önemli unsur sandıkta bulunanların birbirlerine güven duymasıdır. Gayri resmi karz-ı hasen fonlarının toplumda yaygınlaşmasının önündeki en büyük engelin güven olduğu söylenebilir. Her ne kadar İslam ahlakı, insanın kendinden önce kardeşini düşünmesini -isâr- teşvik etse de, günümüzde bu nitelik unutulmuş, yerini daha çok kendi çıkarlarını düşünme ve kendi çıkarlarını ön planda tutma anlayışına bırakmıştır. Bu da doğal olarak insanların birbirlerine olan güvenini zedelemiş ve bireyler arasındaki güveni aşındırmıştır. Bu nedenle gayri resmi, tamamen güvene dayalı karz-ı hasen uygulamalarının grup üyeleri arasında sorun yaratmayacak şekilde sağlıklı bir zeminde hayata geçirilmesi önemlidir. Araştırmanın temel amacı, gayri resmi olarak sandık kullanan grupların güven duygusunun dinamik kalması için gerekli koşulları oluşturmaktır. Araştırma sonucunda bu koşulların oluşmasına katkı sağlayacağını düşündüğümüz unsurları belirteceğiz. Bu çalışma ile karz-ı hasenin gayri resmi yapı içerisindeki problemleri ortaya konulmuş olacaktır.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın temel amacı, karz-ı haseni gayrı resmi olarak uygulayan sandıkların işleyişlerini ve yapısını araştırıp incelemektir. Bu sandıkların karşılaştıkları problemleri tespit etmektir. Nihayetinde bu problemlere bulmuş oldukları çözümleri aktarmaktır. Gayrı resmi karz-ı hasen sandıklarının yaygınlaşmasının imkanını ortaya koymaktır. Bu sandıkların resmiyet kazanmasının olabilirliği incelenecektir. Bu kapsamda biri yurt dışında on biri yurt içinde olmak üzere toplam on iki gayrı resmi karz-ı hasen sandığı incelenmiştir.

Birinci bölümde borç ilişkisi ve kredi kavramından bahsedilmektedir. İlk bölümün amacı karz-ı hasenin bir borç ilişkisi olmasından dolayı borç ve kredi kavramlarının ne anlama geldiği, hangi uygulamalarının olduğu, insanlar tarafından bağlayıcılığı ve çeşitlerinin bilinmesidir. İkinci bölümde ise İslam iktisadından bahsedilerek karz-ı hasen açıklanmaktadır. Karz-ı hasenin tanımı, işlevleri ve ilişkili olduğu kavramlardan söz edilmektedir. Çalışmamızın üçüncü ve son bölümünde ise karz-ı hasen sandık yapılarından, ne şekilde teşekkül ettiklerinden, ne gibi sorunlarla karşılaştıklarından ve bu sorunlara nasıl çözüm bulduklarından, yaygınlaşmasının ve resmiyet kazanmalarının gerekli olup olmadıklarından bahsedilmektedir. Örneklem olarak aldığımız gayrı resmi karz sandıklarından hareketle genel kanaat ifade edilmektedir.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada yöntem olarak sosyal bilimlerde sıkça kullanılan nitel araştırma yöntemine başvurulmuştur. Sandıklar hakkında bilgi sahibi olmak için nitel araştırma yöntemi kullanılarak katılımcılarla mülakatlar yapılmıştır. Veri toplama yöntemi olarak mülakatlar, yarı yapılandırılmış yöntem kullanılarak online veya yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Örneklem olarak belirlenen sandık yönetici veya üyelerine araştırma problemi olarak ifade ettiğimiz karz-ı haseni gayrı resmi uygulayan sandıkların karşılaştıkları problemleri ve çözümleri tespit edebilmek adına önceden hazırlanmış mülakat soruları yöneltilmiştir.

Mülakat soruları sadece sandıkların yaşamış oldukları problemler hakkında olmamıştır. Araştırmamızda veri olarak bizlere lazım olduğunu düşündüğümüz sorular da yöneltilmiştir. Katılımcılara, sandıkların ne zaman, nerede, kaç kişiyle kurulduğu, sandığa üye olmak için başvuran herkesin kabul edilip edilmediği, karzın kimlere ve ne

şekilde verildiği, üyelerden herhangi birisinin vefatı durumunda izlenilecek yol haritasının ne şekilde belirlendiği gibi sorulara da yer verilmiştir. Bu soruların sorulmasının temel gayesi gayrı resmi sandıklar hakkında derinlemesine bilgi sahibi olmaktır.

1. BÖLÜM: BORÇ KAVRAMINA GENEL BAKIŞ

1.1. Borç

Borç kavramının kanunlarımızda tam bir tanımı olmamakla beraber sözlükte birkaç farklı tanımı yapılmaktadır. TDV İslam Ansiklopedisinde borcun en geniş kapsamıyla tanımı, “iki veya daha fazla kişi arasında birini diğerine ya da her ikisini birbirine karşı yükümlü kılmak kaydıyla kurulan hukuki bağ” şeklinde geçmektedir (Aydın, 1992). Daha dar manada borç, alacaklının borçludan istemeye yetkili olduğu, borçlunun da yerine getirmek zorunda olduğu bir edim olarak tanımlanmaktadır (Karaman vd., 2006). Sadece bir tarafın edimde bulunması gereken borç ilişkisine tek taraflı, iki tarafında edimde bulunması gereken borç ilişkisine de iki taraflı borç kavramları kullanılmaktadır (Aydın, 1992). En dar anlamıyla borç, para borçlarını ifade etmektedir ki günlük hayatta borç denildiğinde de akla ilk gelen para borcu olmaktadır.

Borç kavramı muhteviyatı itibariyle geniş bir anlama sahip olmaktadır. Kişiler arası maddi menfaatler üzerine kurulmuş bir borç ilişkisinden söz edebileceğimiz gibi manevi manada oluşan borç ilişkisi de olabilmektedir. İnsanların yapmış oldukları iyiliklere karşı vefa borcu, devlete karşı vatan borcu, analarımızın hakkına karşılık anne borcu, Allah’ın yarattığı kul olmamız hasebiyle kulluk borcu gibi manevi borçlar da yine borç kavramı çerçevesinde değerlendirilebilir. Fakat bizim burada bahsedeceğimiz borç kavramı maddi borçları kapsamaktadır. Bu manada bir borç ilişkisinin kurulabilmesi için 3 unsurun olması gerekmektedir. Bunlar, “borçlu”, “alacaklı” ve “edim” unsurlarıdır (Canbaz, 2019).

1.1.1. Borcun Unsurları

Borç terim olarak, iki veya daha fazla kişi arasında bir şeyin yapılması veya yapılmamasını konu alan ve bir tarafı alacaklı diğer tarafı yükümlü kılan hukuki bir münasebet olarak tanımlanmaktadır (Kara, 2012). Borcun unsurları arasında yer alan borçlu ve alacaklı borcun taraflarını oluşturmakta iken edim borcun konusunu ihtiva etmektedir (Aydın, 1992).

Borcun taraflarından olan alacaklı, borç ilişkisinde hak sahibi olan kişiyi ifade etmektedir. Sahip olduğu hak alacağına istinaden borçludan edimin yerine getirilmesini talep edebilir.

Borçlu olan kişiden bir şeyin yapılmasını ya da yapılmamasını isteyebilen alacaklı borç ilişkisinde aktif unsur konumundadır (Salih, 2014).

Taraflardan bir diğeri olan borçlu ise borç ilişkisinin konusunu ihtiva eden edimi yerine getirmekle mükellef kişi olarak tanımlanmaktadır (Erbek Odabaşı, 2020). Borçlu olan kişi alacaklıya hakkını ödemekle sorumludur. Yükümlülüğünü yerine getirmekle mükellef durumunda olan borçlu borç ilişkisinde pasif konumdadır (Salih, 2014).

Borç ilişkisinin bir diğeri unsuru olan ve borcun konusu olarak da ifade edilen edim, borç ilişkisine dayanılarak alacaklının borçludan istemeye yetkili olduğu, borçlunun da yerine getirmek zorunda bulunduğu mevzu olarak tanımlanmaktadır (Karaman vd., 2006). Edim bir menfaate dayanmak durumundadır. Bu menfaatin ekonomik bir değer taşıması her ne kadar gerekli olmasa da çoğu zaman ekonomik bir dayanağı olduğu görülmektedir (Salih, 2014).

Borç ilişkisinin konusu olan edimi muhteviyatı bakımından üçe ayırabiliriz. Birincisi, para veya mislî eşya borcunun ödenmesi olarak ifade edilen “deyn edimi”, ikincisi muayyen yani belirli bir malın teslim edilmesi “ayn edimi”, üçüncüsü ise bir işin yapılması, yerine getirilmesi olan “iş edimi”dir. Buradaki üç şekilde de edim olumlu manadadır. Borcun konusu belirli bir işi yapmaktan kaçınmak şeklinde olumsuz manada olması da mümkündür. Rehin olarak alınan bir mala dokunulmaması edimin dolaylı olarak olumsuzluk içerdiği ifade edilmektedir ki böylesi bir konunun borç ilişkisinde edim olması tartışmalıdır (Aydın, 1992).

1.1.2. Borcun Sebepleri

Borç ilişkisinin unsurları borcun meydana gelmesiyle oluşur. Borcun ortaya çıkması ise bir sebeple oluşur ki buna da borcun sebebi ya da borcun kaynağı denmektedir (Karaman vd., 2006). Borcun sebepleri beş kısımda değerlendirilmektedir. Bunlar, tek taraflı hukukî işlem, akid, haksız iktisap, haksız fiil ve kanun olarak ayrılmaktadır (Çağrı vd., 2006). Tek taraflı hukukî işlem, kişilerin aralarında bir akid olmadan bir kişiye herhangi bir şey vermeyi ya da yapmayı taahhüt etmesidir (Aydın, 1992). Tek taraflı hukukî işlemde akid olmasa da borcun unsurlarından borçlu kendisini bir edimi yapmakla mükellef kılınmaktadır. İslam hukukunda, “cuâle”, “kefalet”, “vasiyet”, “ibrâ”, “âriyet” ve “hibe” gibi akidler tek taraflı hukukî işleme örnek oluşturmakta ve karşı taraf kabul edinceye kadar teklif edeni bağlamaktadır (Çağrı vd., 2006; Çağrı, 2019).

Akid, tarafların irade beyanlarının hukukî bir sonuç doğuracak şekilde bir araya gelmesi olarak ifade edilmekte ve borcun en yaygın kaynağı olarak görülmektedir (Karaman, 1989). Mecelle 103. maddede akid şu şekilde tanımlanmaktadır: “Tarafeynin bir hususu iltizam ve taahhüt etmesidir ki icap ve kabulün irtibatından ibarettir.” İslam hukukuna göre alım-satımı helal olan, dinin kurallarına aykırı olmayan her akid caiz olarak kabul edilmektedir.

Borcun kaynaklarından bir diğeri olan haksız iktisap, sebepsiz zenginleşme olarak da ifade edilmektedir. Haksız kazanç elde eden kişinin elde ettiği bu kazancı iade etme borcu bulunmaktadır. Bir kişinin borçlu olmadığı halde borçlu olduğunu zannederek ödeme yapması durumunda parayı alan kimsenin iade etmesi gerekir. Bir başkasının malına karışan malın sahibine verilmesi de yine sebepsiz zenginleşmenin önüne geçecektir (Kaya - Çalış, 1997).

Haksız fiil, bir kimsenin hakkı olmadığı halde başka bir kimsenin şahsına ya da malına müdahale etmek suretiyle hak iddia etmesi olarak tanımlanabilir. Şahsa karşı yapılan haksız fiillerde diyet uygulanmaktadır. Mala karşı yapılan haksız fiillerde ise haksız fiilde bulunan kişinin malı tazmin etme durumu söz konusudur (Aydın, 1997).

Kanun, yukarıda ifade etmiş olduğumuz dört sebebin de kaynağı olarak görülmektedir. Tek taraflı hukukî işlem ve akid irade beyanından, haksız iktisap ve haksız fiil ise borç doğuran eylemlerden meydana gelmektedir. Fakat kanunun kaynağı sadece yasalardır. İrade beyanı ya da bir fiilden oluşmamaktadır (Çağrı vd., 2006). Bir kimsenin başkalarına karşı -nafaka, miras gibi- ödemekle yükümlü olduğu borçlar kanundan kaynaklanan borçlara örnek gösterilebilir.

1.1.3. Borcun Bağlayıcılığı

Borç ilişkisi, taraflara birtakım sorumluluklar yükleyen bununla beraber alacaklı ve borçlu arasında muayyen bir konuda bağlayıcı kılan ilişkidir. İslam hukuku kurallarının yer aldığı Mecelle’de “Berâ’et-i zimmet asıldır” şeklinde ifade edilen ilkeye göre insanın bir şeyi yerine getirmekle yükümlü olduğu ispat edilene kadar yükümlülüğünün olmaması esastır (Ceylan, 2017). Fakat bazen kanunlar bazen de insanların kendi fiillerinden dolayı yükümlülükler meydana gelmektedir. Kişinin üzerine yüklenen bu gibi yükümlülükleri yerine getirmek zorunda olması bağlayıcılık kavramıyla açıklanmaktadır. Mesela, bir trafik cezasının kaynağı kanunlardır ve kişiler için bağlayıcı olmaktadır. Aynı şekilde

insan fiillerinden dolayı oluşan yükümlülöklere hukukî sözleşmeleri örnek gösterebiliriz. Nasıl ki kanunlarda zorunluluk ve bağlayıcılık bulunmaktaysa hukukî sözleşmelerde de bağlayıcılık olmaktadır.

Sahih bir şekilde kurulan ve hukukî zeminde kayıt altına alınan borç ilişkisi hem devlet nazarında hem de insanlar nazarında bağlayıcıdır. İnsanların birbiri arasında yaptığı herhangi bir belgeye dayanmayan borç ilişkilerinde ise durum farklı olmaktadır. Bu tarz bir borç ilişkisinde borcu gösteren herhangi bir resmi evrak olmadığı için her ne kadar alacaklı diyaneten hak sahibi olsa da borcun ifası gerçekleşmediğinde kazaen yani kanun önünde hak talep edememe durumu söz konusu olmaktadır. İşte taraflar arasında çıkabilecek bu tür problemleri engellemek adına Kur'an-ı Kerim'de borç ilişkisinin yazılı bir hale getirilmesi emredilmiştir. Mudâyene ayeti olarak da bilinen Bakara suresi 282. Ayette, Allah Teâlâ "Ey iman edenler, belirlenmiş bir süre için borçlandığınız vakit onu yazın." buyurmaktadır. Dolayısıyla bağlayıcılık açısından borcun yazıya geçirilmiş olması önem arz etmektedir. Ayrıca buradaki borçtan kasdın menfi borç olup kulluk borcu, vatan borcu gibi müsbet borç olmadığını ifade etmek yerinde olacaktır.

Borçlar hukukuna göre insanların kendi aralarında yapmış oldukları hukukî sözleşmelere dayanan borçlar taraflar için kanun hükmündedir ve tarafları bağlayıcıdır. Bu bağlamda taraflar bağlayıcı olan sorumlulukları yerine getirmek zorundadır (Ceylan, 2017). Hukukî sözleşme gerçekleşikten sonra borçla ilgili yapılmış olan akidleşme neticesinde bağlayıcılık söz konusu olmaktadır. Dolayısıyla tarafların akidle beraber ortaya çıkan borçlarını eksiksiz bir şekilde yerine getirmesi gerekmektedir.

1.1.4. Borcun Sona Ermesi

Karşılıklı kurulan borç ilişkisinin sona ermesi genel olarak borcun ödenmesiyle gerçekleşir. Bununla birlikte borcun sona erdiği durumların hangi durumlarda olduğu gerek modern hukuk sisteminde gerekse İslam hukuk sisteminde yer almaktadır. Reisoğlu, borcun sona ereceği durumları ifa, ibra, yenileme, takas, alacaklı ve borçlu sıfatlarının birleşmesi, asıl borca bağlı hak ve borçların sona ermesi şeklinde ifade etmektedir (Reisoğlu, 2012). Karaman ise borcu ortadan kaldıran ödeme şekillerini, "îfâ, îfâ yerini tutan edâ, tecdîd, takas, ibrâ, îfâ imkânsızlığı, alacaklı ve borçlu sıfatlarının birleşmesi ve zamanaşımı" olarak sekiz başlıkta sıralamaktadır (Karaman, 2019). Bu bilgiler ışığında şimdi borcun sona erdiği durumlar ifade edilecektir.

1.1.4.1. İfa

Sözlükte “bir şeyi tam yapmak, eksiksiz yerine getirmek, ödemek” anlamına gelmektedir (Argunşah vd., 2023). Terim olarak ise borçlanılan edimin gereği gibi yerine getirilmesi olarak ifade edilmektedir (Aybakan, 2000). Satılan malın teslim edilmesi, alınan malın bedelinin ödenmesi, işçinin işi yerine getirmesi, işverenin işçiye ücretini ödemesi birer ifadır. İfa borç ilişkisini sona erdiren durumların başında yer almaktadır (Kelebek, 2008). Borcun ifası kararlaştırılan semen karşılığında ödenirse “eda”, herhangi bir sebeple farklı bir semenle ödenirse “kaza” kavramıyla ifade edilmektedir. İki durumda da ifa gerçekleşmiş olur (Karaman, 2019).

1.1.4.2. Tecdit

Sözlükte “yenileme” anlamına gelmektedir. Mevcut olan borcun ifa edilmeden yeni bir borç haline getirilmesine tecdit denilmektedir. Tecditte mevcut borcun yerine getirilememesi ve yeni bir borcun oluşması arasında bir illiyet bağı olması gerekmektedir. Borcun sebebi ve konusunda yapılan değişiklik objektif yenileme olarak nitelenmekte, borcun taraflarında yapılan değişiklik ise subjektif yenileme olarak ifade edilmektedir (Reisoğlu, 2012). İki durumda da mevcut borç sona ermiş olmaktadır. Yeni bir borçla mevcut borcun sona ermesi mutlaka tarafların irade beyanıyla olmalıdır. Yenileme ile artık yeni bir borç ilişkisi kurulmuş olmaktadır.

1.1.4.3. Takas

Karşılıklı borç ilişkisi içerisinde olan kişilerin mal değiş tokuş yapması suretiyle yapılan ödeme işlemine takas denilmektedir (Kahraman, 2000). Takas işlemine başvuran kişiler fiilen bir edimde bulunmadan alacaklarını denkleştirme yoluna gitmek istemektedir. İslam hukukçuları takas konusunda farklı görüşler sunmaktadır. Sadece deyn vasfını taşıyan borçların takası olacağını savunanlar olduğu gibi ayn ve deyn vasfını taşıyan borçların takasının olabileceğini ifade edenler de bulunmaktadır. Takası, kanuni ve iradi takas olarak iki kısımda değerlendirmek mümkündür. Takas, tarafların iradelerinin ortak bir paydada buluşmasıyla gerçekleşmektedir (Kümbetoğlu, 2022). Bununla beraber, kanuni takasta diğer tarafın rızası aranmadan ve tek taraflı irade beyanıyla takas işlemi uygulanmaktadır (Kahraman, 2000). Takas işlemi de borcu sona erdiren başlıklar arasında görülmektedir.

1.1.4.4. İbra

Sözlükte, “arındırmak, aklamak, temizlemek” gibi manalara gelmektedir. Bir hukuk terimi olarak ibra, “bir kimsenin başkasının zimmetinde olan hakkından karşılıksız olarak vazgeçmesi” anlamına gelmektedir (Apaydın, 2000). Alacaklının tek taraflı irade beyanının olması ibranın gerçekleşmesi için yeterli olmaktadır. Hak sahibinin hakkını aldıktan sonra karşı tarafla ilgisi kalmaması anlamında kullanılan “ibra” buradaki anlamından farklı olarak düşünülmelidir (Kelebek, 2008).

Alacağından feragat etme anlamına gelen ibra Kur'an-ı Kerim'de bazı durumlarda Müslümanlara tavsiye edilmektedir. Bakara suresi 280. ayeti kerimede “Eğer -borçlu- ödeme güçlüğü çekiyorsa durumu düzelinceye kadar ona süre vermek gerekir. Eğer bilseniz bunu sadakaya saymanız sizin için daha hayırlıdır” buyrulmaktadır. Peygamber efendimizin de hadislerinde ibrayı teşvik ettiği bilinmektedir. İbra, mahiyeti itibarıyla yardımlaşma ve dayanışma gibi toplumu sosyolojik açıdan olumlu etkilemektedir. Bu yönüyle ödünç verme anlamındaki karzdan daha faziletli olduğu düşünülmektedir. Alacaklının borçtan vazgeçmesi de yine borç ilişkisini sona erdirmektedir.

1.1.4.5. Alacaklı ve Borçlu Sıfatlarının Birleşmesi

Borç ilişkisini sona erdiren bir diğer husus ise alacaklı ve borçlu sıfatlarının birleşmesidir. İslam hukuku kurallarının yer aldığı Mecelle'de birleşme durumuyla ilgili örnekler yer almaktadır. Alacaklı ve borçlu arasında birbirlerine mirasçı olacak yakınlıkta bir akrabalık bağı devam ederken alacaklının ölmesi sonucunda bıraktığı mirastan borçlu borcu kadarını almaz ve borç ilişkisi sona ermiş olur. Alacağı miras borcundan az ise payına düşen kadarı borcundan düşmüş olur (Kelebek, 2008).

Alacaklı ve borçlu sıfatlarının birleşmesi ile borcun sona ermesi durumu Türk Borçlar Kanunu'nda da yer almaktadır. TBK madde 135'e göre, “Alacaklı ve borçlu sıfatlarının aynı kişide birleşmesiyle borç sona erer. Ancak, üçüncü kişilerin alacak üzerinde önceden mevcut olan hakları birleşmeden etkilenmez. Birleşme geçmişe etkili olarak ortadan kalkarsa, borç varlığını sürdürür. Taşınmaz rehni ve kıymetli evraka ilişkin özel hükümler saklıdır.” düzenlenmiştir. Alacaklı ve borçlu sıfatlarının birleşmesi için;

- Geçerli bir borcun bulunması
- Alacaklı ve borçlu sıfatlarının aynı kişide birleşmesi

- Alacaklı ve borçlu sıfatlarının aynı malvarlığı kesimi içerisinde birleşmesi gerekir (Atamulu - Köroğlu, 2018).

1.1.4.6. İfa Yerine Edim

İfa yerine edim de borcu sona erdiren durumlar arasında yer almaktadır. İfa aşamasında, borçlu alacaklı olan kişiyle anlaşarak asıl edimi ifa etmek yerine ona edimin yerine geçecek başka bir şey verip asıl edimi ifa etmiş gibi borcundan kurtuluyorsa ifa yerine edim anlaşması gerçekleşmiş olmaktadır (Aybakan, 2000). Örneğin, borçlunun alacaklıya nakit borcunu ödemekte sıkıntı yaşaması durumunda borcuna denk gelecek miktarda mal teslim etmesi ifa yerine edim olarak nitelendirilebilir. İfa yerine edimin caiz olması hususunda ihtilaflar bulunmakla beraber ekser ulema tarafından kabul edilmektedir.

1.1.4.7. İfa İmkansızlığı

İfa imkansızlığı, bir sözleşmeden kaynaklanan yükümlülüklerin, öngörülemeyen ve kontrol edilemeyen dış faktörler nedeniyle yerine getirilememesi durumunu ifade etmektedir (Arıkan, 2008). Edimin ifasının kısmen veya tamamen mümkün olup olmamasına göre ifa imkansızlığı, tam imkansızlık ve kısmi imkansızlık olarak ikiye ayrılmaktadır (Altındal, 2022). İfa imkansızlığı durumunda, taraflar genellikle sözleşmeden doğan yükümlülüklerinden muaf tutulurlar veya yükümlülüklerin yerine getirilmesi ertelenebilir. Bu durumlar, doğal afetler, savaşlar, grevler, devlet müdahaleleri gibi olağanüstü koşullar veya beklenmeyen olaylar nedeniyle ortaya çıkabilir.

Bir durumun ifa imkansızlığı olarak kabul edilmesi için öncelikle o durumun öngörülemeyen, kaçınılmaz ve tarafların kontrolü dışında olması gerekmektedir. Ayrıca, bu durumun sözleşmede belirtilen yükümlülüklerin yerine getirilmesini tamamen imkânsız kılacak derecede ciddi olması gerekmektedir. Sözleşmelerde genellikle ifa imkansızlığı durumunda tarafların hakları ve sorumlulukları konusunda hükümler bulunur. Bu hükümler, tarafların hangi durumlarda muafiyet veya erteleme hakkına sahip olduğunu belirtir. Bu nedenle, bir ifa imkansızlığı durumuyla karşılaşıldığında, öncelikle sözleşme metni ve ilgili yasal düzenlemeler incelenmelidir.

1.1.4.8. Zamanaşımı

Zamanaşımı kavramı klasik fıkıh literatüründe “bir şeyin üzerinden uzun zaman geçmesi ve eskide kalması” anlamında kullanılmaktadır. Zamanaşımı, belirli bir zaman dilimi içinde belirli bir eylemin veya hakların kullanılmaması veya icra edilmemesi sonucunda yasal olarak ortaya çıkan bir durumdur. Zamanaşımı, belirli bir süre içinde belirli bir hakkın kullanılmaması durumunda o hakkın kaybedilmesine veya geçersiz hale gelmesine yol açmaktadır. Örneğin, borçlar için zamanaşımı süresi genellikle sözleşmenin yapıldığı tarihten itibaren başlar ve belirli bir süre sonra alacaklı artık borcu talep edemez. Bu süre borcun türüne göre değişiklik gösterebilir.

Yukarıda borcu sona erdiren durumları ifade etmeye çalıştık. Şimdi konumuzla alakalı olarak kredi kavramı açıklanacaktır.

1.2. Kredi

Karzı hasen bir borç ilişkisi olduğundan dolayı çalışmamızda kredi kavramına da yer vereceğiz. Krediler genel itibariyle faizli ve faizsiz olmak üzere iki kısımda değerlendirilmektedir. Karzı hasen faizsiz krediler arasında yer almaktadır. Bu sebeple daha üst bir kavram olan kredinin tanımlanması gerekmektedir.

Kredi kelimesi günlük dilde ekseriyetle güven, itibar, emniyet, itimat gibi anlamlara gelmektedir. Söz gelimi bu konuda bende kredin sonsuz dediğimizde kredi, güven manasını ifade etmektedir. Kredi kavramının etimolojisine baktığımızda İngilizce “credit” kelimesinin Latince kökeni “credere” sözcüğünden gelmektedir (Genç, 2019). Latince, inanmak, güvenmek anlamlarına gelen kredi kavramı (Tuncer Çağırğan - Ulusoy, 2019) günümüzde bir kişi ya da kuruma itimat edilmesini ve bu itimat karşılığında da borç para verilmesini karşılayan bir terim olarak kullanılmaktadır (Durmuş, 2019). Kredi kavramının ekonomi bilimi içerisindeki tanımlarından biri ise şöyledir: “Belli miktardaki fon fazlasının belirli bir vadeyle fon ihtiyacı olan kişiye bırakılmasıdır.” (Tunç, 2013).

İnsan yaratılışı gereği sosyal bir varlıktır. Yalnız yaşaması ve hayatını tek başına idame ettirmesi oldukça güçtür. Bu sebeple insanoğlunun dünya hayatına gelişiyile birlikte her alanda olduğu gibi ekonomi sahnesinde de insanlar bir ilişki içerisinde olmak durumundadır. Borç alıp verme, kredi gibi işlemler ilk zamanlardan bu yana insanların en temel ihtiyaçları arasında yer almışlar ve halen de bu durum devam etmektedir (Genç,

2019). Bununla beraber özellikle sanayi devrimiyle başlayan ve günümüze kadar hızla ivme kazanan finansman ihtiyaçları kredinin yaygınlaşmasına ve çeşitlenmesine neden olmuştur (Tuncer Çağırğan - Ulusoy, 2019). Ticaret kredisi, tarım kredisi, tüketici kredisi gibi daha birçok kredi çeşidi ortaya çıkmıştır.

Kredi ilişkisinin mayasında borç alan kişinin borcu ödeyip ödememesi ile ilgili riskler bulunduğu için güven duygusu büyük önem arz etmektedir. Günümüzde bankalardan alınan kredilerde güven problemini aşabilmek için borçlu kişiden teminat göstermesi, kefil getirmesi talep edilmektedir. Teminat istenerek yapılan kredi sözleşmelerine “teminatlı kredi” ifadesi kullanılmaktadır (Orman, 2010). Teminat alındığında borç ödenmemesi durumuna karşılık banka kendisini garanti altına almış olmaktadır.

Kredi kavramı genelde toplum tarafından bankalardan alınan borç şeklinde algılanmaktadır. Bankalar günümüzde konvansiyonel bankalar ve katılım bankaları olarak ikili ayırım içerisinde değerlendirilmektedir.

Konvansiyonel banka, faaliyetleri genellikle klasik bankacılık ürünleri ve hizmetleri sunan geleneksel bir bankadır. Bu tür bankalar, mevduat kabul etme, kredi sağlama, ticari krediler verme, ödeme işlemleri yapma gibi standart bankacılık faaliyetlerini yürütmektedirler. Ancak, konvansiyonel bankalar, İslami bankacılık prensiplerine uyumlu olmayan, faiz gibi geleneksel bankacılık uygulamalarını benimseyen kuruluşlardır.

Konvansiyonel bankalar, ticari kâr amacı güderler ve genellikle müşterilerinden faiz geliri elde etmek için kredi vermektedirler. Ayrıca, bu bankalar genellikle ticari yatırım ve finansal hizmetler de sunmaktadırlar. Öte yandan, katılım bankaları, İslami finans prensiplerine göre faaliyet gösteren ve faizsiz finansman sağlayan kuruluşlardır. İslami bankacılık, kar paylaşımı, kar ortaklığı, kira anlaşmaları gibi İslami prensiplere dayalı finansal araçları kullanır. Bu bankalar, faizsiz finansman sağlayarak İslami hükümlere uygun olarak iş yapmaya odaklanırlar.

Konvansiyonel bankalar ticari kaygı ile kurulduklarından dolayı verecekleri borç parayı geri isterken misliyle değil belirli oranlarda faizle almaktadır. Katılım bankaları ise kredi kullandırmak istediklerinde faizli işlem yapmak yerine ticaret yaparak kazanç elde etmeye çalışmaktadır. Murabaha ve mudarebe gibi fon kullandırma yöntemleriyle çalışmaktadırlar. Katılım bankaları işlemlerinde kredi kavramını tercih etmemektedir. Yapmış oldukları işlemler borç ilişkisinden ziyade ortaklık, alım-satım çerçevesinde

değerlendirilmektedir. Konvansiyonel bankaların sisteminde ise para karşılığında mal alımı gibi bir ticaret bulunmamakta ve doğrudan faizli işlem yapılmaktadır. Kredi kavramı konvansiyonel bankacılık sisteminin merkezinde yer almaktadır ve oldukça sık kullanılmaktadır.

1.2.1. Kredinin Unsurları

Kredi kavramı anlam bakımından belirli bir süre geçtikten sonra alınan şeyin faiziyle birlikte geri ödeme taahhüdüyle mal, hizmet veya satın alma gücü sağlayabilmesi olarak değerlendirilmektedir. Kredilerde vadenin başlangıcından bitişine kadar geçen sürede verilen ürünün geri toplanmasında bulunan tehlikeye de risk denilmektedir (Kavcıoğlu, 2014). Buradan hareketle kredinin unsurlarını zaman, risk, güven ve bedel olarak sınırlandırabiliriz (Genç, 2022).

Kredinin zaman unsuru, verilen borcun belirli bir vadede geri ödenmesini ifade etmektedir. Alınan her kredi zamanı ve vadesi belirlenerek ödenmek üzere alınmaktadır. Kredide vade ne kadar uzun olursa kredinin riski o kadar fazlalaşmış olur. Kredinin belirlenen vadede alınamaması kredi veren kuruluş için sadece para kaybı olmakla kalmayıp müşteri ve zaman kaybına da yol açacaktır. Vade, kredide güvenilirlik ve kârlılık anlamlarında olduğundan dolayı kredi veren kuruluşlar açısından büyük önem arz etmektedir. Kredilerde zaman diğer bir ifadeyle vade belirlenirken, paranın bu vadede uğrayacağı değer kaybı, enflasyon karşısında verilen borcun alım gücünün azalması gibi durumlar da göz önünde bulundurularak hareket edilmektedir (Durmuş, 2019).

Risk unsuru, verilen kredinin geri alınma olasılığını içermektedir (Genç, 2019). Kredi kullanılmadan önce kredi verilecek kişi ya da kurum sıkı bir araştırmadan geçirilse de bazen kredi kullananlardan bazen de ekonomik sebeplerden dolayı kredinin ödenmemesi durumu vuku bulmaktadır (Durmuş, 2019; Genç, 2019). Verilen her kredi risk taşımaktadır. Bununla birlikte gelişen iktisadi hayatta kredilerin taşıdığı riskleri minimize etmek için bankalar vermiş oldukları kredileri sağlam garantilere bağlayarak risk unsurunu aşmaya çalışmaktadır (Tuncer Çağırğan - Ulusoy, 2019). Risk unsurunun teminat, ipotek gibi yöntemlerle aşmaya çalışılması kredilerin ödenmeme olasılığını düşürdüğünü ifade edebiliriz. Ancak riski tamamen ortadan kaldırdığını söylemek doğru olmayacaktır. Zira garanti altına alındığı düşünülen fonksiyonlar da bir şekilde zarara uğrayabilir ya da kredi verilen kuruluşun uhdesine geçmeye vâkıf olmayabilir. Risk

unsurunun azalması güven unsuruyla da alakalı olmakta risk azaldıkça güven artmaktadır (Kocaimamoğlu, 1985).

Sahip olunan ekonomik gücün kredi olarak bir başkasına devredilmesi kredide güven unsuru ile de ilişkilidir (Tekinalp, 1988). Güven, bankaların borç verecekleri kimselerin geri ödeyeceğine yönelik kanaatinin oluşmasıdır. Kredi veren kuruluş ile alan arasında güven bağı olması gerekir. Bankalar kredi talep eden kişi ya da kurumları çeşitli araştırmalara tabi tutarak kredi verip vermeyeceğine, vade süresinin nasıl olacağına dair karar vermek suretiyle kredi derecelendirmesi yapmaktadır (Durmuş, 2019). Yapılan bu derecelendirme müşterinin ne kadar güvenilir olduğuyula ilgilidir.

Kredinin son unsuru ise gelir, faiz olarak da nitelendirilen bedeldir. Bedel, sahip olunan satın alma gücünü belirli bir müddet devretmek suretiyle devreden kişinin uğradığı kaybın karşılanması olarak düşünülen faiz, komisyon veya nema geliri olarak ifade edilmektedir (Genç, 2019). Zarakolu, ileride yapılacak ödemeye karşılık, hali hazırdaki ödeme gücünden vazgeçilmiş olmasını, bu kredinin olabilmesi için ödeme vaaadinin verilen değerden fazla olması gerektiğini vurgulamakta ve bu fazlalığın faiz olduğunu ifade etmektedir (Zarakolu, 2003). Bu durumda kredi alan kişi kredi karşılığında faiz ödemek zorunda olmaktadır (Tuncer Çağırğan - Ulusoy, 2019).

Kredinin yukarıda da ifade etmiş olduğumuz bu dört unsurdan oluştuğunu ve doğası gereği faizle işlem yapıldığını söyleyebiliriz. Bununla beraber özellikle son dönemlerde bankalar, piyasanın canlanması ve hareketlenmesi, çeşitli mal ve ürünlerin satışının artması için belirli limit ve vadeye kadar faizsiz kredi vermektedir (Genç, 2019; Tuncer Çağırğan - Ulusoy, 2019). Kapitalist sistemde ekonomi düzenin bozulmaması için sürekli bir döngünün olması gerekmektedir. Bu sebeple olacaktır ki piyasanın kısır döngüye girdiği, insanların alım gücünün azaldığı durumlarda faiz getirisi krediyi kullanan kişilerden değil, kredinin kullanılacağı iş alanlarından sağlanmaktadır.

Kredi kullandıran kuruluşlar maddi kaygı olmaksızın manevi duyguların pekişmesi için de kredi verebilir. Günümüz dünyasında azalmış olmakla birlikte özellikle Osmanlı döneminde insanların ihtiyaçlarını giderebilmeleri, faize bulaşmamaları, kardeşlik duygusunun pekişmesi, yardımlaşma mefhumunun canlı tutulması gibi sebeplerle faizsiz kredi müesseselerinin olduğu bilinmektedir.

Osmanlı Devleti kredi kaynağı olarak para vakıfları kurmuş, vatandaşların finansal ihtiyaçlarını karşılamalarını sağlamıştır. Vakıf, terim olarak; “bir malın mâliki tarafından

dinî, ictimaî ve hayrî bir gayeye ebediyen tahsisi” ifade edilmektedir (Günay - Yediyıldız, 2000). Vakfedilen malın nitelikleri arasında “ebedilik” vasfı arandığı için paranın vakfedilip edilemeyeceği uzun süre tartışma konusu olmuştur. Döndüren, makalesinde Şeyhu’l-İslâm Ebussuud Efendi’nin (ö.982/1574) “nakit para vakfında, malın cinsinin (mislin) devamı, kendisinin (aynının) devamı hükmündedir.” fetvasıyla para vakıflarının önünün açıldığını ifade etmektedir (Döndüren, 2008). Böylece para vakıfları yoluyla toplumun önemli ihtiyaçlarından biri olan kredi ihtiyacı çeşitli alışveriş yöntemleriyle faizsiz bir şekilde giderilmeye çalışılmıştır.

1.2.2. Kredinin İşlevleri

Bankalar tarafından verilen kredilerin işlevlerini kaldıraç, tüketim ve ekonomi işlevi olarak üç kısımda incelemek mümkündür (Çelik, 2014). Bunlardan ilki olan kaldıraç işlevi, işletmelerin hedefleri doğrultusunda yatırım ve üretimlerine katkı sağlayarak imkanlarını geliştirmesine olanak sağlamasıdır (Genç, 2019). Firmaların kredi kullanarak kurumlarına almış oldukları malzeme, ekipman veya hizmet gibi unsurlar kredilerin ekonomi açısından kaldıraç görevi görmektedir. Bu durumun pozitif bir etki yaratabileceği gibi negatif yönleri de olabildiğini ifade etmek gerekir. Durmuş, kredinin üretim veya diğer faaliyetlerde daha garanti olduğunu söylemiş fakat büyüme için yatırım söz konusu olduğunda ekonominin farklı parametrelerinin de devreye girmesinden dolayı olumsuz sonuçlarının olabileceğini ifade etmiştir (Durmuş, 2019; Genç, 2019).

Kredinin ikinci işlevi ise tüketim işlevidir. Kredi kullanan kişiler, almış oldukları kredilere çoğu kez tüketim alanında kullanmak, ihtiyaçlarını giderebilmek amacıyla başvururlar. Böylece piyasada dolaşan para artacağı gibi piyasanın arz talep dengesi de balans edilmiş olur. Tüketim işlevi, genellikle tüketici kredilerini tercih eden kişilerin faaliyetleriyle gerçekleşmektedir (Durmuş, 2019). Ekonominin durağan geçtiği zamanlarda bankaların kredi kullandırması ekonomide canlanmaya vesile olabilmektedir (Çelik, 2014).

Kredideki ekonomi işlevini maddeler halinde aşağıdaki gibi ifade edebiliriz.

- Bireylerin gelirlerinden fazlasını harcamasını,
- Ekonomide talebin yukarı yönlü olmasını,
- İşletmelerin yatırım yapmasını,
- İşletmelerin kârlılıklarını artırmasını,

- Tasarruf yapan kimselerin atıl durumdaki birikimlerini piyasaya dahil ederek değerlendirme imkanını,

- Girişimcilere uzun zaman beklemeden faaliyette bulunmalarını,

sağlar (Genç, 2019). Piyasaya dahil olan her türlü kredi ekonomiyeye finansal bir hareket getirmesi sebebiyle ekonomi işlevini sağlamış olacaktır.

Kredinin son işlevi olarak nitelendirdiğimiz ekonomi işlevinin ilk iki maddeyi de kapsadığını belirtebiliriz. Hem tüketim hem de kaldıraç işlevleri ekonominin bir parçasıdır. İktisadi sistem içerisinde arz-talep dengesinin oluşması üretim ve tüketim dengesiyle doğru orantılıdır. Üretimin tüketimden fazla olması ya da tam tersi olan durum ekonominin dengesini olumsuz etkilemektedir. Kredinin ifade etmiş olduğumuz bu üç işlevi de her şey yolunda gittiği durum için geçerli olmaktadır. Fakat risk faktörü bulunan kredi yanlış değerlendirildiğinde olumsuz da olabilmektedir. Niall Ferguson, “Paranın Yükselişi” adlı eserinde gelişmiş finansal sistemlerin olumlu taraflarının yanı sıra olumsuz taraflarının da olduğunu ifade etmektedir (Ferguson, 2022).

Kredinin işlevlerinden bahsettiğimiz bu bölümde olumlu kabul ettiğimiz işlevlerin gerçekleşmesi kredi unsurlarının da iyi şekilde bilinmesine bağlı olmaktadır. İster kredi alırken ister verirken bu unsurlara göre hareket edilmelidir. Aksi durumda ekonomik istikrarsızlıklar ya da banka krizleriyle karşılaşma olasılığı gerçekleşebilir (Durmuş, 2019).

1.2.3. Kredinin Sınıflandırılması

Sosyal bir varlık olan insanların ihtiyaçlarını giderme, bazı imkanlara ulaşma hususunda bankalar aracılık görevi ifa etmekte ve kredi kullanırmaktadır. Finansal sistem içerisinde aracılık yapan bankaların önemli bir yeri bulunmaktadır (Değerli, 2010). Bankaların toplamış oldukları fonları kredi olarak kullanırmaları bankalar açısından önemli olduğu gibi toplum için de önemlidir (Salih, 2014). Bankaların kullandırmış oldukları krediler farklı kriterlere göre sınıflandırılmaktadır. Çağırgan ve Ulusoy, “Kredi ve Kredi İşlemlerinin Hukuki Açıdan Değerlendirilmesi” isimli makalesinde kredileri;

- Nitelikleri açısından, nakdi – gayri nakdi,
- Kullanım şekli açısından, doğrudan – dolaylı,
- Teminat açısından, teminatl – teminatsız,
- Cinsi açısından, Türk Lirası – Döviz,

- Vadesi açısından, kısa – orta – uzun,
 - Kaynağı açısından, sözleşme – kanun,
 - Kullanım alanı açısından, belirli alan – serbest (Tuncer Çağırğan - Ulusoy, 2019)
- şeklinde sınıflandırmaktadır.

1.3. İslam’da Borçlanmanın Genel Prensipleri

İslam’a göre borçlanmanın genel prensipleri, İslam iktisadının genel prensipleriyle uyumlu olmaktadır. İslam iktisadında borçlanma, sosyal sorumluluk, adil davranma ve karşılıklı yardımlaşma gibi prensiplere dayanmaktadır. Borçlanmanın hukukî tarafı olmakla birlikte ahlaki tarafı da bulunmaktadır. İslam iktisadının önemli yönlerinden birisi talep yönlü olmayıp arz yönlü olmasıdır (Sırım, 2019). Kişi gerçekten ihtiyacı olan bir konuda borçlanmalıdır. Borçlanmada asıl olan insanların kendi ihtiyaçlarını, meşru çerçevede gidermeye çalışmasıdır. Böylesi bir durumda insanlar arasındaki iktisadî ilişki, Yaraticının kurallarına göre olacaktır.

Faizin, aldatmanın, haksız kazancın yasak olması gibi kurallar, insanların ekonomik ilişkilerinde adaletin ve refahının korunmasını amaçlamaktadır. İslam iktisadında borç ilişkilerinde faiz (riba) kesin bir şekilde yasaklanmıştır. Faiz, borç verenin ek bir geliri talep etmesi anlamına gelir ve İslam’a göre haksız kazanç olarak kabul edilir (Özdemir, 2021). İslam dini faizi yasaklamakla birlikte karz-ı hasen gibi faizsiz olup dayanışma nitelikli borçlanmalara izin vermiştir. Borçlanmada bir diğer husus karz-ı hasendir. İslam iktisadında iyilikle borç verme prensibi bulunmaktadır. Bir kişinin başka bir kişiye borç verirken Allah rızasını gözetmesi ve sadece ödünç alınan miktarı geri istemesi, faiz talep etmemesi anlamında kullanılmaktadır (Çetinkaya, 2015).

Borçlanma işlemi için oluşturulan şartlar, taraflar arasında - borçlu ve alacaklı - açık ve adil olmalıdır. Borç alacak kişiye, borcunu geri ödemesi için makul bir süre tanınması da gerekmektedir. Borç ilişkilerinde tarafların yaşayabileceği mağduriyetlerin en baştan önlenmesi oldukça önemlidir ve bunun için gerekli usul ve esasların belirlenmesi gerekmektedir. Kur’an’ı Kerim’de mudayene ayeti (Bakara suresi 282. ayet) olarak bilinen ayeti kerime borçlanmanın şartlarının nasıl olması gerektiği bildirilmektedir. Ayeti incelediğimizde İslam iktisadının borçlanmada taraflar ile ilgili belirlemiş olduğu prensiplerin neler olduğunu aşağıdaki şekilde ifade edebilmekteyiz.

- Belirli bir vadeye kadar olan borcun kaydedilmesi,

- Borçlu ve alacaklı dışında adaletli bir kişinin borcu yazıya geçirmesi,
- Borcu yazıya geçiren kişinin hakka uygun şekilde yazması,
- Borçlu olan kişinin sözleşmeyi noksansız bir şekilde yazdırması,
- Borçlu olan kişi küçük veya yazı yazdırmaktan aciz bir kimse ise velisinin bulunması ve yazdırması,
- Sözleşme sırasında şahitlerin olması (iki erkek, bir erkek iki kadın),
- Borç az veya çok olsa da vadesiyle birlikte yazılması.

Kur'an'ın, kağıt ve kalemin çok az bulunduğu bir dönemde medenî toplumların bile yeni yeni ulaştığı bir seviyede borçların yazılmasını emretmesi konunun ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktadır (Özdemir, 2015). Borçluya kolaylık sağlanması, alacaklının zarara uğratılmaması ve faizin (riba) yasak olması İslam iktisadında prensip olarak kabul edilen diğer hususlardan olmaktadır.

1.3.1. Borçluya Kolaylık Sağlanması ve Alacaklının Zarara Uğratılmaması

İslam iktisadında borçluya kolaylık sağlama ve ona yardımcı olma önemli bir husustur. Kur'an'ı Kerim'de ve Hz. Muhammed (s.a.v.)'in hadislerinde bu husus vurgulanmaktadır. Bakara suresi 280. ayette “Eğer borçlu darlık içindeyse, ona eli genişleyinceye kadar mühlet verin. Eğer bilerseniz, (borcu) sadaka olarak bağışlamanız, sizin için daha hayırlıdır.” şeklinde geçmektedir. Bu ayette borçluya mühlet verilmesi ifade edildiği gibi borçlunun ödeme durumu olmadığında tasadduk edilmesinin de önemli olduğu ifade edilmektedir (Nerkiz, 2019). Borçluya kolaylık sağlama ilkesi, borç alanın ekonomik durumunu korumaya, borcu ödeme sürecini desteklemeye ve maddi zorluklarla mücadele edebilmesine yardımcı olmayı amaçlamaktadır.

Etrafımızda ödeme niyetiyle borç alıp ödeyemeyen kişilere oldukça sık rastlamaktayız. İnsanlar hesaplarını yapmış olsa da karşısına hesaba katmadığı hususlar çıkabilmektedir. Bu durumları göz önüne alarak darda kalmış bir borçluya müsaade etmek insanlara yakışan güzel hasletlerdendir (Badem, 2017). Borcun tahsil edilmesini kolaylaştırma yönündeki bu islamî düstur, insanlar arası ilişkilerin zarar görmemesi için borç-alacak ilişkisinde olması gereken erdemli davranış olarak nitelendirilmektedir (Cavga, 2021).

Borçlu kişiye kolaylık sağlamak ayette ifade edildiği gibi “eli darda olan kişi” sınırlandırmasına tabi tutulmaktadır. Borcunu ödeme gücüne sahip zenginliği olan kişinin borcunu ödememesi ise alacaklı kişiye zulmetmek olur. Hz. Muhammed (s.a.v.) bir

hadisinde “borcunu ödeme imkanı olan kimsenin borcunu ertelemesi zulümdür” buyurmaktadır (Buhârî, 1; Müslim, 33). Burada borçluya kolaylık sağlanması ile ilgili iki durum ortaya çıkmaktadır. Birincisi borcunu ödeme gücünü kaybetmiş olan kişiye kolaylık sağlanarak borçluyu rahatlatmak, ikincisi ise alacaklının zarara uğramaması için borçluya gerekli ikazlar yapılarak zulmetmesinin önüne geçmektir (Özdemir, 2015).

İslam iktisadının borçlanmayla ilgili koymuş olduğu bu erdemli davranışı göz önünde bulundurduğumuzda, günümüzde faizli borçların ve borcun ödenmesinin geciktiği durumlarda katlanarak artan faizin erdemden yoksun bir davranış olduğunu ifade edebiliriz (Cavga, 2021).

1.3.2. Faizin (Riba) Yasak Olması

Dilimizdeki yaygın karşılığı “faiz” olan Arapçada “riba” kelimesi sözlükte, “artma, çoğalma, yükselme, fazlalık” gibi anlamlara gelmektedir (Özsoy, 1995). Ribanın sözlük manasından bir şeyin kendi içinde bulunan fazlalık veya iki nesneyi birbiriyle kıyaslamak suretiyle ortaya çıkan fazlalık anlamları çıkarılmaktadır (Karadoğan, 2017). İslam hukuku literatüründe riba kavramı “borç verilen bir para veya malı belli bir zaman sonra belirli bir fazlalıkla geri alma” olarak açıklanmaktadır (Badem, 2017). Faiz ve riba kavramlarının birbirinin karşılığı olduğunu savunanlar olduğu gibi ayrı manalarda olduğunu ifade edenler de bulunmaktadır. Bir görüşe göre faiz sadece para değişimindeki fazlalık olurken riba hem para hem de mal değişimindeki fazlalık olarak ifade edilmektedir (Alım, 2018).

Faiz, ilk çağ filozofları olarak bildiğimiz Aristo ve Platon gibi filozoflar tarafından da hoş karşılanmamış ve insan doğasına aykırı haksız bir kazanç olduğu ifade edilmiştir (Özsoy, 1995). Faiz, sadece İslam’da haram olarak kabul edilen bir kavram olmayıp semavî dinlerden olup tahrif edilmemiş Yahudilik ve Hristiyanlıkta da yasaklanmıştır (Genç, 2019). Kur’an’a göre faiz, kesin bir şekilde yasaklanmıştır. İslam iktisadının temelini oluşturan bu ilke, müslümanlar için finansal ilişkilerde adil ve dengeli bir yaklaşımı ifade etmektedir.

Rum suresi 39. ayette “İnsanların mallarında artış olsun diye verdiğiniz herhangi bir faiz, Allah katında artmaz. Allah’ın rızasını isteyerek verdiğiniz zekâta gelince, işte zekâtı veren o kimseler, evet onlar (sevaplarını ve mallarını) kat kat arttıranlardır.” şeklinde geçmektedir. Bu ayette İslam’ın sayısal verilerde oluşacak artmanın Allah katında bir

öneminin olmadığı vurgulanmaktadır. Faizle işlem yapıldığında para veya malın sayısal değeri artmış gibi görünse bile faizle elde edilen fazlalığa hakkı olmadığı ifade edilmektedir. Bununla birlikte ayette dara düşmüş kimselere zekât/sadaka, verilmesi durumunda ise malın artacağı ifade edilmektedir. Rasyonel bağlamda düşündüğümüzde çelişki gibi görünen bu durum İslam iktisadında “bereket” kavramıyla açıklanmaktadır.

Bakara suresi 275 – 279. ayetlerde faizin alışverişten farklı olduğu ve faizli işlem yapanların Allah ve Resulüne savaş açtığı bildirilmektedir. “Faiz yiyenler mahşerde ancak şeytanın çarptığı kimsenin kalktığı gibi kalkarlar. Bu, onların, “Zaten alışveriş de faiz gibidir” demelerindendir. Oysa Allah alışverişini helal, faizi haram kıldı. Kime Rabbinden bir öğüt gelir de faizcilikten geri durursa, geçmiş kendisinedir, onun işi Allah'a aittir. Kim faizciliğe dönerse, işte onlar cehennemliktir, onlar orada temelli kalacaklardır. Eğer faizcilikten vazgeçmezseniz, artık Allah ve Rasûlü'ne karşı savaş açtığınızı, onların da size savaş açtığını bilin. Eğer tevbe ederseniz anaparanız sizindir. Böylece ne haksızlık etmiş ne de haksızlığa uğramış olursunuz.” (Bakara; 275). Bu ayetlerde faizin haram olduğu açıkça ifade edilir. Müslümanlar, Kur'an'ın bu emrini takip ederek faizsiz finansal araçları tercih etmek ve İslam iktisadına göre finansal ilişkilerini yürütmek durumundadırlar.

İslam'da faiz, borç faizi ve alışveriş faizi olarak iki şekilde değerlendirilmektedir (Özsoy, 1995).

1.3.2.1. Borç Faizi

Borç faizi, borç veren kişinin borç alan kişiden ek bir ücret veya getiri talep etmesi şeklinde tanımlanabilir. Borç faizi Arapçada ribe'd-deyn olarak bilinmekte ve “ödünç verilen bir borcun zamanında ödenmediği durumda, alacaklının vadeyi uzatıp borçluyu karşılıksız ödeme zorunda bıraktığı fazlalık” olarak ifade edilmektedir (Kahraman, 2023). Borç faizi, borcun ödemesinin ertelendiği durumlarda şartlı olarak ortaya çıkan fazlalık olmaktadır.

1.3.2.2. Alışveriş Faizi

Alışveriş faizi, fazlalık faizi (ribe'l-fadl) ve veresiye faizi (ribe'n-nesîe) olmak üzere iki kısım olarak değerlendirilmektedir (Özsoy, 1995; Genç, 2019).

Fazlalık faizi terimi genellikle bir malın değerindeki artış veya eksiklik nedeniyle alıcıdan veya satıcıdan alınan ek ücreti ifade etmektedir. Ölçülebilen veya tartılabilen cinsteki bir eşya veya paranın peşin olarak değişiminde ödenecek bedellerin birisinde meydana gelen fazlalık olarak tanımlanmaktadır (Genç, 2019; Kahraman, 2023). Örneğin 100 gram külçe altın ile, 120 gram işlenmiş altının peşin değişiminde fazlalık faizi oluşmaktadır.

Veresiye faizi, bir malın veya hizmetin bedelinin ileriki bir tarihte ödenmesi durumunda uygulanan faiz türüdür. Veresiye faizi, ister kendi türünden olsun isterse farklı bir türden olsun faize konu olan iki malın karşılıklı mübadelesinde değişilenlerden birisi veya ikisinin de taksitli / vadeli olması durumunda ortaya çıkan faiz türüdür (Genç, 2019). Malların bedelleri eşit olsa bile araya vade girdiği durumlarda veresiye vadesi gerçekleşmiş olur (Özsoy, 1995).

2. BÖLÜM: KARZ-I HASEN

2.1. Karz-ı Hasen'in Tanımı

Sözlükte “kesip koparmak, karşılık vermek” gibi anlamlara gelen karz-ı hasen, terim olarak “misli (standart) bir malın veya paranın bir müddet sonra aynıyla geri ödenmek üzere bir kimseye borç verilmesi” şeklinde tanımlanmaktadır (Apaydın, 2001). Yine karz kavramı, “misli (standart) olan bir şeyi geri almak üzere vermek” ve “bir kimseye geri ödenmek üzere verilen mal veya ödünç / borç verme sözleşmesi” şeklinde de tanımlanmaktadır. (Durmuş, 2010).

Bu tanımlamalardan anlaşılmaktadır ki karz akdinin konusunu misli yani eşi benzeri olup her an piyasada bulunabilen mallar veyahut paralar oluşturmaktadır. Örneğin el yapımı bir tablo kıyemi mal iken, bir manzaranın kartpostalı misli mal konumundadır. Bununla birlikte kıyemi olan yani piyasada eşi ve benzeri olmayan, kişiye özel olan mallar karz akdine konu olamamaktadırlar (Genç, 2019). Kıyemi mal şahsa özgü olup her zaman ulaşılamayan, zarar geldiğinde tazmini neredeyse imkânsız olan mal anlamındadır. Karz verirken malın misli mal olarak verilmesi, iadesi yapılacağı zaman ulaşılabilir ve tazmininin mümkün olması açısından gereklidir. Karz-ı hasenin geri ödenmek üzere verilmesi ve geri ödenirken misliyle ödenmesi bu akitte dikkat çeken en temel ilkelerdir. Karz-ı hasen yapılırken verilecek malın; misli, faydalanılabilir, teslim edilebilir ve geri iadesinin misli olması gerekmektedir (Şener, 1989). Karz-ı hasen veren kişiye “mukriz” denilmekte, karz alan kişiye ise “müstakriz” ifadesi kullanılmaktadır (Canbaz, 2019). Karz-ı hasen borç alan kişiye (müstakriz) önemli avantajlar sağlamakta bununla beraber borç veren (mukriz) kişinin maddi olarak bir kazanç elde etme beklentisi içerisinde olmaması gerekmektedir (Korkmaz, 2021). Karz-ı hasende amaç, yardımlaşma duygusuyla hareket etmek olup müslüman kardeşinin maddi sıkıntılarına çare olmaktır. Ticari bir kaygı olmadan, Allah rızasına nail olmaktır. Allah için borç vermektir. Bu sebeple bireysel olarak kar elde etmekten ziyade toplumsal menfaatin öncelenmesi temel gayedir.

2.2. Kur'an ve Sünnette Karz

Kur'an'ı Kerim ve sünnet, müslümanların dünya hayatını düzenlemesi, planlaması ve ahiret hayatında mutlu olması açısından hayat rehberi konumundadır. Toplumsal

dayanışma aracı olarak kullanılan ve Kur'an'ın ifadesiyle güzel borç (karz-ı hasen) anlamında ifade edilen “karz”, Medine’de nazil olan altı farklı ayette geçmektedir (Cavga, 2021).

- “Kimdir Allah’a güzel bir borç verecek o kimse ki, Allah da o borcu kendisine kat kat ödesin. (Rızkı) Allah daraltır ve genişletir. Ancak O’na döndürüleceksiniz.” (Bakara; 2/245).

- “Andolsun ki Allah İsrâiloğulları’ndan söz almıştı. Onlardan on iki de nakîb (temsilci) göndermiştik. Allah onlara şöyle demişti: “Ben sizinle beraberim. Eğer namazı dosdoğru kılarsanız, zekâtı vererseniz, peygamberlerime iman eder ve onları desteklerseniz, bir de Allah rızası için borç vererseniz andolsun ki sizin günahlarınızı örterim ve sizi mutlaka altından ırmaklar akan cennetlere koyarım. Artık bundan sonra içinizden kim inkâr ederse kesinlikle doğru yoldan sapmış olur.” (Mâide; 5/12).

- “Kim Allah’a güzel bir borç verecek ki, Allah da onu kendisine kat kat ödesin. Ona çok değerli bir mükâfat da vardır.” (Hadîd; 57/11).

- “Şüphesiz ki sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlar ve Allah’a güzel bir borç verenler var ya, (verdikleri) onlara kat kat ödenir. Ayrıca onlara çok değerli bir mükâfat da vardır.” (Hadîd; 57/18).

- “Eğer siz Allah’a güzel bir borç vererseniz, Allah onu size, kat kat öder ve sizi bağışlar. Allah, şükürün karşılığını verendir, halîmdir (hemen cezalandırmaz, mühlet verir).” (Teğabün; 64/17).

- “(Ey Muhammed!) Şüphesiz Rabbin, senin, gecenin üçte ikisine yakın kısmını, yarısını ve üçte birini ibadetle geçirdiğini biliyor. Beraberinde bulunanlardan bir topluluk da böyle yapıyor. Allah, gece ve gündüzü düzenleyip takdir eder. Sizin buna (gecenin tümünde yahut çoğunda ibadete) gücünüzün yetmeyeceğini bildi de sizi bağışladı (yükünüzü hafifletti.) Artık, Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun. Allah, içinizde hastaların bulunacağını, bir kısmınızın Allah'ın lütfundan rızık aramak üzere yeryüzünde dolaşacağını, diğer bir kısmınızın ise Allah yolunda çarpışacağını bilmektedir. O hâlde, Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun. Namazı dosdoğru kılın, zekâtı verin, Allah’a güzel bir borç verin. Kendiniz için önceden ne iyilik gönderirseniz, onu Allah katında daha üstün bir iyilik ve daha büyük mükâfat olarak bulursunuz. Allah’tan bağışlama dileyin. Şüphesiz Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.” (Müzzemmil; 73/20).

Ayetlerden anlaşılabacağı üzere karz, Allah yolunda samimi bir şekilde verilen varlık ve Allah rızasından gayrısının amaçlanmadığı bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Karzda verilen borç ayetlerin ifadesiyle Allah'a verilen borç olmaktadır. Borç veren tarafta yaratılmış insan bulunmakta iken borç verilen kainattaki bütün yaratılmışların ve mülkün gerçek sahibi bulunmaktadır. Bir nevi malın asıl sahibine malı tekrar teslim etmektir. Müslümanın sahip olduğu her şeyin emanetçisi olduğu bilincine göre hareket etmesi gerekmektedir. Mukrizin "Allah'a borç verdiğini" unutmaması gerekmektedir. Ayetlerde karz vermek teşvik edilirken, borçluyu düşünmesi ve ona ısrarcı davranmaması gerektiği da hatırlatılmaktadır (Genç, 2019).

Hız. Peygamberin sünnetinde ve hadislerinde de karz teşvik edilmiş, müslümanların malî konularda da birlik, beraberlik, dayanışma ve yardımlaşma içerisinde olması gerektiği tavsiye edilmiştir. Hadislerde karz-ı hasen verenlere müjdeler verilmekte ve karz-ı hasenin sadakadan daha faziletli olduğu ifade edilmektedir (Cavga, 2021). Hız. Peygamber, "Mirac gecesi bana cennet kapısında şöyle bir yazı gösterildi. Sadaka için 10 kat, karz için ise 18 kat ecir vardır. Dedim ki: Ya Cibril; karz niçin sadakadan daha faziletlidir? Şöyle dedi: Şüphesiz dilenci parası varken de ister. Fakat ödünç isteyen, gerçek ihtiyacı sebebiyle ister." (İbn-i Mâce, 2431) buyurmaktadır. Sadakanın on misliyle, karzın ise on sekiz misliyle ödüllendirileceğinin ifade edildiği hadiste bunun sebebi, fakirin yanında para olduğu halde sadaka isteyebileceği fakat borç isteyenin ihtiyaç nedeniyle borç isteyeceği olarak belirtilmektedir (Topbaş, 2019; Cavga, 2021; Genç, 2019).

2.3. Karz Akdinin Şartları

Karz akdinin şartları arasında bütün akitlerde olduğu gibi taraflar, irade beyanı ve akdin konusu yer almaktadır. Akdin sahih olarak kurulabilmesi ve geçerli olması için bu üç unsurun mevcudiyetine ihtiyaç duyulmaktadır.

2.3.1. Taraflar

Akitler malî konularda yapılabildiği gibi malî olmayan konularda da yapılabilir. Karz akdinin malî içerikli bir akid olması hasebiyle taraflarda olması gereken şartlar arasında ehliyet şartının yanı sıra karz veren mukrizin teberru ehliyetine de sahip olması yer almaktadır (Apaydın, 2001).

Teberru ehliyeti terimi, İslam hukukunda karşılıksız iyilik yapma veya lütuf etme yetkisini ifade etmektedir (Aybakan, 2001). Bu kavram, kişinin kendisine ait maddi kaynaklar üzerinde serbestçe tasarruf etme ve başkalarına yardım etme hakkını içermektedir. İslam hukukunda, bir kişinin teberru ehliyetine sahip olması için bazı şartlar vardır. Bunları şu şekilde ifade etmek mümkündür:

Akıl sağlığı: Teberru ehliyetine sahip olmak için kişinin akıl sağlığının yerinde olması gerekir. Akıl sağlığı yerinde olmayan bir kişi, maddi kararlarını doğru bir şekilde veremeyebilir ve bu nedenle teberru ehliyetine sahip olmayabilir.

Reşit olma: İslam hukukunda reşitlik, bireyin ergenlik çağına gelmesiyle başlar. Reşitlik yaşı ülkeden ülkeye değişiklik gösterebilir, ancak genellikle İslam hukukunda reşitlik, ergenlik çağına eriştiği yaş olarak kabul edilir.

Mali durum: Teberru ehliyetine sahip olmak için kişinin maddi olarak yeterli durumda olması önemlidir. Yani, kişinin başkalarına yardım etmek veya lütuf göstermek için maddi imkânları olmalıdır (Gedik, 2023).

Karz verecek kişinin teberru ehliyetine sahip olmaması durumunda akid geçerli olmayacaktır. Örneğin, bir çocuk mümeyyiz olsa da teberrua ehil olmadığı için karz veremez (Genç, 2019; Apaydın, 2001). Karz alan mustakriz açısından ise malî akitler için geçerli olan tasarrufta bulunabilme ehliyetinin olması yeterli görülmektedir (Çağrı vd., 2006). Mümeyyiz çocuk karz veremese bile mümeyyiz çocuğa karz verilebilir.

2.3.2. İrade Beyanı

İrade Beyanı, kişinin bilincinde oluşan bir düşüncenin / kanaatin dış dünyaya aktarımı olarak tanımlanmaktadır (Öz, 2022). İrade beyanı, bir kişinin niyetini, düşüncesini veya isteğini açıkça ifade ettiği beyan veya bildirimdir. İrade beyanı, hukuki işlemlerde ve sözleşmelerde önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü tarafların karşılıklı olarak niyetlerini anlamalarını ve anlaşmalarını sağlar.

İrade beyanı genellikle yazılı veya sözlü olmaktadır. Örneğin, bir kişinin bir satış sözleşmesine imza atması veya bir teklifi kabul etmesi, irade beyanının yazılı bir örneğidir. Benzer şekilde, bir kişinin bir sözleşme hakkında konuşarak veya bir teklifi sesli olarak kabul etmesi, irade beyanının sözlü bir örneğidir. Bununla beraber irade beyanı, teati, sükût, işaret, haberci ve mektup gibi yollarla da olabilmektedir (Özdemir, 2008).

Hukuki açıdan, bir irade beyanının geçerliliği için bazı şartlar gerekmektedir (Kocaağa, 2008). Bu şartlar, tarafların iradelerinin serbest ve açık olduğunu göstermeyi amaçlamaktadır. Örneğin, bir irade beyanı hile, aldatma, tehdit veya zorlama sonucunda yapılmışsa, bu irade beyanı geçersiz sayılabilir. İrade beyanında aranan temel özellik açıklık ve kesinlik ilkeleridir. Tarafların akid yapılacak konu üzerinde iradelerinin tereddüde mahal vermeyecek derecede kesinlik göstermesi gerekmektedir (Apaydın, 2000).

İrade beyanı, sözleşme yapma, vasiyetname oluşturma, kabul beyanı gibi birçok hukuki işlemde ve durumda kullanılmaktadır. Tarafların iradelerini açıkça beyan etmeleri, hukuki güvenlik ve adaletin sağlanması için önemlidir.

2.3.3. Akdin Konusu

Bir hukuki işlem veya sözleşme yapılırken, "akdin konusu" terimi, sözleşmenin veya işlemin konusunu ifade etmektedir. Yani, tarafların anlaşarak gerçekleştirdikleri hukuki işlemin ne üzerine olduğunu belirtir. Sözleşmelerde veya hukuki işlemlerde akdin konusu genellikle belirli bir mal, hizmet veya hak olabilir (Ünsal, 2010). Örneğin:

- Satış sözleşmesinde: Akdin konusu, satılan mal veya hizmettir. Bir aracın satış sözleşmesinde akdin konusu, satılan araç olacaktır.

- Kira sözleşmesinde: Akdin konusu, kiralanacak olan taşınmaz veya gayrimenkuldür. Bir evin kira sözleşmesinde akdin konusu, kiraya verilen evdir.

- Hizmet sözleşmesinde: Akdin konusu, sağlanacak olan hizmettir. Bir temizlik şirketi ile yapılan sözleşmede akdin konusu, temizlik hizmetidir (Alkış, 2019).

Akdin konusu, sözleşmenin geçerliliği ve yasal koruması açısından önemlidir. Tarafların anlaştıkları konunun net ve belirgin olması, ihtilafların önlenmesine ve uyuşmazlıkların çözülmesine yardımcı olur. Bu nedenle, sözleşmelerin akdinin konusunun açık ve belirgin bir şekilde tanımlanması önemlidir.

Karz akdinin konusu, İslam hukukunda borç verme anlaşmasının konusunu ifade etmektedir (Nerkiz, 2019). Karz akdi, bir kişinin başka bir kişiye belirli bir miktar destek sağlamayı kabul ettiği dayanışma ve yardımlaşma örneğidir. Bu nedenle, karz akdinin konusu, borç verilen miktarı ve bu miktarın geri ödenmesi için gereken şartları içermektedir. Örneğin, bir kişinin diğerine belirli bir miktarda para borç verdiği bir karz akdinde, akdin konusu borç verilen miktar ve geri ödeme koşullarıdır. Bu koşullar

genellikle borç miktarı, geri ödeme tarihi, geri ödeme şekli gibi şartlar olmaktadır. Karz akdinin konusu açıkça belirtilmelidir ve taraflar arasında net bir anlaşma sağlanmalıdır (Özdemir, 2012). Borç verenin karşılıksız olarak borç verdiği miktar ve borç alanın bu miktarı ne zaman ve nasıl geri ödeyeceği gibi detaylar, akdin konusunu oluşturmaktadır.

2.4. Karz-ı Hasenin İşlevleri

Karz-ı hasen iktisadî bir kavram olduğundan ve müslümanların malî açıdan borç ilişkilerini düzenleme fonksiyonundan dolayı birtakım işlevlere sahip olmaktadır. Borçlanmanın temel unsurlarından olan taraflar, karz-ı hasen uygulamasının kurulabilmesi açısından önemli bir konumdur. Bu sebeple tarafların birbirleriyle olan ilişkileri göz önüne alındığında karzın bireysel işlevinin olduğu görülmektedir. Yine borç ilişkisinin, toplum içerisinde yaygınlaşabilmesi, toplumun ekonomik faaliyetlerini ilgilendirmesi açısından toplumsal işlevi de bulunmaktadır. Son olarak karzın, malî konularla ilgili olmasından dolayı iktisadî işlevinin olduğunu ifade edebiliriz.

İslam iktisadının araçlarından olan karz, vahiy temelli olması sebebiyle insan fitratına ve ihtiyaçlarına uygun olarak görülmektedir (Cavga, 2021). Karz-ı hasenin bireysel işlevleri, bireyin kendi hayatında ve manevi gelişiminde önemli rol oynamaktadır. Karz-ı hasenin bireysel işlevlerini aşağıdaki şekilde ifade edebiliriz (Canbaz, 2019).

- İslam dininde darda kalmış insanlara yardım etmek ve iyilik yapmak dinî ve ahlaki sorumluluktur. Karz-ı hasen, bu sorumluluğun yerine getirilmesinde katkıda bulunmaktadır.
- Karz-ı hasen, bireyin manevi gelişimine katkıda bulunmaktadır. Başkalarına yardım etmek, kişinin içsel huzurunu artırabilir, kendini daha iyi hissetmesini sağlayabilir ve daha anlamlı bir yaşam sürmesine yardımcı olabilir.
- Karz-ı hasen, bireyin sahip olduklarına şükretme ve başkalarının iyiliğine minnet duyma duygularını geliştirmesine yardımcı olabilir. Bu duygular, kişinin hayatında pozitif bir tutum geliştirmesine ve daha mutlu bir yaşam sürmesine katkıda bulunabilir.
- Karz-ı hasen, bireyin cömertlik ve paylaşma isteğini artırabilir. Başkalarına yardım etmek, bireyin mal varlığını paylaşma ve başkalarının ihtiyaçlarını göz önünde bulundurma alışkanlığını güçlendirebilir.

- Karz-ı hasen, bireyin kendine değer katmasına ve kendini daha değerli hissetmesine yardımcı olabilir. Başkalarına yardım etmek, kişinin kendi değerlerini ve kapasitelerini fark etmesini sağlayabilir ve kişinin kendine olan güvenini artırabilir.
- Karz-ı hasen, bireyin İslami kimliğini güçlendirmesine ve ahlaki değerlere uygun davranışlar sergilemesine yardımcı olabilir. İyilik yapmak ve başkalarına yardım etmek, kişinin İslam'ın öğretilerine daha yakın hissetmesini sağlayabilir ve dinî kimliğini pekiştirebilir.

Bu bireysel işlevler, karz-ı hasenin kişisel ve manevi faydalarını ifade etmektedir.

Karz-ı hasenin toplumsal işlevleri, müslüman bir toplumun sosyal dokusunu güçlendirmeye ve toplumun genel refahını artırmaya odaklanmaktadır (Genç, 2019). Karz-ı hasenin toplumsal işlevlerini aşağıdaki şekilde ifade edebiliriz.

- Karz-ı hasen, toplumdaki fakirlik ve yoksulluğun ve gelir eşitsizliğinin azaltılmasına katkıda bulunabilir.
- Karz-ı hasen, toplumsal dayanışmayı güçlendirir. Bir toplumun içinde yaşayan bireylerin birbirlerine destek olması ve yardım etmesi, toplumun birlik ve beraberlik duygusunu artırır ve sosyal bağları güçlendirir.
- Karz-ı hasen, toplumsal refahın artırılmasına katkıda bulunabilir. İhtiyaç sahibi bireylere yapılan yardımlar, toplumun genel refah seviyesinin yükselmesine ve insanların daha iyi bir yaşam kalitesine sahip olmasına yardımcı olabilir.
- Karz-ı hasen, toplumsal barış ve uyumu destekler. Farklı sosyal gruplar arasında dayanışma ve yardımlaşma kültürünün güçlenmesi, toplumun birlikte yaşama ve uyum içinde bir arada var olma kabiliyetini artırır.
- Karz-ı hasen, toplumun değerlerini korur ve yaşatır. İnsani değerlere saygı göstermek, merhametli olmak ve başkalarına yardım etmek gibi değerlerin toplum içinde yaygınlaşmasına ve sürdürülmesine katkıda bulunur (Canbaz, 2019).

Karz-ı hasenin bu toplumsal işlevleri, bir toplumun sağlıklı ve sürdürülebilir bir şekilde gelişmesine katkıda bulunur. Bu nedenle, karz-ı hasen, toplumun sosyal ve ekonomik kalkınmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Karz-ı hasenin iktisadi işlevleri, ekonomik sistem içerisindeki işlevlerini ifade etmektedir. Karz-ı hasenin faizsiz borç ilişkisi olması, onun en önemli iktisadi işlevinin, mevcut iktisadî sistemde önemli bir yeri olan faize karşı mücadele işlevi olduğunu

göstermektedir (Cavga, 2021). Karz-ı hasenin iktisadî işlevlerini aşağıdaki şekilde ifade edebiliriz.

- Karz-ı hasen ekonomik kalkınmaya katkıda bulunabilir.
- Sosyal dengeyi sağlama ve gelir eşitsizliğini azaltma potansiyeline sahip olabilir.
- Ekonomik dayanışma ve iş birliğini teşvik eder. Toplumun birlik ve beraberlik duygusunu güçlendirebilir ve ortak hedeflere ulaşmak için birlikte çalışma kültürünü teşvik edebilir.
- Bireyler veya işletmeler arasındaki iktisadî ilişkilerde güven ve itibarın artmasına katkı sağlayabilir.
- Karz alan bireyin iktisadî hayat içerisine daha etkin katılımını sağlayabilir (Canbaz, 2019).

Karz-ı hasenin bireysel, toplumsal ve iktisadî işlevleri bulunmakla beraber ekonomi sisteminin sadece karzı hasen üzerine kurulması birtakım olumsuzluklara sebep olabilecektir. Sabri Orman hoca faizle ilgili makalesinde bu durumu izah etmektedir. Enflasyonun yoğun bir şekilde yaşandığı toplumlarda alınan borcun misliyle iade edilmesi, paranın alımgücünde oluşabilecek fark nedeniyle borç veren kişi açısından malında eksilmeye sebep olabilecektir. Paranın nominal değeri sürekli değişmektedir ve alımgücü azalmaktadır. Dolayısıyla karz ilişkisi içerisinde olan insanların malî kayıplarını minimize ederek fakirleşmelerinin önüne geçmek gerekir.

2.5. Karz-ı Hasen – İbadet İlişkisi

İbadetler beden ile yapılanlar, mal ile yapılanlar, hem beden hem de mal ile yapılan ibadetler olarak ayrılmaktadır. Karz-ı hasenî ibadetler sınıfında görmek mümkündür. Zira Kur'an-ı Kerim'de karz altı farklı yerde geçmekte ve karz-ı hasenin Allah'a borç vermek olduğu ifade edilmektedir.

Karz, Kur'an'da müstakil olarak yer aldığı gibi namaz, zekât, sadaka gibi ibadetlerle birlikte de geçmektedir (Cavga, 2021). Zekât ve sadaka gibi malî ibadetlerde geri ödeme söz konusu değildir. Fakat karz-ı hasende geri ödeme bulunmaktadır. Buna rağmen zekât ve sadakaya verilecek ecir ve sevabın karz için de verileceği yer almaktadır. Karzda verilen borç sadaka ve zekâtta yapılan yardımdan daha farklı konumdadır. Çünkü sadaka ve zekâtta yardım bir kere yapılmakta iken karzda aynı para birden fazla kullanılarak daha fazla kişiye ulaşmaktadır (Sancar, 2021).

İslam dini, maddi durumları iyi olmayan yoksul müslümanların iktisadî hayatlarını üst seviyelere çıkarmak amacıyla bazı yardım müesseselerinin kurulmasını tavsiye etmiştir. Bu yardım müesseselerinden bazılarını zorunlu (zekât, sadaka-ı fitır, keffaret, adak gibi) tutmuş, bazılarını ise (hibe, sadaka, vasiyet, karz, vakıf gibi) zorunlu tutmamıştır (Şener, 1989). İfası zorunlu olmamakla birlikte Allah'ın ayetlerde ifade ettiği, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in hayatında tatbik ettiği, insanların yalnız dinî ve insanî duygularına bağlı olan malî yardımların manevi karşılığı, karzın ibadet olarak nitelendirilmesi açısından önemli olmaktadır (Şener, 1989).

Karz-ı hasenin, İslam hukukunda karşılıksız borç verme veya iyilik borcu olarak tanımlandığını ifade etmiştik. İslam dininde, karz-ı hasen gibi davranışlar sadece maddi bir yardım olarak değil, aynı zamanda ibadet olarak da kabul edilmektedir. Karz-ı hasen yapmak, Allah'a kulluk etmenin bir yolu olarak görülmektedir. Müslümanlar, mal varlıklarının bir kısmını ihtiyacı olanlara borç vererek veya hediye ederek, Allah'ın rızasını kazanmaya çalışmaktadırlar (Kaan, 2021). Bu, İslam'ın toplumsal dayanışma ve adalet prensiplerini yaşam pratiğine dönüştürmek anlamına gelmektedir.

Kur'an'da ve hadislerde karz-ı hasenin önemi vurgulanmıştır. Özellikle fakir, yetim ve düşkünlerin yardımına koşma, İslam'ın öğretilerine göre büyük bir erdem olarak kabul edilir. Bu nedenle, karz-ı hasen yapmak, kişinin ibadetini tamamlaması ve Allah'ın hoşnutluğunu kazanması için önemlidir. Karz-ı hasen, Müslümanların maddi varlıklarını kullanırken bencil olmaktan kaçınmalarını, başkalarının ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmalarını ve toplumda adaleti ve dayanışmayı güçlendirmelerini sağlamaktadır (Özdemir, 2012). Dolayısıyla, karz-ı hasen yapmak hem dünya hem de ahiret için önemli bir ibadet olarak kabul edilmektedir.

2.6. Karz-ı Hasen – Enflasyon İlişkisi

Enflasyon kavramı Latince kökenli “inflatio” kelimesinden türetilmiş ve sözlük anlamı “şişme, kabarma, artış” manasına gelmektedir (Turan, 2010). Ekonomi kavramı olarak enflasyon, fiyatlar genel seviyesinin sürekli artması ve paranın alım gücünün azalması şeklinde tanımlanmaktadır (Hançerlioğlu, 1989).

Enflasyon şu haliyle paranın değerinin değişmesine sebep olmaktadır. Fiyatların genel seviyesindeki sürekli artışı ifade eden enflasyon, bir veya birkaç malın değil, bir kişinin

yıl içinde kullandığı bütün mal ve hizmette ortaya çıkan fiyat değişikliğini göstermektedir (Cavga, 2021).

Enflasyonun ortaya çıkmasının farklı sebepleri olabilir. Literatürde genel olarak üç farklı enflasyondan söz edilmektedir ve talep enflasyonu, maliyet enflasyonu ve fiyat enflasyonu olarak karşımıza çıkmaktadır (Meral, 2005). Enflasyonun ekonomik sonuçları olduğu gibi sosyal sonuçları da olmaktadır. Örneğin yüksek enflasyon, ekonomik istikrarsızlığa yol açabilir, tasarruf yapmayı zorlaştırabilir ve insanların güvenliğini azaltabilir.

Gerek alım-satım işlemlerinde gerekse bütün borçlanma işlemlerinde olduğu gibi karz uygulamasında da paranın borçlanılan zamanındaki değeri -alım gücü- ile borcun ödendiği zamandaki değeri enflasyon sebebiyle değişiklik göstermektedir (Genç, 2022). Enflasyonun yüksek olması borç veren kişinin maddi durumunda olumsuz bir durum teşkil etmektedir. Enflasyon artış oranı kişilerin gelirlerindeki artış oranından yüksek olduğunda borcun ödenme zamanında eline geçecek olan paranın alım gücü geçmişe göre daha az olmaktadır (Cavga, 2021).

Enflasyonun ekonomik ve sosyal çevrede oluşturduğu olumsuz ortamda karz-ı hasenin ne şekilde yapılacağı hususu İslam uleması tarafından yorumlanmıştır. Hayreddin Karaman, alacak ve borç ilişkilerinde taraflar, enflasyonu göz önüne almak ve borçlarını buna göre geri ödemek durumundadırlar şeklinde yorum yapmaktadır (Karaman, 2012). Ebu Hanife, her durumda alınan borcun misliyle geri ödenmesini uygun görürken, Ebu Yusuf, paranın kabz yani geri ödeme günündeki değerinin verilmesi gerektiği görüşünü savunmuştur (Apaydın, 2001). Günümüz ulemasının ekseriyeti, karz akdinde borç verilen paranın borçlanma zamanındaki nominal değeri yerine, geri ödemenin yapılması gerektiği zamandaki reel karşılığının enflasyon üzerinden hesaplanıp ödenmesi gerektiği görüşündedir (Cavga, 2021). Bununla beraber, bazı alimler (Serahsî, Suyutî, İbn Kudâme) karz işlemlerinde enflasyon farkı alınmasını uygun görmemektedir. Bizim bu konu hakkındaki düşüncelerimiz aşağıdaki gibidir.

Borç veren kişi açısından düşündüğümüzde enflasyon ile birlikte paranın alım gücünün azaldığı ve maddi olarak değer kaybettiği aşîkardır. Borcun vadesi süresince parada yaşanan değer kaybının telafi edilmesi, borcun başlangıcında belirlenen bir oranda olmayıp enflasyon oranında olması borç verenin mağduriyetini ortadan kaldıracaktır. Fakat karzın geri ödenmesi sırasında enflasyon farkı talep etmek, yardımlaşma,

dayanışma ve kardeşlik gibi samimi duyguları barındıran karz-ı hasenin ruhuna ters düşecektir.

Karz-ı haseni tanımlarken “Allah için verilen güzel borç” olarak ifade etmiştik. Şu hâlde verilen borcun geri ödemesi yapılmasa dahi sadaka olarak verilmesi bizzat Yüce Yaratıcı tarafından tavsiye edilmiştir. Enflasyon farkının karz alan mustakrizden borç ödenirken istenmesi durumunda karzda asıl olması gereken hususlar önemini yitirmiş olacaktır. Karzda asıl gaye, ne ticari bir faaliyette bulunup kâr elde etmek ne de paranın değer kaybının önüne geçmektir. Ayrıca, karz-ı hasen, enflasyonla mücadelede etkili bir araç olabilir. Çünkü karz-ı hasen, faizsiz bir şekilde gerçekleştirilen borç verme işlemidir. Bu sayede enflasyonun yarattığı ekonomik zorluklara karşı kişileri dirençli duruma getirebilir. Karz-ı hasen yoluyla yapılan uygulamalar, ihtiyaç sahibi insanların ekonomik durumlarını güçlendirerek enflasyonun sosyal etkilerini hafifletebilir. Karz-ı hasen, toplumun dayanışma ve yardımlaşma kültürünü güçlendirir. Enflasyon gibi ekonomik zorluklarla karşı karşıya kalan toplumlarda, bu tür sosyal destek ağları daha da önem kazanabilir ve toplumun ekonomik dayanıklılığını artırabilir.

Sonuç olarak, karz-ı hasenin enflasyonla olan ilişkisi, faizsiz borç verme ve yardımlaşma kültürünün enflasyonun ekonomik ve sosyal etkilerine karşı bir tür direnç oluşturabileceğini gösterir. Karz-ı hasende enflasyon farkının esas alınması halinde, alınan ve ödenen miktarlar arasında değişiklik olması sebebiyle insanlarda faiz algısı oluşmasına ve faize karşı hassasiyetin zayıflaması gibi risklerin ortaya çıkması olasıdır (Güney, 2020).

2.7. Karz-ı Hasen Sandıkları

Karz-ı hasen yoluyla yapılan yardımlaşma tek taraflı (mesela en yakın çevreden borç isteyerek) olabileceği gibi iki taraflı da olabilir (mesela karz ihtiyacı olanların bir grup halinde bir araya gelip birbirlerine borç vermeleri gibi). Karz-ı hasen uygulamaları iki yönlü olarak adlandırılmakta ve genel olarak resmi ve gayri resmi olmak üzere iki gruba ayrılabilir. Dernek, kooperatif, vakıf, banka gibi kuruluşlarda oluşturulan resmi Karz-ı hasen uygulamaları herhangi bir kuruma bağlı olmaksızın aileler, meslektaşlar ve öğrenci grupları gibi gruplar arasında gerçekleşen Karz-ı-hasen uygulaması gayri resmi olarak nitelendirilebilir. (Özdemir, 2019).

2.7.1. Resmi Sandıklar

İslam'da faiz kesinlikle yasak olduğundan, dünya çapındaki Müslümanlar maddi ihtiyaçlarını karşılamak için çeşitli yöntemlere başvurumaktadırlar. Bunlardan biri de karz-ı hasendir. Daha önce de belirttiğimiz gibi karz-ı hasen yoluyla iş birliği bireysel veya grup halinde yapılabilir. Çalışmamızın bu bölümünde karz-ı hasenin dünyada ve Türkiye'de resmi olarak uygulandığı farklı yapıları, konuyla olan ilgisini de dikkate alarak açıklamaya çalıştık. Böylelikle çalışmanın ana konusu olan gayri resmi karz-ı hasen uygulamasının olumlu ve olumsuz özelliklerinin yanı sıra dezavantajları ve avantajlarının da daha net ifade edildiği düşünülmektedir.

Dünya çapında karz-ı haseni kullanarak işlem gerçekleştiren birçok uygulama örneği mevcut ve İslami bankacılık da bunlardan biri. Ancak karz, İslami bankalarda yaygın olarak kullanılan finansal ürünlerden biri değil. Çünkü bu kurumlar sonuçta ticari işletmelerdir ve şirketin özü kâr etmektir. Karz ile aynı miktar çekilir, dolayısıyla kar olmaz ve İslami bankalar bu işlemi büyük ölçekte kullanmaz, yani istisna olarak karza güvenirler. (Genç, 2019). Üstelik kredi anlaşmaları herhangi bir fayda sağlamamakta, aksine bankalara ilave operasyonel yük getirmektedir. Bu duruma rağmen dünyada bazı İslami bankalar kurumsal sosyal sorumluluk gereği karz-ı hasen ile işlem yapmaktadır. Mesela önemli İslami bankalardan biri olan Jordan Islamic Bank (Ürdün İslam Bankası), hem bireysel hem de kurumsal müşteriler için “Al-Qardh Al-Hassan Fund Accounts” adıyla karz-ı hasen fonları oluşturmuştur (Özdemir, 2019). Bu nedenle bankalar aracılık yaparak öğrencilere, hastalara, gençlere, öğretmenlere ve bankacılara eğitim, sağlık, evlilik, yardım vb. alanlardaki ihtiyaçlarını karşılamak için ilgili hesaplarda toplanan paralarla kredi sağlamaktadır (Özdemir, 2019; Genç, 2019).

Karz-ı hasenin küresel ölçekte uygulandığı bir diğer örnek ise İslami mikrofinans kurumlarında yaşanıyor. Bu kurumlar, karz-ı hasenler olarak topladıkları bağışları çeşitli bağış toplama yöntemleriyle dar gelirli bireylere ulaştırıyor. İslami mikrofinans kurumları, en yaygın olanı sivil toplum kuruluşları olmak üzere çeşitli organizasyonel yapılarda faaliyet göstermektedir. STK olarak kurulan İslami mikrofinans kurumları kâr amacı gütmeksizin yoksulluğun azaltılmasına katkıda bulunmayı hedefler.

STK'lar tarafından kurulmuş olan önemli İslami mikrofinans uygulamalarından biri de Pakistan'da kurulan ve günümüzde faaliyetlerine devam eden Akhuwat'tır. Akhuwat, 2001 yılında Lahor'da sivil toplum kuruluşu üyelerinin bağışlarıyla kuruldu ve İslami

prensipler üzerine kuruldu. (Genç, 2019). Akhuwat, bağışlarla oluşturulan mikrofinans fonunu çeşitli bağış toplama yöntemleriyle ihtiyaç sahibi kişilere aktarıyor. Böylece nakit alan ve daha sonra aynı tutarı geri ödeyen düşük gelirli bir kişi, bu parayı hem tüketim hem de üretim için kullanabilir. (Obaidullah, 2008). Tarım kredileri, aile işletme kredileri, acil krediler, sağlık kredileri gibi finansman yöntemleri en sık kullanılanlardır. (Genç, 2019).

Bir başka örnek de İran'ın Karz-ı hasenin de bulunabilir. İran'ın ilk Karz-ı hasen fonu, yoksullara yardım etmek ve tefecilikle mücadele etmek amacıyla 1967 yılında kuruldu. (Özdemir, 2019). İran'da kurulan karz-ı hasen fonları dört grupta incelenmek mümkündür (Arabmazar, 2007).

- Aile karz-ı hasen fonları
- Yerel karz-ı hasen fonları
- Birlik karz-ı hasen fonları
- Resmî karz-ı hasen fonları

Karz-ı hasen ailesinin gelirleri çoğunlukla gayri resmi niteliktedir. Ailelerin kısa vadeli ihtiyaçlarını karşılamak ve aile bütünlüğünü güçlendirmek amacıyla kurulmuştur. Yerel Karz-ı-hasen vakıfları, belirli bir bölgede yaşayan insanların üye olması yoluyla kurulan bir sisteme dayanmaktadır. Birlik karz-ı hasen fonu, belirli bir meslek grubuna mensup derneklerin oluşturduğu bir sistemi ifade eder. Son olarak resmi karz-ı hasen fonu diğer üç sisteme göre daha kapsamlı ve resmi bir yapıya sahiptir. Belirli bir yönetim kurulu tarafından yönetilen ve bankalara göre daha düşük işletme maliyetine sahip olan resmi Karz-ı hasen fonu, sistematik yapısı nedeniyle geniş bir kitleye hitap etmektedir.

Karz-ı hasen sadece Türkiye'de değil, dünyanın birçok yerinde çeşitli kurumlarda uygulanmaktadır. Katılımcı bankaların Karz-ı hasen uygulaması sınırlı ölçekte olup, genellikle banka çalışanlarına kredi verilmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Bankalar kar elde etmek üzere tasarlandığından bu beklenen bir durumdur. Bu nedenle Karz-ı hasen Türkiye'de ağırlıklı olarak kulüp faaliyetlerinde görülmektedir. Kulüpler genellikle Karz-ı haseni sandık seçimleri şeklinde yürütürler. Örnek olarak Kamu Personeli Yardımlaşma Derneği (KAMPERDER), Gönüllü ve Fedakâr İnsanlar Derneği (GÖNFEDER), Müstakil Sanayici ve İş Adamları Derneği (MÜSİAD) verilebilir. Karz fonu, bu derneklerin üyeleri tarafından kurulmakta ve bu fonun fonları, yerleşik mevzuat ve görevlere uygun olarak üyelere karz olarak dağıtılmaktadır. (Kahriman, 2020).

2.7.2. Gayrı Resmi Sandıklar

Gayrı resmi karz-ı hasen sandıkları resmi bir kurum ya da kuruluşa bağılı olmadan, birbirleriyle ortak paydası olan insanların bir araya gelerek oluşturdukları yardımlaşma sandıklarıdır. Gayrı resmi karz-ı hasen sandıkları genelde aynı amaca -yardımlaşma, yatırım gibi- hizmet etse de kuruluşları, sandıkların işleyişi ve kuralları bakımından farklılık göstermektedir. Bu tür karz-ı hasen genellikle bir kişinin ihtiyacı olduğunda kurmuş oldukları sandığın ona faizsiz olarak borç vermesi veya destek olmasıyla gerçekleşmektedir. Gayrı resmi karz-ı hasen, İslam toplumlarında yaygın bir uygulamadır ve genellikle aile içinde, komşuluk ilişkilerinde veya arkadaşlar arasında oluşturulmaktadır.

Gayrı resmi karz-ı hasen sandıkları sadece ülkemizde faaliyet gösteren bir uygulama olmamaktadır. Yurt dışında faiz alınmaksızın kurulan karz sandıkları bulunmaktadır. İnförmel yapıda olan bu sandıklara ROSCA ismi verilmektedir. "ROSCA" terimi, İngilizce'de "Rotating Savings and Credit Association" kelimelerinin kısaltmasıdır. ROSCA, aile üyeleri, yardımlaşma sandıkları, akraba veya arkadaşlar arası oluşturulan gruplar şeklinde mevcut olmaktadır. Bu sandıklar gayrı resmi yapıda oluşumlar olduklarından dolayı resmi kuruluşlar tarafından kontrol edilmesi ya da denetlenmesi söz konusu olmamaktadır (Ülev, 2021).

ROSCA'nın temel amacı, katılımcıların paraya ihtiyaç duydukları bir dönemde, diğer katılımcılar arasında bir tür dönüşümlü kredi veya tasarruf mekanizması sağlamaktır. Genellikle bir grup insan arasında organize edilmekte ve her katılımcı, belirli bir dönem boyunca belirli bir miktar para yatırmaktadır. Bu paralar toplandıktan sonra, her dönemde bir katılımcıya, birikmiş fonlar verilmektedir. Bu şekilde, her katılımcı, sırayla, her dönemde bir miktar paraya erişme imkanına sahip olmaktadır. Örneğin 7 üyesi bulunan bir sandıkta her üye aylık 100 € verir ve toplanan para o ay bir üyeye verilir. Üye aldığı parayı belirli bir vadeyle öder. Diğer ay sıradaki üye sandıkta biriken parayı alır ve yine aynı şekilde ödemesini gerçekleştirir. Bu şekilde sandık üyeleri ihtiyaçlarını karşılarken yardımlaşmış olurlar.

ROSCA, birçok ülkede farklı isim ve yöntemlerle uygulanmaktadır. Türkiye’de altın günleri olarak da bildiğimiz genellikle kadınların bir araya gelerek yardımlaştığı sistem roscalara bir örnek olabilir. Yine Bangladeş’te sürücülerin kendi aralarında oluşturdukları ROSCA’lar bulunmaktadır (Ülev, 2021).

ROSCA'nın temel avantajlarından biri, katılımcıların paraya ihtiyaç duydukları bir dönemde, faiz ödemedi kredi alabilme imkânı sağlamaktır. Ancak, bu sistemde güven bütün gayri resmi sandıklarda olduğu gibi çok önemlidir. Katılımcılar arasında bir güvensizlik durumunda, sistem başarısız olabilir ve bazı katılımcılar zarar görebilir. Bu nedenle, ROSCA'nın başarısı, katılımcıların birbirlerine olan güvenine ve grup içi düzenlemelere bağlıdır.

Gayri resmi karz-ı hasen, insanlar arasındaki dayanışmayı ve yardımlaşmayı teşvik etmektedir. Bu uygulama, ihtiyacı olan bireylere maddi destek sağlamanın yanı sıra, toplumda birlik ve dayanışma duygusunu güçlendirir. Aynı zamanda, karz-ı hasen veren kişiye sevap kazandırır ve İslam'ın sosyal adalet ilkelerine uygun davranmış olmasına katkıda bulunur.

Gayri resmi karz-ı hasen, resmi finans kurumlarına başvurmadan önce ihtiyacı olan kişilere hızlı bir şekilde destek olabilir ve acil durumlar için pratik bir çözüm sunabilir. Ancak, bu tür anlaşmalar genellikle güvene dayalı olarak yapıldığından, karz-ı hasenin geri ödenmesi veya koşulları konusunda belirsizlikler olabilir. Bu nedenle, gayri resmi karz-ı hasen yaparken dikkatli olmak ve anlaşmanın detaylarını netleştirmek önemlidir. Çalışmamızın bir sonraki bölümünde gayri resmi karz-ı hasen sandıklarının işleyişi detaylandırılacaktır.

3. BÖLÜM: LİTERATÜR, ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ VE BULGULARI

3.1. Literatür Taraması

Literatürü araştırdığımızda karz-ı hasen kullanımına ilişkin pek çok çalışmanın bulunduğunu görmekteyiz. Özdemir (2019) tarafından yapılan çalışmanın amacı, dünyada farklı kurumsal çerçevelerde faaliyet gösteren karz-ı hasenin uygulamalarını araştırmak ve Türkiye'deki ilgili kuruluşlara örnek materyaller sağlamaktır. Çalışmada karzın kuruluş şekillerinden, Ürdün İslami Banka'sındaki uygulamasından, Akhuwat adlı İslami mikrofinans kurumunun işleyişinden, İran'daki geniş çaplı karz-ı hasen fonlarından ve İngiltere'deki Qard Hasan kitle fonlaması platformundan bahsedilmektedir.

Dünyada karz-ı hasen uygulamasına ilişkin çalışmalar yapıldığı gibi Türkiye'de de uygulamayı anlatan çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin Genç (2019) tarafından yapılan araştırmada karz-ı hasen seçim uygulamasının sandık bağlamında nasıl ortaya çıktığı araştırılmış ve karz-ı hasen seçim uygulamasının Türk sendikaları, dernekleri bağlamında ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Kanunun gerektirdiği sandık temelleri ve sandıkların yanı sıra derneğe ait karz-ı hasen sandıklarının da farklı yapılarda oluşturulduğu ortaya çıktı. Karz-ı hasen uygulaması iki sandık örneği kullanılarak gösterilmektedir.

Bir diğer çalışmada ise karzın dernek bünyesinde uygulanmasının uygun olmadığı en doğru şeklin kooperatiflerle işbirliği yapmak olduğu savunularak bu iddiaların haklılığı çeşitli örneklerle gösterilmeye çalışılmaktadır (Üstün, 2019).

Buna karşılık Kaan (2021), İslam'ın faizli borç yasağına alternatif olarak önerilen karzın, iş ahlakının ve insanların birbirlerine olan güvenlerinin gerilediği bir ortamda sürdürülebilirliğinin olmadığını dolayısıyla bu akdin faizli krediler için uygun bir alternatif olmadığını ileri sürmektedir. Buna karşın yazar, zekâtın hem uygulama hem de sürdürülebilirlik açısından faizden çok daha etkili olduğunu iddia etmektedir.

Gürbüz (2021), karz-ı hasenin iktisadi önemi ve günümüzdeki uygulamalarına yönelik çalışma yapmıştır. Bu çalışmada iktisadi açıdan karz-ı hasen değerlendirilmiş ve günümüzde karz uygulamaları ele alınmıştır. Başka bir çalışmada Sırım (2019), yatırımların finansmanında karz-ı hasenin öneminden ve yerinden bahsetmektedir.

Canbaz (2019) ise karz-ı haseni katılım bankaları için bir model önerisi olarak sunmaktadır. Kurumsal bir yapı altında karz-ı hasenin imkânı da yine karz sandıklarıyla alakalı çalışmalar arasındadır. Bu çalışmada karz-ı hasenin kurumsal çalışan bir yapının finans enstrümanı olabilmesi araştırılmaktadır.

Yukarıdaki çalışmaların tümü, karzın odak noktası olduğu uygulamalardan bahsetmektedir. Ayrıca literatürde karzın İslami finansın merkezinden ziyade çeperinde yer aldığını ve alternatif bir finansal ürün olabileceğini gösteren birçok çalışma bulunmaktadır. Örneğin Beybur ve Çetinkaya (2021), faizsiz finansal ürünlerin sayısının artması ve pazar payının artması için karz-ı hasen sisteminin alternatif bir finansal ürün olarak yatırım bankalarına dahil edilmesi gerektiğini savunmaktadır (Beybur - Çetinkaya, 2021). Canbaz (2019) da doktora tezinde yatırım bankaları için karz-ı hasene dayalı olarak önerilen pratik bir model sunmaya çalışmıştır.

Yapılan araştırmalara bakıldığında karzın sınıflandırılması, fonksiyonları, dünyadaki ve Türkiye'deki kullanım örnekleri, hangi kurum çatısı altında daha işlevsel olduğu konusunda önemli verilere ulaşılabilmektedir. Bu çalışmanın amacı, literatürde henüz çalışılmamış olan gayriresmi karz-ı hasen uygulamalarının mekanizmalarını ortaya çıkarmak, bu uygulamalarda karşılaşılan sorunları tespit etmek ve bu sorunlara çözüm önerileri sunmaktır. Sonuçta karz-ı hasen uygulamasını gayriresmi olarak yürütenlerin bu uygulamaya devam etmesi mi yoksa resmileştirilip kurumsallaştırılması mı gerektiği sorusuna cevap aranmaktadır.

3.2. Araştırmanın Metodolojisi

3.2.1. Araştırma Yöntemi

Nitel araştırma genellikle yapılandırılmamış ve esnek bir yaklaşıma dayanır. Araştırmacılar, katılımcıların deneyimlerine ve görüşlerine göre araştırma sürecini şekillendirebilirler. Nitel araştırmada yaygın olarak kullanılan veri toplama teknikleri arasında derinlemesine mülakatlar, odak grupları, gözlem ve doküman analizi bulunur (Creswell, 2019). Bu teknikler, farklı açılardan zengin ve ayrıntılı veri sağlar. Nicel araştırmalarda olduğu gibi büyük örneklem boyutlarına odaklanmak yerine, nitel araştırmalarda genellikle küçük örneklem boyutları kullanılır. Bu, araştırmacının derinlemesine ve ayrıntılı analiz yapmasına olanak tanır. Nitel araştırmada genellikle katılımcıların düşüncelerini, duygularını ve deneyimlerini açık uçlu sorularla ifade

etmeleri teşvik edilir. Bu, araştırmacının katılımcıların gerçek düşüncelerini ve deneyimlerini daha iyi anlamasına yardımcı olur.

Bu çalışmada, gayriresmi karz fonlarının amaçlarını, işleyiş mekanizmalarını ve karşılaşılan zorlukları incelemek için nitel bir araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma, gözlem, mülakat ve doküman incelemesi gibi teknikler aracılığıyla verilerin toplanmasını sağlayan ve olgu ile olayların gerçekçi ve kapsamlı bir perspektiften incelenmesine imkan tanıyan bir araştırma türüdür. (Yıldırım - Şimşek, 2021). Bu sebeple nitel araştırmalar keşfedilmeyi bekleyen araştırma problemlerinin detaylı bir şekilde analiz edilmesinde ve gerekli verileri oluşturmada çok kullanışlıdır (Creswell, 2019; Yıldırım - Şimşek, 2021). Çalışmada veri toplama aracı olarak, nitel araştırmalarda sıkça başvurulan yarı yapılandırılmış görüşme tekniği tercih edilmiştir. Görüşmelerde, araştırma konusuna ilişkin önceden hazırlanmış bir görüşme formu kullanılmıştır. Bununla birlikte, yarı yapılandırılmış görüşmelerin esnek yapısından yararlanılarak, yanıtlar görüşmenin ilerleyişine göre farklı sorularla detaylandırılmıştır. Çalışma kapsamında elde edilen bulgular analize dahil edilmiştir.

3.2.2. Araştırma Deseni

Nitel araştırma, genellikle bir hipotezi test etmek veya genelleme yapmak yerine, bir konuyu anlamak, açıklamak ve keşfetmek için kullanılmaktadır. Araştırmacılar, nitel verileri analiz ederek derinlemesine kavrayışlar elde etmekte ve bu kavrayışları genellikle betimleyici veya teorik çerçevede sunmaktadırlar (Aydın, 2018). Bu, araştırmacının fenomeni daha iyi anlamasına ve açıklamasına olanak sağlamaktadır. Bu tür araştırma az bilinen konular hakkında daha fazla anlayış sağlamak için yararlı olabilmektedir.

Nitel araştırma desenleri, nitel araştırmalarda kullanılan temel planlar veya stratejilerdir. Bu desenler, araştırmacıların belirli bir araştırma sorusunu veya hedefini ele almak için kullandıkları genel yaklaşımları ifade eder. Nitel araştırmalarda pek çok desen kullanılmakla birlikte yaygın olarak başvuru alan desenler, olay araştırması, etnografik araştırma, durum çalışması, açıklayıcı araştırma, yerleşik teknikler ve fenomenolojik araştırmadır (Karataş, 2015). Fenomenolojik yaklaşım, bireylerin deneyimlerini ve algılarını anlamaya odaklanmaktadır. Bu yaklaşımda araştırmacılar, katılımcıların deneyimlerini derinlemesine analiz ederek ortak temaları belirlemeye çalışmaktadır (Baltacı, 2019).

Karz-1 hasen sandıkları hakkında bilgi elde etmek, sandıkları, yönetici ve üyeleri perspektifinden değerlendirmek, kuruluş amaçlarını ve işleyişlerini keşfetmek, karşılaştıkları problemleri belirlemek amacıyla araştırmamızda nitel araştırmalarda kullanılan fenomenolojik yaklaşım seçilmiştir. Katılımcıların deneyimlerini doğrudan gözlemlemek ve değerlendirmek için önyargılardan uzak ve nesnel davranılmaya çalışılmıştır.

3.2.3. Veri Toplama Aracı

Nitel araştırmalarda veri toplama yöntemi olarak gözlem, mülakat, doküman gibi çeşitli argümanlara başvurulmaktadır. Bu argümanların her birinin diğerine göre avantajları ve dezavantajları bulunmaktadır. Mülakat yöntemi, sağladığı esneklik, anlık tepki, yanıt oranının yüksekliği, veri kaynağının tespit edilmesi, ortam üzerindeki kontrol ve derinlemesine bilgi hususlarında daha avantajlıdır (Yıldırım - Şimşek, 2021). Mülakat yönteminin zayıf yönleri ise maliyetli olması, kayıtlı veya yazılı bilgileri kullanamama, olası yanlılık, zaman ayırma güçlüğü ve bireylere ulaşma güçlüğüdür. Araştırmalarda uygun veri toplama aracını belirlemek araştırmacının kıymetini daha da artırmaktadır.

Mülakatlar, nitel araştırmalarda veri toplama aracı olarak sıklıkla başvurulmuş bir yöntemdir. Mülakatlar, araştırmacının katılımcılarla yüz yüze veya uzaktan etkileşim içinde olacağı yapılandırılmış veya yapılandırılmamış soru-cevap şeklinde yapılmaktadır. Yapılandırılmış mülakatlarda, araştırmacılar belirli bir soru setini takip eder ve katılımcılara önceden belirlenmiş soruları sorarlar (Karataş, 2015). Yapılandırılmamış mülakatlarda ise, araştırmacılar daha esnek bir yaklaşım benimser ve katılımcıların cevaplarına göre soruları yönlendirir. Mülakatlar bireysel katılımcılarla yapılabileceği gibi, aynı konuyla ilgilenen bir grupla da gerçekleştirilebilir (Aydın, 2018). Bu duruma odak grupları denilmektedir.

Geleneksel olarak, mülakatlar yüz yüze gerçekleştirilmektedir. Ancak, teknolojinin ilerlemesiyle birlikte, mülakatlar telefon, video konferans veya çevrimiçi platformlar aracılığıyla da olmaktadır. Mülakatlar için sorular önceden hazırlanmakta ve genellikle araştırmanın amacına ve katılımcıların profiline göre uyarlanmaktadır (Baltacı, 2019). Mülakatlar, katılımcıların gönüllülüğüne dayanmakta ve genellikle araştırma etik ilkelerine uygun olarak katılımcılardan rıza alınmaktadır (Creswell, 2019). Mülakatlar

genellikle kaydedilir ve daha sonra analiz için transkribe edilir. Bu, araştırmacının mülakatları dikkatlice incelemesine ve anlamaya olanak tanır.

Araştırmamızda veri toplanırken yarı yapılandırılmış mülakat tekniğine başvurulmuştur. Mülakat gerçekleştirilmeden önce araştırmacılara sorulmak üzere araştırmanın amacına ulaşabilmesi için genel bir çerçeve sunacağı düşünülen sorular hazırlanmıştır. Sorular mülakatın seyrine göre esnetilmiştir.

Araştırmada katılımcılara sorulan sorular şunlardır:

- Sandığı kurmaya nasıl karar verdiniz ve neden böyle bir girişime ihtiyaç duydunuz? Kısaca süreçten bahseder misiniz?
- Sandığın kuruluş amaçları arasında (yatırım, birikim, yardımlaşma) öncelik verdiğiniz husus nedir?
- Aktif olarak bulunduğunuz bu sandıktan önce başka bir sandık girişiminiz oldu mu?
- Sandık katılımcılarının ortak paydası hakkında bilgi verir misiniz?
- Sandığın genel işleyişi hakkında (üyelik, aidat, tüzük, fesih, verilen borç miktarı, yatırım vb.) bilgi verebilir misiniz?
 - Sandığınızın bir tüzüğü var mı?
 - Sandığı kaç kişiyle kurdunuz?
 - Sandığa başvuran herkesi üye yapıyor musunuz?
 - Üye olmak isteyenlerde aradığınız özel şartlar var mıdır?
 - Sandık üye sayısında sınırlama bulunuyor mu?
 - Sandık aidatlarınızın miktarı ne kadar? Bu miktar üyeler için ne kadar önemli?
 - Aidatlarda artış yapıyor musunuz? Olumlu ise artış miktarını nasıl belirliyorsunuz?
 - Sadece üyelere mi karz veriyorsunuz?
 - Sandık üyesi istediği zaman sandıktan ayrılabilir mi?
 - Sandıktan ayrılmayı hiç düşündünüz mü?
 - Sandık üyeleri sandıktan genelde hangi amaçlarla borç alıyor?
 - Bir üyeye ne kadar borç verebiliyorsunuz?
 - Karz verdiğiniz üye borcunu geri ödemediğinde nasıl bir yaptırım uyguluyorsunuz?
 - Karz verdiğiniz üye vefat ederse nasıl bir yol izliyorsunuz?
 - Sandıkta biriken aidatları nasıl değerlendiriyorsunuz?
 - Sandıktan birden fazla kişi aynı zamanda borç istediğinde nasıl yapıyorsunuz?
- Sandık kurmanın/üye olmanın sizce üyelere sağladığı avantajlar nelerdir?

- Sandığın reel olarak karşılaştığı problem var mı? Bu problemlere nasıl çözüm buluyorsunuz?
- Sandığınızda uygulamış olduğunuz modelde eksiklikler bulunuyor mu? Eğer bulunuyorsa alternatif bir model öneriniz var mı?
- Karz sandıklarının yaygınlaşması hakkındaki düşüncelerinizi paylaşır mısınız?
- Son olarak sandıkların resmiyet kazanması hakkında düşüncelerinizi paylaşır mısınız?

Mülakatlar katılımcıların belirledikleri zaman dilimlerinde gerçekleştirilmiştir. Mülakatlar, katılımcıların ve araştırmacının imkanları dahilinde bazılarıyla yüz yüze yapıldığı gibi imkân olmadığı durumlarda Zoom, WhatsApp, Google Meet gibi uygulamalarla gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmeler katılımcılardan izin alınarak ses kayıt cihazıyla kayıt altına alınmıştır. Mülakatlar 30 dakika ile 60 dakika arasında gerçekleştirilmiştir. Mülakatlar esnasında çeşitli notlar tutularak objektif olarak değerlendirilmeye alınmıştır. Kayıt edilen mülakatlar dökümü yapılarak incelenmiş ve analiz edilmiştir.

3.2.4. Çalışma Grubu

Nitel araştırma geleneği içerisinde kendisine yer bulan örnekleme yöntemlerinden birisi de amaca yönelik örnekleme olan amaçlı örneklemedir. Amaçlı örnekleme Creswell'in ifadesiyle "araştırma problemini ve sorularını en iyi şekilde anlamaya yardımcı olacak katılımcıları amaca yönelik olarak belirlemektir. (2019)" Amaçlı örnekleme, bilgi edinilmesi zor olan konu, olgu ve olaylarda detaylı bilgi sahibi olmaya imkân sağladığından dolayı araştırmamızda amaçlı örnekleme yöntemine başvurulmuştur. Çalışmamızda karz-ı hasen sandıklarının yönetici veya üyeleri seçilmiştir. Araştırılan konunun daha net ortaya çıkmasında bilgi ve deneyim sahibi bireyleri seçmek olgunun kapsam geçerliliği için önem arz etmektedir (Creswell, 2019).

Çalışmamız gayri resmi karz-ı hasen sandıklarının işleyişi hakkında derinlemesine bilgi sahibi olmayı amaçlaması, sandıkların yaşadıkları problemlerin ortaya konulması, sandıkların yaygınlaşması ve resmiyet kazanmasının olabilirliği hususlarını araştırdığı için mülakatlar, karz-ı hasen deneyimine sahip olan sandık yönetici veya üyeleriyle yapılmıştır. Ayrıca resmi olmayan bu sandıklardan belirli bir yönetmelik veya tüzüğe sahip olan sandıkların yazılı metinleri de analiz edilerek çalışmaya dahil edilmiştir.

Gayri resmi karz-ı hasen sandıkları, borç işleminin taşıdığı özel bilgi ve hassasiyet sebebiyle kapalı bir yapıya sahip olmaktadır. Bu sebeple araştırma süresince toplamda 15 farklı gayri resmi karz-ı hasen sandığından 3'ü görüşmeyi kabul etmeyip yapılan sandık işlemlerinde bilgilerin gizli olduğunu ifade etmiştir. Karz-ı haseni herkesin öğrenmesi gerektiğini düşünen, sandıkları faiz hassasiyeti olan kişilerin fon ihtiyacını giderebileceği bir yapı olarak gören ve bilgi paylaşımını memnuniyetle karşılayan 12 farklı sandık yönetici veya üyesi görüşme talebine olumlu cevap vermiştir.

Mülakatlar toplamda 12 farklı sandıktan 12 kişiyle gerçekleştirilmiştir. Bu katılımcıların 10'u sandık yöneticisi 2'si ise sandık üyelerinden oluşmaktadır. Görüşme yapılan kişilerden 4'ü öğretmen, 3'ü mühendis, 2'si iş adamı, 1'i vaiz, 1'i polis memuru ve 1 tanesi de öğrencidir. Görüşme süreleri ortalama 45 dakika sürmüştür. Görüşmelerin 3'ü yüz yüze gerçekleştirilirken kalan 9'u uzaktan yapılmıştır.

3.2.5. Veri Analiz Süreci

Araştırmamızda nitel araştırma deseni yöntemini benimsediğimizden dolayı nitel veriler toplanarak analiz edilmiştir. Nitel veri analizi altı aşamada gerçekleştirilmektedir (Creswell, 2019). Bu aşamalar sırasıyla verilerin toplanması, verilerin analize hazır hale getirilmesi, verinin okumasının yapılması, metnin temalara ayrılması, temaların birleştirilerek kodlanması ve bulguların araştırmaya eklenmesi şeklinde olmaktadır (Ülev, 2021). Araştırmamızın veri analizinde bu aşamalar uygulanmıştır.

Birinci aşamada, yarı yapılandırılmış mülakatlardan elde edilen ses kayıtları bir araya getirilmiştir. İkinci aşamada ses kayıtları metne aktarılmıştır. Metne aktarılma işlemi araştırmacı tarafından yapılmıştır. Üçüncü aşamada metinlerin okuması yapılarak araştırmanın problemi ile metinler arasındaki ilişki kurulmuştur. Dördüncü aşamada metin içerisindeki temalar oluşturulmuştur. Beşinci aşamada oluşturulan temalar belirtilmiştir. Altıncı ve son aşamada ise oluşturulan temalar sistematik bir şekilde sunulmuştur.

3.2.6. Araştırmacının Rolü

Araştırmacının rolü yapılan araştırmanın geçerliliğini belirlemekte ve etkilemekte önemli bir paya sahiptir. Araştırmacının, araştırma yapılan konu hakkındaki bilgi birikimi,

katılımcıların belirlenmesindeki rolü, katılımcılara etkisinin olup olmaması gibi hususlar araştırmanın nesnelliğini ve geçerliliğini sağlayan unsurlardandır.

Gayrı resmi karz-ı hasen yapılarının incelendiği bu çalışmada araştırmacı bir sandıkta başkan diğer bir sandıkta ise üye olarak yer almaktadır. Dolayısıyla araştırmacı karz sandığının kuruluşu, karz verilmesi, sandığa üye seçilmesi ve sandığın genel işleyişi gibi, gayrı resmi karz-ı hasen sandıklarının bütün safhalarından haberdardır. Bu durum araştırmanın derinlemesine incelenmesinde avantajlara sahip olduğu gibi dezavantajlarını da beraberinde getirmektedir. Nesnel sonuçlar elde etmek ve dezavantajlı durumu çözebilmek için araştırmacı başkan olduğu sandıkta mülakatı sandık üyesi diğer bir kişiyle gerçekleştirmiştir. Araştırmacı bilgi birikimi ve deneyimini yapmış olduğu mülakatlar sonrasında katılımcılarla paylaşarak fikir alışverişinde bulunmuştur. Böylece belirli hassasiyetler çerçevesinde küçük gruplar halinde uygulanmaya çalışılan bu sandıklar, araştırmacının mevcut sandık işleyişi hakkında bilgi sahibi olmuşlardır. Katılımcıların duygu, düşünce ve deneyimlerini etkilememek adına bu fikir alışverişini mülakatlardan sonra gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların neredeyse tamamına yakını bu çalışmanın nihayete ermesiyle birlikte ideale yakın bir yapı oluşturmak adına araştırmayı beklediklerini ve böylece sandıklarını daha sistemli bir şekilde revize edeceklerini ifade etmişlerdir.

3.2.7. Araştırmanın Geçerliliği

Bilimsel bir araştırmada geçerlilik, araştırılan konudan elde edilen sonuçların doğruluğunu ifade etmektedir. Nitel bir araştırmada geçerlilik ise araştırılan olgunun olduğu haliyle ve mümkün olduğunca objektif aktarılmasıdır. Araştırmamızın mülakat sürecinde tarafsızlığın korunabilmesi adına katılımcıların vermiş olduğu cevaplar aynı şekilde metnin içerisinde yer alarak yorumlanmıştır. Yarı yapılandırılmış mülakat yöntemiyle sormuş olduğumuz soruların dışına çıkıldığı durumlarda notlar alınarak konuyla bağlantılı olan hususlar araştırmamıza eklenmiştir.

Nitel araştırmaların geçerliliğini ölçmede sayısal bir parametre olmaması ulaşılan sonuçların değerlendirmesi açısından dezavantajlı görülmektedir. Olumsuz gibi görünen bu durumu aşabilmek adına mülakat yapılan katılımcı sayısı olabildiğince artırılmaya çalışılmıştır. Mülakat ses kayıtları muhafaza edilerek, sandıkların şartnameleri örnek olması açısından araştırmanın sonuna eklenmiştir.

3.2.8. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma yapılan konularda -ister nicel araştırma olsun isterse nitel araştırma- büyük çoğunlukla özelden genele yapılarak, tümevarım yöntemi uygulanmaktadır. Tümevarım yöntemi yapısı gereği birtakım sınırlılıklara sahiptir. Bunlardan ilki evrensel yargıyla alakalı genel kanının geçerliliğinin yüksek olabilmesi için örneklemin olabildiğince çok olmasıdır. Örneklem az olduğunda sonuçlar sınırlı kalmaktadır. Araştırmada bu sınırlılığın daraltılabilmesi adına yurt içinde farklı bölgelerde kurulan sandıklar ve yurt dışından bir sandık araştırmaya konu edilmiştir.

İkinci sınırlılık, araştırmacının seçeceği katılımcıların genelde kendi çevresinde yer alan katılımcılardan oluşması yer almaktadır. Araştırmada örneklem seçilirken araştırmacı daha önce karz-ı hasen çalışması yapan kişilerden yararlanarak farklı sandıklara ulaşmaya çalışmıştır. Katılımcı sandıklar kuruldukları yer bakımından Avusturya, Sakarya, Kocaeli, İstanbul, Ankara, Çorum gibi farklı mekanlardan oluşmaktadır. Bu durum bölgesel farklılıkların çalışmaya yansımaya vesile olmuştur.

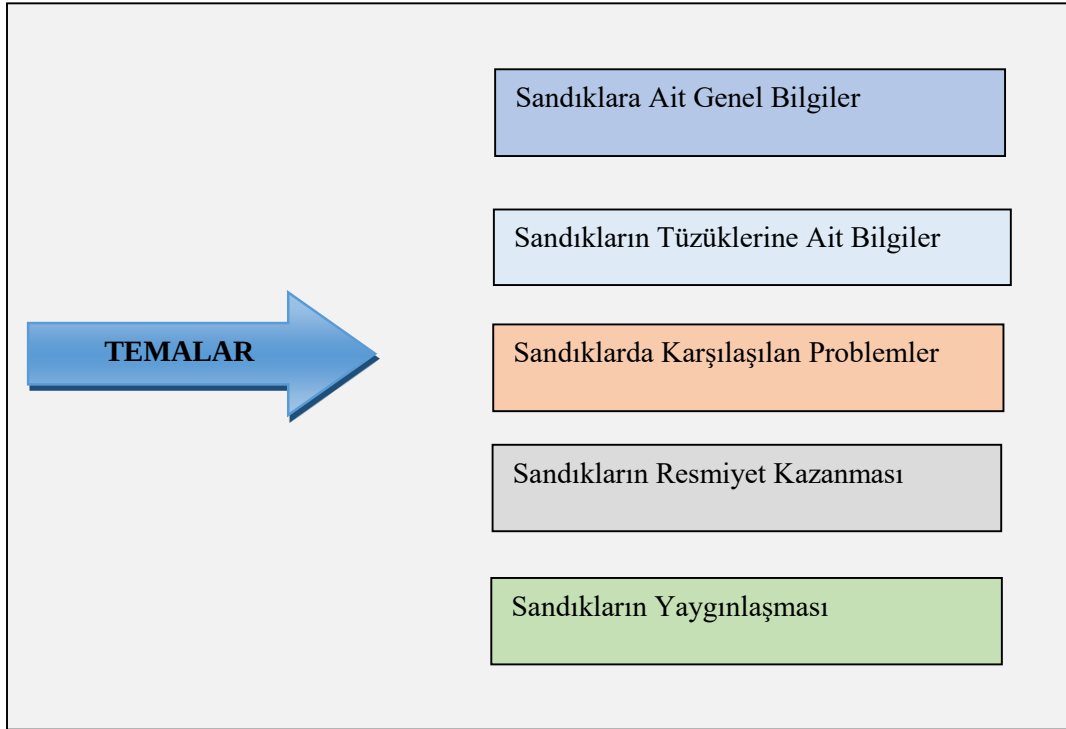
Üçüncü sınırlılık, gayri resmi karz-ı hasen sandıklarının resmi bir zeminde yer almamasından dolayı sandık kurucu ve üyelerinin araştırmaya katılmada duymuş olduğu çekincedir. Katılımcılar, araştırmaya katılması sonucunda resmi bir yaptırımla karşılaşacağı düşüncesinde olabilmektedir. Bilimsel bir araştırmada katılımcıların isimlerinin kodlanarak ifade edilecek olması bu sınırlılığı aşmada önemli bir etken olmaktadır.

Dördüncü sınırlılık ise katılımcılar mülakat yapıp ses kaydına başvurulacağı zaman biraz daha resmi ve gergin bir duruma geçebilmektedir. Bu durumda kendilerini rahat ifade edememekte ve sorulara daha kısa cevap verebilmektedir. Araştırmada mülakata geçilmeden önce sohbet tarzında bir görüşme sağlanacağı ve kendilerini rahatça ifade etmelerinde herhangi bir sakınca olmadığı belirtilmiştir. Mülakatlarda resmi bir görüşme tarzı yerine sohbet tarzı benimsenmiştir.

3.3. Araştırmanın Bulguları

Bu bölümde araştırmanın bulgularına yer verilmiştir. Nitel araştırma yöntemlerinden olan yarı yapılandırılmış mülakat tekniğiyle katılımcılardan elde edilen hususlardan 5 tema ve bu temaların altında yer alan kategoriler oluşturulmuştur. Temalar ve kategoriler

belirlendikten sonra bu tema ve kategoriler açıklanmıştır. Araştırmada yer alacak olan temalar aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Şekil 1: Araştırmada Tespit Edilen Temalar

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

3.3.1. Sandıklara Ait Genel Bilgiler

Nitel verilerin değerlendirilmesi sonucu ortaya çıkan temaların sunulduğu ilk ana başlık karz sandıklarına ait genel bilgiler başlığıdır. Bu başlık altında karz sandıklarının kuruluş serüvenleri ve genel hatlarıyla sandıkların işleyişi konu edilmektedir. Çalışmamıza örneklem olarak seçtiğimiz ve araştırmamıza katkı yapmayı kabul eden sandıklardan bir tanesi ülke dışında Avusturya’da kurulmuştur. Diğer 11 sandık ise ülke içinde kurulup devam eden sandıklardan oluşmaktadır.

3.3.1.1. Karz-ı Hasen Sandık Uygulaması 1 (HASENAT)

Araştırmamıza konu olan sandık, üyeleri tarafından "HASENAT" olarak adlandırılmıştır. Mart 2020’de Sakarya Akyazı’da 10 kişi tarafından kurulan sandığın bütün üyeleri kamu görevlisi olup bu durum sandığa giriş için ön şart olarak belirlenmiştir. Bu şartın nedeni, Katılımcı 1’in ifadesine göre, aynı sosyo-ekonomik düzeye sahip kişilerin birlikte hareket etmelerinin daha kolay ve sağlıklı olacağı düşüncesidir. Sandığa katılım için herhangi bir

ücret talep edilmemektedir. Sandığın kuruluş amacı, üyelerin bireysel olarak karşılamakta zorlandıkları ihtiyaçları toplu olarak daha kolay bir şekilde karşılayabilmeleridir.

Aidatlar başlangıçta 250 TL olarak belirlenmiştir ve her altı ayda bir düzenli toplantılar yapılarak aidat miktarları artırılmaktadır. Ocak 2024'te aidat miktarı 2000 TL olarak belirlenmiş olup bir sonraki toplantıya kadar bu meblağ üzere devam etmektedir. Üyeler, aidatlarını Türk lirası cinsinden ödemektedirler. Sandıkta biriken para, enflasyon karşısında değer kaybetmemesi için altına dönüştürülmektedir (Sandık 1, 2020, 2). Borç verilirken altın olarak muhafaza edilen para TL'ye çevrilerek borç talep eden kişiye verilmektedir. Altın alım-satım işlemlerindeki fark ise tüm üyelere yansıtılmaktadır.

Sandığın üye sayısı en fazla 15 kişiyle sınırlıdır. Katılımcı 1, bu sınırın konulma nedenini, üye sayısının 15'i aşması durumunda kontrolün zorlaşacağı şeklinde açıklamaktadır. Sandığa yeni üyelerin kabulü oy çokluğuna göre yapılmaktadır. Sandıkta oy hakkı, her üyenin sahip olduğu hisse oranına bağlıdır. Bir üyenin ne kadar hissesi varsa, o kadar oy kullanma hakkına sahiptir. 2020 yılında 10 kişiyle kurulan bu sandıktan 2024 yılı itibarıyla 1 üye ayrılmış ve 5 yeni üye katılmıştır. Mevcut üye sayısı 14 olmuştur.

Sandıkta borç verme işlemi sandığın kurulmasından bir yıl sonra başlamış olup bir yıl sonunda verilecek borç miktarı oy çokluğuyla kararlaştırılmıştır. Verilecek borç miktarı, üyelerin sandıkta bulunan toplam parasının yüzde otuz beşini aşmamaktadır. Borç verme işleminde sıra gözetilmemektedir. Sandık üyesi olmayanlara borç verilmemektedir. Borç almak isteyen üye başkana 15 gün öncesinden bilgi verir. Bir ay içinde birden fazla üye borç talep eder ve sandıkta bulunan para yetersiz kalırsa, acil ihtiyacı olan üyeye öncelik verilir ve diğer üyelerin talepleri sonraki aylarda karşılanır. Aidatlarını zamanında ödemeyen üye iki kez uyarılır ve eğer oy çokluğu sağlanırsa sandıktan çıkarılır.

Bu sandıkta borç alan kişinin borcunu geri ödenmediğinde nasıl bir yaptırımla karşı karşıya kalacağına dair yazılı bir madde bulunmamaktadır. Sandıktan borç alan kişinin borcu ödeme fırsatı bulamadan vefat etmesi durumunda sandıktaki diğer üyeler kalan borcu aralarında paylaşmaktadır. Eğer üye alacaklı olarak vefat ederse sandıktaki parası yasal mirasçılara ulaştırılmaktadır.

3.3.1.2. Karz-ı Hasen Sandık Uygulaması 2 (YENİ BİRLİK)

Araştırmamıza konu olan sandık, üyeleri tarafından “YENİ BİRLİK” olarak isimlendirilmiştir. Kocaeli Körfezi'nde 2015 yılında bir grup polisin bir araya gelmesiyle

sandık kurulmuştur. Ancak Katılımcı 2 ile yapılan mülakatta Katılımcı 2'nin ifadesiyle sandıktan ayrılanlar ve yeni dahil olanlarla birlikte sandıkta farklı meslek grubundan üyeler de bulunmaktadır. Sandık başlangıçta 10 kişiyle kurulmuştur. Sandıktan zaman içerisinde çeşitli sebeplerle 4 kişi ayrıldığı gibi 5 kişi de katılmıştır. Sandıkta 2024 yılı itibariyle üye sayısı 11 olmuştur.

Sandığa yeni üye alımı oy çokluğuyla sağlanmaktadır. Sandığa üye olurken giriş ücreti alınmamaktadır. Sandık 50 Türk lirası aidatla başlamıştır. 6 ayda bir yapılan olağan toplantılarda aidatlar miktarları güncellenmektedir. Ocak 2024 itibariyle aidatlar 1250 TL'dir.

Sandık 1 ile sandık 2 benzerlik göstermektedir. Bunun sebebi sandık 1 üyelerinin bu sistemi sandık 2 başkanından öğrenerek uygulamaya almasından kaynaklanmaktadır. Sandık 1'in başkanı aynı zamanda sandık 2'de üye olarak bulunmaktadır. Kuruluş amacı üyelerin kendi başlarına karşılamakta zorlandıkları ihtiyaçlarını bir araya gelmek suretiyle daha kolay karşılayabilmek olan bu sandığa en fazla 20 kişi üye olabilmektedir. Üyeler sayının daha fazla artmasının sandığın işleyişini yavaşlatacağı düşüncesinde olduğu için böyle bir üst sınır koymuşlardır.

Sandıktan borç verileceği zaman herhangi bir sıraya göre değil ihtiyaca göre verilmektedir. Borç almak isteyen üye sandık başkanına 30 gün öncesinden bilgi vermektedir. Aynı anda birden fazla kişiye borç verilememektedir. Bir üyeye verilecek borç miktarı sandıkta biriken paranın yüzde otuzunu geçmemektedir. Bir ay içinde birden fazla üyenin borç talep etmesi ve sandıktaki paranın yetersiz kalması durumunda, acil ihtiyacı olan üyeye o ay borç verilir, diğer üyelerin talepleri ise sonraki aylarda karşılanır. Aidatlarını zamanında ödemeyen üye iki kez uyarılır ve oy çokluğu ile sandıktan çıkarılabilir. Bu sandığın tüzüğünde, borcun geri ödenmemesi durumunda uygulanacak maddi yaptırımlarla ilgili bir kural belirlenmemiştir. Sandık üyesi olup vefat eden kişinin fondaki birikiminin ve borcunun nasıl tasarruf edileceğine dair bir madde bulunmamaktadır. Yapılan mülakat neticesinde sandık 2 başkanı bu konunun sandık üyeleri ile görüşülüp karara bağlayacaklarını ifade etmiştir.

3.3.1.3. Karz-ı Hasen Sandık Uygulaması 3 (KARZI HASEN)

Araştırmamıza konu olan sandık, üyeleri tarafından "KARZI HASEN" olarak isimlendirilmiştir. 2010 yılında Avusturya'da 28 kişi tarafından kurulan bu sandık, fon

toplama işlemlerini Euro cinsinden gerçekleştirmektedir. 2010 yılında kurulan sandık, tüzüğünü 2011 yılında oluşturmuş ve 2014 ile 2017 yıllarında tüzüğünde revizyona gitmiştir. Sandığın güncel aidat miktarı 100 Euro'dur. Bir üyenin sandıkta biriken parası 8000 Euro'yu aştığında, üyenin bu miktarı geri alma hakkı bulunmaktadır. Yeni üye kabulü, üyeler arasında yapılan oylama sonucunda oy çokluğuna göre kararlaştırılmaktadır. Oyların eşitliği durumunda, sandık başkanına iki oy kullanma hakkı tanınmaktadır.

Sandığın kuruluş amacı, yurt dışında yaşayan Müslümanları bir araya getirerek dayanışmayı teşvik etmek, ihtiyaç sahiplerine yardım etmek ve dinî dayanışmayı sürdürmektir. Sandığın tüzüğünde belirtilen şartlara göre, sandıktan verilecek borç miktarı, vadesi ve diğer koşullar belirlenir. Sandığın üye sayısında bir sınırlama yoktur; aksine, daha fazla üye sandığın yardım kapasitesini artırır düşüncesi benimsenir. Üyeler, aidatlarına ek olarak sandığa ek miktarda para verebilirler. Bu ek katkıları geri almak istediklerinde, geri ödeme süresi ve koşulları önceden belirlenir. Sandığa üye olmadığı halde yastık altında parası bulunan ve sandık üyelerinin yararlanmasını isteyen kimseler de atıl durumdaki paralarını kullanılmak üzere sandığa bırakabilmektedir.

Sandıktan borç almak isteyen bir üye, yazılı beyanda bulunmak zorundadır; sözlü beyanlar geçerli değildir. Üçüncü şahıslar adına borç alınması mümkün değildir. Ancak acil durumlarda, başvuru ve sıra beklemeden borç alınabilir. Aidatlarını veya borçlarını zamanında ödemeyen üyeler, sandıktan ihraç edilir. Bir üye borç aldıktan sonra ölürse ve borcu ödeyecek durumu yoksa, kalan borç diğer üyelere dağıtılır; ölen üyenin yasal mirasçılarının geri ödeme istenmez. Eğer üye borçlu olmadan ölürse, sandıkta bulunan parası yasal mirasçılara teslim edilir. Bir üye öldüğünde, mirasçılarının biri sandık üyeliğini devam ettirmek istiyorsa, bu mümkündür. Borcunu ödemeyi reddeden bir üyenin borcu, diğer üyelere dağıtılır.

3.3.1.4. Karz-ı Hasen Sandık Uygulaması 4 (TOHUM)

Araştırmamıza konu olan sandık, üyeleri tarafından "TOHUM" olarak isimlendirilmiştir. İstanbul'da 3 arkadaşın bir araya gelerek kurduğu bu sandık altına endeksli olarak faaliyet göstermektedir. Sandığın kuruluş amacı Katılımcı 4'ün ifadesiyle Allah'ın yasakladığı faizden insanları kurtarmaktır. Bu sebeple 3 kurucu üye tarafından kefalet sistemiyle

kurulmuştur. Bu sandığın kurulması ve devam ettirilmesindeki en önemli unsuru olabildiğince birbirine güvenen insanlardan oluşması şartıdır.

Kurucu üyelerin 3 kişiye kadar kefil olma hakkı bulunmaktadır. Onların kefil olduklarının ise 2 kişiye kadar kefil olma hakkı yine son halkadaki 2 kişinin ise 1 kişiye kefil olma hakkı bulunmaktadır. Böylece bu sandık kendisini 48 kişi (3 kurucu üye, onların kefil olabilecekleri 9 üye, 9 üyenin kefil olabileceği 18 üye ve 18 üyenin kefil olabileceği 18 üye daha) olduğunda kitlemektedir.

Sandığa girişte her üyeden yarım gram altın alınmakta ve geri ödemesi yapılmamaktadır. Buradaki amaç üyelerin sandığa aidiyet kazanmasını sağlamak ve keyfi ayrılışların önüne geçmeyi hedeflemektir. Zamana bağlı olarak paranın değer kaybetmemesi, borç alış-verişi esnasından ana paranın sabit kalması gibi sebepler göz önünde bulundurularak sistemin para birimi altına sabitlenmiştir. Aylık aidatlar çeyrek gram üzerinden olup artış olmamaktadır. Karzı sadece sandık üyelerine vermektedir.

Dışardan yatırım yapmak isteyen, Allah rızası için güzel borç vermek isteyen altınını sandığa geri almak üzere verebilmektedir. İnsanların herhangi bir çıkarı olmadan böyle bir girişimde neden bulunacağı Katılımcı 4'e sorulduğunda şöyle cevap vermektedir:

“Bu grubun finansmanı için ayrıca kaynak; herhangi bir ticari faaliyette mevcut parasını kullanmayan ve ihtiyacı olanlara yardım etmek isteyen insanlardan oluşturulacaktır. Finansman yardımı yapan bu tür kimseler üye statüsünde olmayacaklardır. Sadece paralarını kurulmuş olan bu grup vasıtasıyla hayırlı bir yerde değerlendirmiş olacaklardır. Keza ne zaman o paraya ihtiyaç duyarlarsa paraları o günkü şartlara göre belirlenen süre içerisinde aynen iade edilecektir. Yani bu şekilde elinde parası olup fakat şu anlık bir harcaması olmayanları da sisteme dahil ederek ihtiyaç sahipleri için gerekli mevduatı oluşturmayı sağlayacağız.

Ekonomide bu olaya Robertson Gecikmesi denir. Bu olay, gelirin elde edilmesi ile harcanması arasında geçen süredir. Örneğin A kişinin ocak ayında 50.000 TL parası vardır ve haziran ayında 50.000 TL’lik bir araba almayı planlamaktadır. Yani bu A kişisi 50.000 TL’lik bir bütçeyi ocak ayından haziran ayına kadar bekletecek, hiçbir şekilde kullanamayacaktır. Fakat bu 6 aylık süreç içerisinde o paraya ihtiyaç duyacak kişiler olacaktır. Örneğin B kişinin şubat ayında 20.000 TL ödemesi gereken bir borcu var ve en erken mart ayında bir alacağı vardır. Bu sıkıntısını çözmek için A kişinin mevcut kullanılmayan 50.000 TL’lik bütçesinden 20.000 TL borç alır ve mart ayında bunu geri öder. Sonuç olarak hem A kişinin hem de B kişinin işi aksamaz ve birbirleriyle de yardımlaşmış olurlar.”

Tohum sandığında, 3 kişilik bir yönetim kadrosunun olması gerekmektedir. Başkan, başkan yardımcısı ve denetçiden oluşmaktadır. Verilecek borcun miktarı ve ne kadar süre sonra geri istenileceği hususu bu 3 kişilik yönetim tarafından kararlaştırılacaktır. Başkanın görevleri, oluşturulan finansmanın yönetimi, yazılı (borç alan-borç veren) anlaşmaların yapılması, aidatların toplanması (Havale ya da EFT), borç planlanması ve finansman bulunmasıdır. Başkan yardımcısının görevleri, finansman bulunmasında yardımcı olunması, borç planlaması, aidat ve borç hareketlerinin denetlenmesidir. Denetçinin görevleri, aidat ve borç hareketlerinin denetlenmesidir.

Sandığa üye olan kişi karz alıp geri ödemediğinde kefil olan üyeden tahsil edilmektedir. Sandığın kendi içinde bir tüzüğü bulunmaktadır. Alınan borcun geri ödemesi miktara bağlı olmaktadır. Borç geri ödenmediği takdirde kefil olan üyeden tahsil edilmektedir. Üyelerin vefatı durumunda üyenin fon birikimi ya da fona olan borcunun tasarrufuyla alakalı bir madde bulunmamaktadır.

3.3.1.5. Karz-ı Hasen Sandık Uygulaması 5 (YARDIMLAŞMA)

Araştırmamıza konu olan sandık, üyeleri tarafından “YARDIMLAŞMA” olarak isimlendirilmiştir. Gebze’de bir grup üniversite öğrencisi tarafından kurulan bu sandık, TL cinsinden ait toplamaktadır. Sandığın kuruluş amacı, öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılamak için bir araya gelerek birbirlerine destek olmalarını ve bu dayanışmayı sürdürmektir.

Sandığa üye olmak için iki yol vardır; birincisi kefil olma yöntemiyle, diğeri ise güven oyuyla üyelik alımıdır. Sandığa üye alımı, sandıktaki bir kişinin tanıdığı bir kişiyi sandığa tavsiye etmesi üzerine gerçekleşmektedir. Yeni üyenin sandığa katılması, üyelik başvurusundan 1 hafta sonra yapılmaktadır. Bu süre içerisinde sandık üyelerinin yeni üye olacak kişiyi tanınması sağlanmaktadır. Yeni üye ilk 3 ay içerisinde borç alamaz. Kefil olma yöntemiyle üyeliği kabul edilen kişi asil üye olabilmektedir. Bununla beraber asli üye olmayan üyelerin karar alımlarında oy kullanma hakkına bulunmamaktadır. Bu sandıkta yeni üye alımında bir sınır belirlenmemiş olup tüzükte belirlenen şartlara uygun kişiler sandığa katılabilmektedir.

Yardımlaşma sandığının diğeri sandıklardan ayrılan önemli bir özelliği “güven bağı” oluşturulmasıdır. Sandık üyelerinin birbirleri arasında güven bağı kurması sandıktan alınabilecek borç miktarını da artırmaktadır. Aralarında güven bağı oluşturan kişiler,

birbirlerine borç verebilir ve birbirlerinden borç alabilir. Bir kişinin güven bağının olduğu kişilere verebileceği toplam borç miktarı, o üyenin sandığa ödediği aidat miktarından fazla olamaz.

Hisse bazlı kurulan sandığa üye olunurken başlangıçta 50 TL giriş aidatı alınırken, aylık aidat olarak hisse başına 100 TL tahsil edilmektedir. Bir kişi en fazla 5 hisseyle sandığa üye olabilir; ancak ne kadar hissesi olursa olsun, her üye bir oy hakkına sahiptir. Sandıktan sadece üyeler faydalanabilir; dışarıdan herhangi birinin yararlanma hakkı yoktur. Sandıktan alınabilecek borç miktarı, üyenin sandıkta bulunan parasının 3 katından fazla olamaz.

Sandık, aylık olarak planlanmış borçlar ve acil durum yardımları olmak üzere iki tür fon kullanımına izin verir. Planlanmış borçlar önceden belirlenen sıraya göre verilir; eğer sırası gelen bir üye fonu kullanmak istemezse, sıra bir sonraki kişiye geçer. Aylık planlı borçlar verildikten sonra, sandıkta kullanılabilecek para varsa acil yardım taleplerini karşılamak için fon sağlanabilir. Alınabilecek borcun üst sınırı, aidat miktarının 3 katının 1.000'lik dilimlere yuvarlanmasıyla sınırlıdır. Örneğin, ödenen aidat miktarı 1.200 TL ise en fazla 4.000 TL borç alınabilmektedir. 10.000 TL'nin üstünde ve kişinin ödemiş olduğu toplam aidattan yüksek miktarda alınan borçlarda senet yapılmaktadır.

Sandık üyesinin kefil olması ve sandık yönetiminin onay vermesi şartıyla, sandık üyesi olmayan birisine borç verilebilir. Sandık dışından bir kişiye en fazla 5.000 TL borç verilebilir. Sandık üyesi olmayanlara verilen toplam borç miktarı, toplanan aidatların %5'ini geçemez.

Katılımcı 5 aidat ve taksitlerin zamanında ödenmemesi durumunda şu yaptırımların uygulandığını ifade etmektedir:

“Son 12 ay içinde ilk kez zamanında ödenmemesi durumunda, üye uyarı alır.

Son 12 ay içerisinde ikinci kez vaktinde ödenmemesi durumunda, üye 6 ay süre ile borç alamaz.

Son 12 ay içerisinde üçüncü kez vaktinde ödenmemesi durumunda ise üyenin durumu için kapalı oylama yapılır. Oylamaya kişiyle güven bağı kuran kişiler ve sandık yönetimi katılır.

Çoğunluk çıkarılsın derse üye sandıktan çıkarılır. İçerideki parası ise en kısa süre içerisinde (sandığı sıkıntıya sokmayacak şekilde) iade edilir.

Çoğunluk çıkarılmasın derse üye çıkarılmaz.

Dördüncü kez geciktirirse üye doğrudan çıkarılır. İçerideki parası ise en kısa süre içerisinde (sandığı sıkıntıya sokmayacak şekilde) iade edilir.”

3.3.1.6. Karz-ı Hasen Sandık Uygulaması 6 (AKDAVIMM)

Araştırmamıza konu olan sandık, üyeleri tarafından “AKDAVIMM” olarak isimlendirilmiştir. İstanbul’da sivil toplum kuruluşlarından olan bir derneğin bazı üyelerinin bir araya gelerek yardımlaşmak için 2022 yılında kurmuş oldukları sandıktır. Dernek üyesi arkadaşlarının ihtiyaçlarını (evlenme, askerlik, ev eşyası, kişisel ihtiyaçlar vb.) gören, bu ihtiyaçlarını gidermek için bankaya gidip kredi çekmek istemeyen (faiz hassasiyeti sebebiyle) arkadaşlarına ve kendilerine finansman sağlayabilmek için üç arkadaş sandığı kurmuştur. Sandığın fon toplama ve biriktirme yöntemi TL üzerinden olmaktadır.

Katılımcı 6’nın ifadesiyle “bu sandığın temel amacı üyelerin ihtiyaçlarını giderebilmeyi, yardımlaşmayı öncelemektir.” Yardımlaşma, birikim ve yatırım olgularını düşündüğümüzde bu sandıkta temel felsefe yardımlaşma birikimden her zaman öncelikli olmalıdır. İlerleyen süreçte yardımlaşmanın birikime eşdeğer olabileceği durumları ifade eden Katılımcı 6, “birikimin yardımlaşmaya eşit olduğu veya birikimin yatırıma dönüşmesini istemediklerini” ifade etmektedir.

Sandıkta üç kişilik bir tepe yönetim bulunmaktadır. Yirmi üç kişiyle kurulan bu sandıkta üye sınırlandırması bulunmakta ve toplamda yirmi beş kişi olabileceği vurgulanmaktadır. Sandığa dışarıdan tanımadıkları kimseyi üye olarak kabul etmemektedirler. Sandığa yeni üye alımı, sandıktaki bir kişinin tanıdığı bir kişiyi sandığa tavsiye etmesi üzerine gerçekleşmektedir. Asil üye ve kefil yoluyla alınan üye olmak üzere iki tür üyelik bulunmaktadır. Her iki üyelik için de üye adayı bütün sandık üyelerine tanıtılır ve üyelik başvurusu en az bir hafta bekletilir. Asil üye, yapılan kapalı oylama sonucunda sandık asil üyelerinin %80 ve üzerinin onayıyla adayın üyeliği kabul edilir. Kefil yoluyla alınan üye, adayın üyeliği, tavsiye eden asil üyenin kefilliği ile kabul edilir. Kefil yoluyla alınan üyeden doğabilecek her türlü zarar kefil olan üye tarafından karşılanır. Kefil yoluyla alınan üyenin asil üyeliğe geçişi için istendiği zaman oylama yapılabilir. Bir kişi en fazla 2 yıl kefil yoluyla alınan üye konumunda kalabilir. Sonrasında yapılan oylamaya göre asil üyeliğe geçirilir veya sandıktan çıkarılır. Bir kişi aynı anda en fazla sandıkta bulunduğu

her 2 yıl için 1 kişiye kefil olabilir. Sandıkla ilgili yapılan her türlü oylamaya sadece asil üyeler katılabilir, kefil yoluyla alınan üyeler katılamaz.

Sandıkta biriktirilen fon bütün üyeler için eşit miktarda değildir. Hisse temelli olarak kurulmuştur. Bir üyenin toplam alabileceği hisse sayısı 8 ile sınırlıdır. Mevcut üyeler arasında en fazla 6 hissesi bulunan üye vardır. Bir hisse 250 TL olarak belirlenmiştir. Toplamda 49 adet hisse bulunmaktadır.

Sandıktan borç verileceği zaman öncelik sırası çekilen kura sonucuna göre belirlenmektedir. Sonradan katılan her üye sıranın sonuna eklenmektedir. Ödediği aidat miktarından daha fazla borç alan kişinin sırası en sona düşmektedir. Sırası geldiği halde üye borç almak istemiyorsa bir sonraki kişi borç alabilmektedir. Sandıktan alınabilecek borç miktarı, üyenin sandıkta bulunan parasının 3 katından fazla olamamaktadır. Hali hazırda maksimum verilebilecek borç miktarı 30.000 TL ve 15 ay taksitle sınırlıdır. Sandığa yeni üye olan kişi takip eden ilk 3 ay içerisinde borç çekmemektedir. Sandık dışından kimseye karz verilmemektedir. Acil ihtiyacı gelişen bir üyeleri olduğunda sandık kurallarını bir kenara bırakarak üyelerin sıkıntısı giderilmeye çalışılmakta ve sandığın gücü yetmediğinde kendi aralarında finansman oluşturarak üyeye yardımcı olunmaktadır.

Katılımcı 6, sandıktan ayrılmak isteyen kişinin durumuyla alakalı şu ifadeleri kullanmaktadır:

“Sandıktan ayrılmak isteyen üyenin, borcu yok ise, sandıktan hemen ayrılabilir ve aidat ödemeyi bırakır. Üyenin sandıkta biriken aidatları sandığı sıkıntıya sokmayacak en kısa sürede (en fazla 3 ay) iade edilir. Ödemiş olduğu aidatlardan daha az veya eşit miktarda borcu varsa, üye sandığı sıkıntıya sokmayacak şekilde en kısa sürede (en fazla 3 ay) sandıktan ayrılabilir. Üyenin sandıktan ayrılması ve ödemiş olduğu aidatları kendisine geri iade edildiği güne kadar taksitlerini ödemeye devam eder, aidat ödemez. Ödemiş olduğu aidatlardan daha fazla borcu var ise, borcu ödemiş olduğu aidat miktarına gelene kadar sandıktan ayrılma isteği kabul edilmez. Ayrılan/çıkarılan üyenin parası sandığı sıkıntıya sokmayacak en kısa sürede (en fazla 3 ay) iade edilir. Sandıktan çıkarılan üye bir daha sandık üyeliğine kabul edilemez.”

Katılımcı 6, sandık üyelerinden birisinin vefat ettiği durumda nasıl bir yol haritası belirleneceği hakkında şunları ifade etmiştir.

“Vefat eden üyenin ödemiş olduğu aidat miktarından daha az veya eşit borcu varsa, borcu ödemiş olduğu aidatlardan temin edilir. Kalan miktar vefat eden üyenin varislerine teslim edilir. Vefat eden üyenin ödemiş olduğu aidat miktarından daha fazla borcu varsa, kalan miktar;

Sandık yönetimi vefat eden üyenin varislerinin borcu ödeyebileceğine / ödemesi gerektiğine karar verirse, borç üyenin varislerine tebliğ edilir.

Sandık yönetimi vefat eden üyenin varislerin ödeyemeyeceğine / ödememesi gerektiğine karar verirse o an sandıkta bulunan bütün üyelerin ödemiş oldukları aidat miktarına oranla aidatlarından düşürülerek ödenir.

Vefat eden üyenin hesabı sandıktan silinir.”

İncelediğimiz bu sandık, bir önceki “YARDIMLAŞMA” sandığıyla benzerlik göstermektedir. Akdavımm sandığının kurucuları sandık sistemini Yardımlaşma sandığının kurucu üyelerinden öğrenerek kendilerine göre uyarlamışlardır.

3.3.1.7. Karz-ı Hasen Sandık Uygulaması 7 (10K)

Araştırmamıza konu olan sandık, üyeleri tarafından “10K” olarak isimlendirilmiştir. Sandığa bu ismin neden verildiği Katılımcı 7 tarafından ifade edildiğine göre; “10” sandıkta bulunan kişi sayısını “K” ise “Kardeşlik” kavramının kısaltması olarak belirtilmiştir. Sandık kurulma aşamasında bir arkadaşları vazgeçip dahil olmamış yine de bu isimlendirme kulağa hoş geldiği düşüncesiyle aynı haliyle kalmıştır. Sandık 2014 yılında Sakarya’da kurulmuştur. Bu sandığı kurmadan önce çok ortaklı (195 kişi bir araya gelerek market işletmesi) bir yatırım sandık girişimi olmuş ve başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu olayın akabinde ilk sandıkta bulunan 10 arkadaş “10K” sandığını kurmuştur. 10K’nın temel amacı karz alıp vermek suretiyle yardımlaşmaktan ziyade yatırım yapmaktır.

Sandığımız diğer incelediğimiz sandık sistemlerinden oldukça farklıdır. Sandık üyelerinin tamamı esnaflardan oluşmaktadır. Bu esnaf arkadaşlar çocukluktan itibaren birbirlerini tanıyan ve güvenen kişilerden müteşekkildir. Sandıkta toplanan fonla yatırım yapma ve kazanç elde etme ön plandadır. Sandığa ilk girişte üyelerin her biri 30.000 TL aidat vermiştir. Toplanan 270.000 TL aidat ile inşaat sektörüne dahil olup yatırım yapılmış ve elde edilen karla birlikte farklı sektörlere yatırımlar yapılmıştır. Sandığın kendi bünyesindeki fon miktarı yatırım yapılacak alanda yeterli olmadığı durumlarda ya sandık içindeki üyelerle ya da üyelerin yakın tanıdıklarıyla ortaklık kurulmak suretiyle iş

alanlarında faaliyet göstermeye devam etmektedir. Aylık toplantılar yapılarak gelir ve gider durumları analiz edilmektedir. Toplantılara katılamayan üyeler toplantıda alınan kararları kabul etmiş sayılmaktadır. Üyelerin birinci derece yakınları dahi olsa yapılacak yatırımlarda karar verme yetkisi bulunmamaktadır. Toplantılarda yazılı olarak dernek karar defteri tarzı defter tutulmakta ve toplantıya katılanlar bu defteri imzalamaktadır.

Kasada biriktirdikleri fona zekât düşmesi halinde %2,5 oranında zekât verilmesi esastır. Yapılan her ticaretten elde edilen karın yine %2,5 u sadaka ve hayır işlerinde kullanılmak üzere ayrılmaktadır. Yapılan yatırımlar neticesinde alınan yer veya hisseler sırayla ortaklar üzerine yapılmaktadır. Üzerine alan kişi o alımla ilgili olarak sözleşmeye imza atmakta ve alım fiyatının iki katı bedel ücrete tekabül eden senet imzalamaktadır. Bu durum ileride oluşabilecek problemleri önlemek amacıyla uygulanmaktadır. Alım ve satımlarda harcanan yol, yemek ve diğer masraflar sandıktan karşılanmaktadır. Sandık için toplanılan paranın Türk Lirasında ve devlet bankasında olması zorunludur. Ortak kararla bankada bulunan para döviz veya altın olarak değerlendirilebilmektedir. Bankadaki para en az iki üyenin imzasıyla kullanılabilir.

Sandık üye sayısında sınırlandırma bulunmakta ve bu sayı 10 olarak belirlenmiştir. Faiz içeren hiçbir işleme yatırım yapılmamaktadır. Helal olan her türlü ticari iştirake ortak olunabilmektedir. Üyelerden birisinin vefatı halinde hissesi belirlediği varisin hesabına geçmektedir. Üyenin sorumlu olarak bildirdiği kişi varistir. Ölüm durumunda devir edilecek varis toplantılara ve oylamalara katılamaz. Fakat oy çokluğuyla bu hak kendisine verilebilmektedir.

Katılımcı 7 sandık üyeliğinden çıkarılma veya ayrılmak isteme durumunda şu şekilde kurallarının olduğunu ifade etmektedir:

“Aidatları toplamda 3 ay geciktirenlerin ve ortaklıktan çıkmak isteyenlerin üyeliği dondurulmaktadır. Üyelik dondurulan tarihe kadar olan kar ve zarardan payına düşeni almaktadır. Ortaklıktan çıkmak isteyen kişi kasada nakit para varsa kar edilmiş ise karla, zarar varsa zararı ile ortaklıktan ayrılabilir. Kasada para yoksa arsanın veya yatırımın satışını beklemektedir. Ortaklar kendi arasında para toplayarak da çıkmak isteyen üyeyi alış bedeli üzerinden çıkarabilirler. Böylece kar ve zarar doğrultusunda parasını alabilir. Eğer bir miktarı yatırımda diğeri kasada ise kasadakini karı ile almakta, diğer arsalar (yatırımlar) karsız alış fiyatı üzerinden hesaplanarak çıkışı verilmektedir. Eğer yatırımda bulunan para zararda ise zarar ederek parasını alır, yatırıma koyulan miktarı alamaz.”

3.3.1.8. Karz-ı Hasen Sandık Uygulaması 8 (ÖSYN)

Araştırmamıza konu olan sandık, üyeleri tarafından “ÖSYN” olarak isimlendirilmiştir. Sandığa bu ismin neden verildiği Katılımcı 8 tarafından ifade edildiğine göre; sandıkta bulunan kurucu üyelerin baş isimlerinden oluşmaktadır. Sandık 2020 yılı temmuz ayı itibariyle üyelerinin asgari ihtiyaçlarını karşılamak için samimi arkadaş grubunun bir araya gelmesiyle Bolu Mudurnu’da kurulmuştur. Katılımcı 8, ÖSYN sandığının kurulmasının temel amacını yardımlaşma olarak belirlediklerini ticarî faaliyetleri düşünmediklerini ifade etmektedir.

Bu sandık 5 kişiyle kurulmuştur. Sandığa yeni üye kabulü sandık üyelerinin referanslarıyla olmaktadır. Sandığın bir tüzüğü bulunmaktadır. Sandık üye sayısında sınırlandırma olmamakla beraber sandığın geniş bir kitleye hitap etmesi de istenilen bir durum değildir. Katılımcı 8 bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

“Sandık üye sayısının mevcut üyelerin çok üzerine çıkmasının sandık işleyişiyle alakalı sıkıntılara sebep olacağını düşünmekteyiz. Bizim kurmuş olduğumuz bu sandık sisteminde en temel husus güven duygusudur. Dolayısıyla sandıkta üye sayısının fazlaşması güven duygusuna hanel getirebilir. İkinci olarak sayı fazla olduğunda sandığın finansman takibini yapmak da oldukça güçleşecektir. Bu sebeple üye sayısının az olması bizim için iyi olmaktadır.”

Sandık ilk kurulduğunda aylık aidat miktarı 100 TL olarak belirlenmiş, bu rakam 2024 yılıyla birlikte 500 TL ye çıkarılmıştır. Sandıkta aidat artış miktarında belirli bir oran belirlenmemiştir. Üyelerin maaş artışı, sandığa ayırabilecekleri aidat miktarlarını etkilemekte ve artırmaktadır. ÖSYN sandığında karz sadece üyelere verilmektedir. Sandıktan verilebilecek borç miktarı güncel olarak 17.000 TL dir. Sandık üyelerinin ihtiyacı olduğu ve sandığın borç verme kapasitesinin üzerinde olduğu durumlarda sandığın diğer üyeleri imkanları ölçüsünde ek olarak finansman desteğinde bulunmaktadır. Sandık üyeleri sandıktan günlük hayattaki -kışlık lastik, kömür alımı, umreye gitmek gibi- ihtiyaçları için finansman kullanmaktadır.

Sandık üyelerinden birisi sandıktan çıkmak istediği durumda çıkabilmektedir. Sandığa borcu varsa onu bitirmesi istenmekte, alacağı varsa da hemen ödenmektedir. Borcunu geri ödeyemeyen üye için bir yaptırım bulunmamaktadır. Borcunu tamamen bitirmeden tekrar borç verilmemeye çalışılmaktadır. Fakat aradaki muhabbetten dolayı bunu çok uygulayamadıkları Katılımcı 8 tarafından ifade edilmektedir.

Sandıkta biriken para TL cinsinden olduğundan dolayı olabildiğince para bırakmamaya ve üyelere borç verilmeye çalışılmaktadır. Katılımcı 8, sandık üyelerinin diğergam davranarak sıra kendisine geldiğinde daha çok ihtiyacı olan bir üye varsa hakkını ona bıraktığını söylemektedir. Sandıktan borç çeken üye her ay borcunun %10'unu ödemektedir. Örneğin, 10.000 TL borç alan bir üye ilk ay 1.000 TL, ikinci ay 900 TL, üçüncü ay 810 TL olarak ödemektedir. Bunun yanında aylık sabit taksitlerle de borcunu ödeme imkânı bulunmaktadır. Taksitleri ödeyemediğinde son aya erteleme yapılmaktadır.

3.3.1.9. Karz-ı Hasen Sandık Uygulaması 9 (PERŞEMBE)

Araştırmamıza konu olan sandık, üyeleri tarafından “PERŞEMBE” olarak isimlendirilmiştir. Sandığa bu ismin neden verildiği Katılımcı 9 tarafından ifade edildiğine göre; sandıkta bulunan kurucu üyelerin perşembe günleri yapmış oldukları sohbetlerde sandık kurma kararı aldıkları için sandığa bu ismi koymuşlardır. Sandık 2022 yılında iş arkadaşlarının bir araya gelmesiyle Kocaeli Gebze’de kurulmuştur. PERŞEMBE sandığının kurulmasının temel amacı, üyelerinin ihtiyaç duyduğu finansmanın birlikte karşılanması olarak ifade edilmektedir.

Bu sandık 10 kişiyle kurulmuştur. Sandığa birisinin başvurabilmesi için sandıktan bir üyenin tavsiyesi olması gerekmektedir. Sandığın bir tüzüğü bulunmamaktadır. Sandık üye sayısında bir üst sınır bulunmamaktadır. Sandık, üyelerinin güvenilir olduğu sürece, üye sayısının mevcut üye sayısının artmasını olumlu bir netice olarak görmektedir. Katılımcı 9 bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

“Sandığa üye olacak kişinin, kim olduğu, sandığa niçin girmek istediği, güvenilirliği tavsiye eden üye tarafından anlatılmaktadır. Üyelerin %80’e yakını yeni üyenin sandığa katılımına evet derse kabul ediliyor. Eğer bir üye bile kesinlikle katılmasını istemiyorum diyorsa sandığa kabul etmiyoruz. Kabul etmeme sebebi üye olmak isteyen kişinin şahsıyla alakalı olmayıp sandığın kalabalık olmasından dolayı çekincesinden dolayı ise üyenin hayır demesine bakmadan %80’in oyuna karar kılıp başvuru yapan üyeyi sandığa dahil ediyoruz.”

Sandıkta üyeler hisse temelli olarak birikim yapmaktadır. Bir üye en fazla 4 hisse alabilmektedir. Hisse miktarı 1.000 TL olarak belirlenmiştir. Sandık aidat miktarları ve artışıyla alakalı Katılımcı 9’un ifadeleri şu şekildedir.

“Sandık aidatlarında yılda bir artırılır, maaş artınca artırılır şeklinde bir artışımız bulunmamaktadır. Bu durumun sandığımızdaki birikim açısından olumsuz olduğunu düşünüyorum. Paranın alım gücünün düşmesiyle sandıkta biriken fon gün geçtikçe değerini kaybetmektedir. Aidatlarının artışının maaş zammına oranlayarak artırılması kanaatindeyim. Bu konuda çalışmalarımız devam etmektedir.”

PERŞEMBE sandığında karz üyelere verilmektedir. Sandık üyesinin borcu hangi gerekçeyle aldığı sorulmamaktadır. Üyeler karzı kendisi için alabildikleri gibi çevresinde bulunan eş, dost, akrabaları adına da alabilmektedir. Karz ilişkisi sandık ile üye arasında olmaktadır. Sandık hisse temelli olduğundan dolayı her üyenin sandıktan alabileceği borç miktarı değişkenlik göstermektedir. Genel kural olarak üyenin sandıkta bulunan parasının 3 katı olarak belirlenmiştir. Sandıktan borç çekme işlemi için sandık ilk kurulduğunda kura çekilmiş ve sırası gelen üye sandıktan borç alabilmiştir.

Sandığa üye olan kişi sandıktan istediği zaman ayrılabilir. Borçlu ise borcunu bitirmesi gerekir. Alacaklı ise alacağı 3 ayı geçmeyecek şekilde kendisine yapılmaktadır. Karz alan bir üyenin karzı geri ödemediği durumlarda sandığın tutumunu Katılımcı 9 şu şekilde ifade etmektedir:

“Karz alan kişinin ödemediği bir durum henüz hiç yaşanmadı. Böyle bir durumla karşılaşırsak tüzüğümüzde de olduğu gibi ilk seferinde uyarı yapacağız. İkinci kez yaşanırsa belirli bir süre karz vermeyeceğiz. Üçüncü kez olduğunda ise üyenin sandıkla ilişkisi kesilerek ihraç edeceğiz. Borcumu hiç ödemiyorum derse sandığımız yasal bir zeminde olmadığı için borç sandıkta kalan üyelere pay edilir. Zaten sisteme giren herkes bu durumu bilerek ve kabul ederek sisteme dahil oldular.”

Sandıkta üye iken vefat eden bir kişinin olmasıyla ilgili sandığın tüzüğünde bir madde bulunmamaktadır. Katılımcı 9, borçlu olarak ölen kişi için dinî sorumluluk ne ise onu uygulayacaklarını belirtmektedir. Aynı zamanda birden fazla kişinin karz istediği ve sandığın finansal olarak yeterli olmadığı durumda ne yapılacağıyla ilgili Katılımcı 9’un ifadeleri şu şekildedir:

“Sandıkta biriken paramız TL olarak kalmaktadır. Bu sistem borç vermek üzerine kurulu, borç almak üzerine değil. Zaten borç verememe durumu oluşmuşsa sandık işlevini yitirmiş olur. Bu durumda borç verme katsayısını 3’ten 2’ye düşürülebilir. Hala daha işlevsel olmazsa nedenlerini araştırarak çözüm bulmaya çalışırız. Kuralları ya da aidatların miktarlarını değiştirip işlevsel hale getirmeye çalışırız.”

3.3.1.10. Karz-ı Hasen Sandık Uygulaması 10 (YATIRIM KANKACILIK)

Araştırmamıza konu olan sandık, üyeleri tarafından “YATIRIM KANKACILIK” olarak isimlendirilmiştir. Sandığa bu ismin neden verildiği Katılımcı 10 tarafından ifade edildiğine göre; samimi arkadaşların birbirlerine hitap tarzı olan “kanka” kelimesinin “banka” kelimesiyle senkronize olmasından dolayı olmuştur. Sandık 2021 yılında Ankara’da kurulmuştur. “YATIRIM KANKACILIK” sandığının kurulmasının temel amacı, öğrencilik döneminde olan üyelerinin belli miktar para biriktirip ihtiyaçlarında kullanmaktır.

Sandık, 15 yıllık arkadaşlığı bulunan 6 arkadaşın bir araya gelmesiyle kurulmuştur. Mevcut durumda 1 kişinin ayrılmasıyla 5 kişi olarak devam etmektedir. Sandığın bir tüzüğü bulunmamaktadır. Sözlü birtakım kuralları mevcuttur. Sandığa üye olan kişilerden girişte iade etmemek üzere 0,5 gram altın alınmaktadır. Sandık, birikimlerini altın üzerinden yapmaktadır. Sandıkta bir tüzük olmadığı için üye sayısında bir sınırlandırma bulunmamaktadır. Katılımcı 10 üye sayısının çok olmasının istedikleri bir durum olmadığını ifade etmektedir. Sandığa yeni üye alımı kefalet sistemiyle olmaktadır. Sandık üyelerinden birisi kefil olduğunda üye alımı gerçekleşmektedir.

Sandıkta aidatlar 0,10 gram altın olarak belirlenmiştir. 2024 yılı itibariyle bu aidatlar 0,5 gram altına yükseltilmiştir. Aidatlar, sandık üyelerinin maaşlarıyla orantılı olarak artırılmaya çalışılmakta ve planlanan aidat miktarı 2 gram olarak düşünülmektedir. Sandıktan karz sandık üyelerine verilebildiği gibi üye olmayan kimselere de belirli şartlarda karz verilmektedir. Sandık üyelerinin karz almak isteyip üye olmayan bir kişiye kefil olması gerekmektedir. Katılımcı 10, sandık üyesi olmayan bir kişiye karz vermeyle alakalı şu sözleri ifade etmektedir: “Sandıkta üye olarak bulunan arkadaşlarımızın tanıdığı çok yakın bir dostumuz evlenme yoluna girmişti. Evlilik giderleri için ihtiyacı olduğunu belirttiğinde kendisine bu süreçte yardımcı olabilmek adına karz verdik. Eli rahatladıkça borcunu ödeyerek bitirmiş oldu. Bize de bu işin mutluluğu nasip oldu.”

Sandıkta karz kullanımı evlilik, araba alımı gibi alanlarda kullanılmaktadır. Borç verme için belirli bir oran bulunmamaktadır. Üyenin ihtiyacı varsa sandıktaki altının tamamı da borç olarak verilebilmektedir. Sandıkta birikim altın olarak yapılmaktadır. Sandıktan kişi istediği zaman ayrılabilir. Üyelerden birisi vefat ederse sandıktaki hakkı veya borcu varislerine geçmektedir. Sandıkta birden fazla kişi borç isterse oylama yapılmakta ve fazla oy alan üyeye karz verilmektedir.

Sandıktan alınan karzın geri ödenmemesi durumuyla ilgili Katılımcı 10, şu şekilde açıklama yapmaktadır: “Eğer ödemeyi o ay için gerçekleştiremeyecekse taksit erteleme yapacağımızı ifade etmiştik. Fakat, karz alan üyenin aldığı karzı geri ödenmemesi durumunda ne yapacağımızı belirlemedik. Birbirimize çok yakın olduğumuz için böylesi bir hadise, aile içinde verilen borcun geri ödenmemesi gibi bir husus.”

3.3.1.11. Karz-ı Hasen Sandık Uygulaması 11 (AİLEMİN YARDIMLAŞMA SANDIĞI)

Araştırmamıza konu olan sandık, üyeleri tarafından “AİLEMİN YARDIMLAŞMA SANDIĞI” olarak isimlendirilmiştir. Sandığın kurulmasının temel amacını Katılımcı 11 şu şekilde açıklamıştır:

“Üniversite sıralarında öğrenci olarak eğitim gördüğümüz sıralarda arkadaşlarımızla sohbet ediyorken insanların faizden nasıl kurtulacağı hakkında sohbet ediyorduk. En azından kendimizi faiz mefhumundan kurtarmamız için adım atmalı, çözüm bulmalıydık. Yaptığımız araştırma neticesinde sandık kurma fikrinin bize uygun olduğunu düşündük. Bizim temel amacımız, insanların ihtiyaçlarını bankalardan faiz alarak karşılamaları yerine faizsiz olarak karşılamalarını sağlamaktır. 2017 yılında üniversite 2. sınıftayken düşük miktartlı aidatlarla ilk sandığımızı kurduk. 2020 yılında da ilk sandığımızın faaliyetlerini sonlandırarak daha yüksek miktartlı aidatla ikinci sandığımızı kurduk. Üyelerimizin ilk sandıktaki paylarını buraya aktardık.”

Yardımlaşma ve borç verme üzerine kurulu olan bu sandıkta toplanan fonun %40'ı yatırım yapmak için ayrılmakta kalan %60 ile de üyelere borç verilerek yardımlaşma sağlanmaktadır. Yatırımları şirket hissesi olarak kârı üyelere pay edilmektedir. Yatırımlar genelde Kuveyt Türk üzerinden yapılmaktadır. Sandığın bir tüzüğü bulunmaktadır. Fakat tüzük kuralları imkanlar dahilinde esnetilmekte ve üyelerin lehine hareket edilmektedir. Sandık üyeleri aile ve arkadaş çevresinden oluşmaktadır.

Sandığa yeni bir üye alımı, sandık yönetimindeki üç kişinin onayı ile sandıktaki diğer üyelerin oylarına sunulmaktadır. Oylama sonucuna göre kabul veya reddedilmektedir. Sandıkta ilk kurulduğu 2017 yılında hisse başı 25 TL aidat ile başlanılmış, 2024 yılı itibariyle aidatlar 500 TL olarak revize edilmiştir. Aidat artışları belli periyotlarla artırılmamaktadır. Artış, ülkenin ekonomik durumuna, enflasyona göre belirlenmektedir. Katılımcı 11 aidat artışlarının, ekonominin durağan olması halinde belirli aralıklarla yapılmasının daha iyi olacağını belirtmektedir.

Sandıktan karz kullandırma işlemleri sadece üyelere yapılmaktadır. Sandık üyesi olmayan bir kişiye karz kullandırma işlemi üye üzerinden yapılmaktadır. Sandık üyelerinin planlı ve plansız borçlanma hakları bulunmaktadır. Planlı borçlanma belirli bir sıraya göre olmaktadır. Sırası gelen üye borç almayacaksa ihtiyacı olan bir yakını için karz kullanabilmektedir. Sandıktan üyelerin borç alabilmesi için sandık üyesi en az 3 kişi ile güven bağı oluşturması gerekmektedir. Güven bağı, üyelerin birbirine kefil olması anlamındadır. Dolayısıyla üyelerin tanımadığı birisinin bu sandığa üye olması çok da isabetli bir karar olmamaktadır.

Sandık üye sayısında bir sınırlandırma bulunmakta ve bu sayı 15 kişi olarak ifade edilmektedir. Konuyla alakalı Katılımcı 11, şu ifadeleri söylemektedir:

“Ekip ve para büyüdükçe ciddi sıkıntılar olabilir. İnsanların beklentileri artabilir. Karz kullanmak isteyen sayısı artacağı için sandık borç veremeyecek duruma gelebilir. Sandığı yönetmek zorlaşabilir. Banka gibi borcun ödenmediği durumlarda cezaî işlem uygulanacak bir yaptırım da olmadığı için sandık üye sayısının çok olması bizce uygun görülmemektedir. Belki üyeler arası güven olması açısından üyelerden senet alınarak borç verilmesi olursa sayının biraz daha artırılması düşünülebilir. Bu durumda da üye sayısı 20 kişiye kadar yükseltilebilir.”

Sandıktan bir üye istediği zaman ayrılabilmekte, bu isteğini en az 3 ay önceden sandık başkanına bildirmesi gerekmektedir. Sandıktan borç alma miktarı, üyenin sandıkta bulunan parasının 3 katı ile sınırlıdır. Sandıktan üyelerin hangi amaçlarla borç aldığını sandık başkanı bilmektedir. Üye, bu bilgiyi vermek zorunda da değildir. Bu sandıkta sıra sistemiyle borç verildiğinden dolayı sırası gelen üye, ihtiyacı olmasa da karz kullanma hakkına sahip olmaktadır. Dolayısıyla ihtiyacının ne olduğu bildirmesi şart değildir.

Sandıktan borç alan bir üyenin borcunu geri ödemediği durumda tüzükte bir kural bulunmamaktadır. Katılımcı 11, konuyla alakalı şu bilgileri vermektedir:

“Biz böylesi bir durumun gerçekleşmesi durumunda ne yapacağımızı yazılı hale getirmediğimiz. Çok şükür şimdiye kadar da geri ödemeye alakalı ciddi bir sıkıntı yaşamadık. Sandığı kurduğumuzda aklımıza, alınan borcun ödenmemesi durumu gelmişti. Biz, böyle bir hadise gerçekleşirse ödenmeyen borcun bütün üyelere yansıtılmasını göze almıştık. Bu konuda sıkıntı yaşamamak için üyeleri iyi seçmemiz ve güveneceğimiz insanlardan oluşması gerektiğini düşünüp ona göre adım atmaya çalıştık.”

Sandık üyelerinden birisi vefat ettiğinde sandıktaki payının tasarrufu hakkında bir madde bulunmamaktadır. Katılımcı 11, “Belki genç olduğumuz için olsa gerek, ölüm durumunu hiç düşünmedik. Fakat böyle bir durum olursa borçlunun borcunu siler, alacağını ise varislerine iletirdik.” İfadesini kullanmıştır.

3.3.1.12. Karz-ı Hasen Sandık Uygulaması 12 (HİSBE)

Araştırmamıza konu olan sandık, üyeleri tarafından “HİSBE” olarak isimlendirilmiştir. Sandığın kuruluş amacını Katılımcı 12, “İktisadî olarak arkadaşlarımızla yardımlaşmak ve faizden uzak durmayı hedeflemek.” olarak ifade etmektedir. Sandık 2014 yılında Çorum’da kurulmuş fakat 2023 yılında sandık, üyeleri tarafından güncellenerek faaliyetlerine devam etmiştir. 2014 yılında yatırım amaçlı kurulan sandık, hedeflerine ulaştıktan sonra yardımlaşma amacıyla devam etmiştir. Katılımcı 12, “HİSBE” sandığının kurulmasının temel amacını şu şekilde ifade etmektedir:

“Bir kişiden borç istemenin ne kadar zor olduğunu biliyoruz. Bu sebeple kendimizin böyle bir sistem içerisinde yine kendi paramızı kullanmak istedik. Paramızın değerini kaybetmemesi için sandık birikimimizi altına endeksledik. Daha önce de yatırım amacıyla sandık girişiminde bulunmuştuk. Amacına ulaştıktan sonra sandığı yardımlaşma amacıyla tekrar faaliyete geçirdik. Sohbet grubundaki arkadaşlarımızla aramızda para alışverişi sürekli oluyordu. Aramızdaki bu borç ilişkisini somutlaştırarak sistemli hale getirmeyi istedik.”

Hisbe sandığının bir tüzüğü bulunmaktadır. Sandık 10 kişi ile kurulmuştur. Sandık üye sayısında sınırlandırma bulunmakta ve en fazla 20 kişinin bu sandığa üye olabileceği belirtilmektedir. Sandığa üye olmak için başvuran bir kişinin üye olabilmesi için yönetim kurulunda bulunan 3 kişinin onaylaması gerekmektedir. Katılımcı 12, “üye olacak kişilerin menfi çıkarları öncelemediğine, kardeşlik hukukuna uyacağına inanmamız gerekir.” ifade etmektedir.

Katılımcı 12, sandık aidatları hususunda sandığın ilk kurulduğu zamanlarda TL üzerinden birikim yaptıklarını fakat ülkede yaşanan enflasyon gerçeğinden dolayı birikimleri altına çevirdiklerini belirtmiştir. Sandıkta son haliyle aidatlar 1 gram altın olarak toplanmaktadır. Aidatlar değer odaklı olduğundan aidatlarda artış yapılmamaktadır.

Sandık, üyelerine karz verdiği gibi bazı şartların gerçekleşmesi durumunda sandık üyesi olmayan kişilere de karz vermektedir. Üye dışındaki birisine karz verilebilmesinin ilk şartı, grup üyelerinden birisinin tanıdığı olmasıdır. İkinci şart ise sandık üyelerinden bir

kişinin referans yani kefil olmasıdır. Üçüncü şart ise borçlarından dolayı aslî ihtiyaçlarını gideremeyecek durumda olmasıdır. Bu üç şart oluştuğunda sandık dışından bir kimseye borç verilebilmektedir. Sandık üyesinin alabileceği borç miktarı ise üyenin sandıkta bulunan parasının 2 katı ile sınırlıdır. Katılımcı 12, üyenin borç çekme miktarında taviz verebildiklerini söyleyerek şunları ifade etmektedir:

“Sandık üyeleri yapmış olduğumuz sıralama ile borç alabilmektedir. Sırası gelen üye kendisi borç çekmediğinde sıra diğer üyeye geçmektedir. Acil ihtiyacı olan bir üyemiz olduğunda tüzük dışına çıkarak sandık birikiminin tamamını da borç olarak verebiliyoruz. Yeter ki üyemiz faize bulaşmak zorunda kalmasın. Bu konuda daha önce taviz vererek bir üyemize o zamana kadar sandıkta biriktirdiğimiz paranın tamamını verdiğimiz oldu.”

Hisbe sandığının kuruluş amaçları arasında gerçekten durumu olmayanlar için karşılığını Allah’tan bekleyerek karz verilen ve geri istenilmeyen bir pay bulunmaktadır. Sandığın yıllık birikiminin %10’u bu pay için kullanılmaktadır. Bu payın verileceği kişi sıkı bir şekilde araştırılmakta ve gerçek ihtiyaç sahibi belirlenmektedir.

Hisbe sandığını diğer incelediğimiz 11 sandıktan farklı kılan bir özelliği bulunmaktadır. Diğer sandıklarda ayrılmak isteyen üye istediği zaman sandıktan ayrılabilen iken Hisbe ’de bir üyenin üyelikten ayrılabilmesi için ciddi bir sebep olması gerekmektedir. Sandıktan ayrılmanın sandıktaki diğer üyelere karşı sorumluluğunu yerine getirmemek olarak düşünülmektedir. Evlilik, ekonomik buhran, ölüm gibi durumlar dışında üyenin sandıktan ayrılması istenilmemektedir. Mücbir sebepler dışında sandıktan ayrılma işini engelleyici maddeleri bulunmaktadır. Bir kişi sandıktan ayrılmak istediğinde sandıkta bulunan parası 2 yıl kendisine iade edilmemektedir. Katılımcı 12, bu konu hakkında; “Sandıktan ayrılmak isteyen bir üyemiz oldu. Sandıktaki üyelerin tanıdığı bir arkadaşımız sandığa girmek istiyordu. Ayrılmak isteyen üyemiz hissesini onay verdiğimiz arkadaşımıza devrettiği için müsaade ettik. Aksi bir durum olsa idi 2 yıl kuralını işletip parasını iade etmeyecektik.” ifadelerini kullanmıştır.

Sandıktan karz verilen bir üye borcunu geri ödeyemediği durumda borçta erteleme yapılmaktadır. Birikimin altın üzerinden olması ödenemeyen borçta değer kaybına sebebiyet vermediği için erteleme hususunda sıkıntı yaşanmamaktadır. Üye borcunu hiç ödeyemezse bu sandıkta da diğer sandıklarda olduğu gibi bir yaptırım bulunmamaktadır. Bir üyenin vefatı durumunda bir kardeşlerinin vefat ettiklerini düşünülmekte ve borcu varsa borcu silinmektedir. Alacağı ise varislerine teslim edilmektedir.

3.3.2. Sandıkların Tüzüklerine Ait Bilgiler

Tüzük, bir kurumun işleyişini düzenleyen ve yönetim işlerini belirleyen kuralların tümünü içeren bir belgedir. Herhangi bir kurumun sağlıklı bir şekilde faaliyet göstermesi için tüzük önemlidir. Gayriresmi karz sandıkları da genellikle bir tüzüğe sahiptir. İncelediğimiz 12 sandıktan 11'inde tüzük bulunurken, 1'inde tüzük yoktur. Bu sandıkların işleyişiyle ilgili pek çok konu, tüzükte belirlenir; örneğin, toplanacak paraların miktarı ve yöntemi, kime ne zaman borç verileceği, biriken paraların nasıl kullanılacağı, yeni üyelerin kabul edilip edilmeyeceği, aidatlarda zam yapılma durumu, yönetim değişikliği sıklığı gibi. Dolayısıyla, her ne kadar resmi olmasa da sandıkların işleyişi ve yönetimi için bazı kurallar belirlenmelidir ve bu kuralların tümüne tüzük denir.

Tüzüğün sahip olduğu önem dolayısıyla görüşme yapılan sandık üye/yöneticisine “Sandığınızın bir tüzüğü var mı? Varsa tüzüğe aykırı davranan olduğunda ne yapıyorsunuz?” şeklinde bir soru sorulmuş, bir katılımcı hariç diğerleri sandıklarının tüzüğü olduğunu belirtmiştir. Örneğin Katılımcı 5 konuyla ilgili şunları söylemiştir;

“Sandığımızın bir tüzüğü var ve biraz önce de ifade ettiğim gibi sandığa yeni üye alımında, sandığın işleyişinde kararları asli üyelerle birlikte alıyoruz. Oluşumun sürdürülebilirliği açısından yazılı bir tüzük olması da gereklidir. Tüzüğe aykırı davranan henüz olmadı. Fakat genel işleyişi bozmadığı takdirde tüzüğü çok uygulamayı düşünmüyoruz. Çünkü kardeşliğimize hanel gelebilir diye düşünüyoruz.” (Katılımcı 5).

Katılımcı 5'in ifadelerinden yazılı bir tüzüğün bulunması sandığın devamlılığı için önem taşıdığı anlaşılmaktadır. Katılımcı 5, sandıkta henüz tüzüğe aykırı davranan kimse olmadığını, hatta böyle bir durumda tüzükteki yaptırımların kardeşlik bağlarını zedeleyebileceğini düşündükleri için sürekli olarak tüzüğe sıkı sıkıya uymayı düşünmediklerini ifade etmiştir. Bu bilgiler ışığında, Sandık 5'teki tüzüğün, daha çok sandığın nasıl işlediğine dair bilgileri içerdiği, sorunlarla karşılaşıldığında ise tüzüğün geri planda kaldığı, ancak çözülemeyen veya sandığa zarar verebilecek durumlarla karşılaşıldığında tüzüğe başvurulduğu anlaşılmaktadır. Başka bir deyişle, tüzük, Sandık 5'in işleyişiyle ilgili rehber bir nitelik taşır ve sorunların çözümünde son çare olarak görülür.

Sandık 1'in üye/yöneticisi ile yapılan görüşmede ise tüzükle ilgili soruya şöyle cevap verilmiştir:

“Sandığımızın bir tüzüğü var. Sandığın genel işleyişini bu tüzükle yürütüyoruz. Şu an tam hatırımda değil ama kırk küsur maddeden oluşan bir tüzüğümüz bulunmakta. Sandık uygulaması yapan başka kişilerle karşılaştığımızda tüzüğümüzde birtakım eksikliklerin de olduğunu görüyoruz. Tüzüğe aykırı davranma hususunda ise üyelerimizle istişare ederek çözmeye çalışıyoruz. Bizim kurmuş olduğumuz sistemde sandığa girişler TL bazında olmakta birikimimizi ise altın olarak yapmaktayız. Üyelerimizle sandığımızı oluştururken bu durum konuşulmuştu ve borç verirken altını bozdurarak karzı TL olarak kullandırmaktayız. Tüzüğümüzde de böyle bir madde mevcut olmasına rağmen üyelerimizden birkaç tanesi borç verme işlemini durdurmamız gerektiğini ifade etti. Biz birkaç ay böyle devam ettikten sonra tüzüğü tekrar hatırlatarak borç vermemiz gerektiğini eğer uyulmazsa sandıktan ayrılacaklarını ifade ettik.” (Katılımcı 1)

Katılımcı 1'in sözlerinden, Sandık 5'teki gibi, tüzüğe aykırı davranışlarla ilgili doğrudan tüzük maddelerinin uygulanmak yerine, istişare ile sorunların çözülmeye çalışıldığı anlaşılıyor. Ek olarak, Sandık 1'de tüzüğün sabit olmadığı, zamanla değişen koşullara göre üyelerin görüşleri alınarak güncellenebildiği veya eksikliklerin giderilebildiği, yani esnek bir yapıya sahip olduğu belirtilmiştir. Katılımcı 4 de tüzükle ilgili soruya diğer sandık üyelerinin verdikleri cevaplara yakın cevaplar vermiştir.

“Sandığımız 2010 yılında kuruldu. Biz yurt dışında böyle bir sandık kurmaya karar verdiğimizde bir tüzük oluşturmadık. Kervan yolda düzülür misali her geçen gün sandığımızı geliştirmeye gayret ettik. 2011 yılında bir tüzük oluşturduk. Yaşanılan gelişmelerle 2014 ve 2017 yıllarında tüzüğümüzü revize etme yoluna gittik. Sandığımızın genel işleyişi açısından bir tüzüğe sahip olsak bile biz resmi bir kurum değiliz. Amacımız bir şirket yönetmek ya da kâr elde etmek de değil. Kardeşlik bütünlüğü içerisinde bu gurbet elde bir arada olmak. Birbirimize hem ekonomik hem de sosyal açıdan yardımcı olabilmek. Bizim temel felsefemiz bu şekilde. Evet tüzüğümüze aykırı davranmak olarak nitelendirebilir mi bilmiyorum ama başta ben sandığa yeni üye alımı hususunda bir kısıtlama olmamasına rağmen kendi abimi sandık üyesi olmasını teklif dahi etmedim. Bizim tüzüğümüz herhangi bir yaptırım olması açısından değil, Allah'ın emrettiği doğrultuda yazılı bir uygulama olması açısından bulunmaktadır.” (Katılımcı 4)

Katılımcı 4'ün beyanlarından tüzükleri olsa bile resmi bir kuruluş olmadıkları, dolayısıyla tüzükten çok karşılıklı konuşarak problemleri çözmeyi tercih ettikleri, mamafih zaman içerisinde tüzükte bazı değişikliklere gittikleri anlaşılmaktadır. Katılımcıların tüzükle

alakalı verdikleri beyanların birbirine yakın konularda olduğu, hepsinin tüzüğü olsa bile herhangi bir problem ortaya çıktığında tüzükten öte karşılıklı anlaşma ile sorunları çözme yoluna gittikleri aksi takdirde katılımcılar arasındaki bağların zarara uğrayacağı düşüncesinde olduğu görülmektedir. Bu durum karz sandıklarının işleyişinde katılımcılar arasındaki bağın daha önemli olduğunu buna karşılık tüzüğün ikinci planda tutulduğunu göstermektedir.

Mülakat yaptığımız üyelerin tamamı yukarıda ifade edilen görüşlere paralel cevaplar vermektedir. Tüzük, sandıkların kurulması, ciddiyetin sağlanması olarak görülmektedir. Üyelerin birbirleri arasında veya sandıkla oluşabilecek problemlerinin çözümünü tüzükte aramayı genellikle düşünmemektedirler. Bunun yerine çözüm olabilecek hususlara yine birlikte karar vermektedirler.

3.3.3. Sandıklarda Karşılaşılan Problemler

Karz-1 Hasen maksadıyla kurulmuş 12 sandık araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Araştırılan sandıklar içerisinde 1 sandık hariç geri kalan bütün sandıklarda bir tüzük bulunmaktadır. Bu sandıkta her ne kadar tüzük bulunmasa da birtakım sözlü kuralları bulunmaktadır. Dolayısıyla yazılı olmasa da bu sandığın da bir tüzüğünün bulunduğunu söylemek mümkündür. Sandıklar bir tüzük çerçevesinde faaliyet gösteriyor olmalarına rağmen gerek kuralların eksik kalması gerekse tam anlamıyla uygulanamamasından dolayı problem yaşamaktadırlar.

Araştırmanın ikinci teması gayrı resmi karzı hasen sandıklarında karşılaşılan sorunlardır. Bu sorunları tespit etmek için 12 sandık üye/yöneticisine “Sandık uygulamasında karşılaştığınız problem var mıdır? Varsa bu probleme nasıl çözüm buluyorsunuz?” soruları yöneltilmiştir. Katılımcıların bu soruya vermiş oldukları cevaplar şu şekildedir:

	Temayı Belirten Katılımcı
Üyelerin Toplanan Fondan Haberdar Edilmesinde Yaşanılan Güçlük	Katılımcı 1, Katılımcı 4, Katılımcı 8
Toplanan Fonların Düşük Miktarda Olması	Katılımcı 8, Katılımcı 11, Katılımcı 4
Karzın Zamanında Ödenememesi	Katılımcı 1, Katılımcı 2, Katılımcı 5, Katılımcı 6,
Birikimlerin Altın Olarak Tutulması ve Karz ve Aidatların TL Olarak Verilmesi	Katılımcı 1
Aidatların Şahsi Hesaplarda Toplanması ve Tutulması	Katılımcı 2, Katılımcı 3, Katılımcı 12
Sandık Üye Sayısının Artması Sebebiyle Üye Buluşmalarının Sekteye Uğraması	Katılımcı 3
Sandıkta Bulunan Paranın Enflasyon Karşısında Erimesi	Katılımcı 1, Katılımcı 2, Katılımcı 5, Katılımcı 6, Katılımcı 8, Katılımcı 9, Katılımcı 11
Sandık Tüzüğü'nün Bağlayıcılığı	Katılımcıların tamamı
Resmîyet – Samimiyet Ayrımında Yaşanılan Güçlükler	Katılımcı 7 hariç diğer katılımcılar
Sandık Üyeleri Arasında Güven Tesis Etmenin Gerekliliği	Katılımcıların tamamı
Fonun Kullanılma Sırası	Katılımcı 1, Katılımcı 2
Kimlere Borç Verileceği ve Sandıkta Borç Verilecek Miktar Olmadığında Nasıl Yol İzlenileceği	Katılımcı 7 hariç diğer katılımcılar
Karzın Üye Tarafından Hiç Ödenmemesi	Katılımcıların tamamı

Tablo 1: Sandıklarda Karşılaşılan Problemler

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Katılımcılarla yapılan mülakatlar neticesinde yukarıdaki tabloda ifade edilen 13 tema ortaya çıkmıştır. Bu bölümde temalarla ilgili katılımcıların ifadelerinden bahsedilecektir.

Üyelerin toplanan fondan haberdar edilmesi hususunda Katılımcı 1, Katılımcı 4 ve Katılımcı 8 problem yaşadıklarını belirtmişlerdir. Sandıklarda toplanılan fonlar, genelde başkanın hesabında bulunmakta ve sandıkla ilgili yapılan işlemleri başkan veya yönetim kurulu takip etmektedir. Bu husus sandıktaki diğer üyelerin sandık işlemlerinden habersiz olmasına ya da zamanında öğrenememesine sebebiyet vermektedir. Katılımcı 4, bu problemi ve bulmuş oldukları çözümü şu şekilde aktarmaktadır: “Üyelerimizin toplanan fondan her ay haberdar olması noktasında zorluklar yaşıyoruz. Çözüm olarak sandığın girdi ve çıktılarının hesaplarını tutan “sandık v2” adında bir yazılım yaptık, her üyeye şifre verdik ve bu sayede fon hareketlerini bütün üyelerin takip edebilmesini sağladık.” Katılımcı 1, üyelerin yapılan işlemlerden haberdar olması için sandık adına gmail hesabı açtıklarını ve sandık faaliyetleri ile ilgili belgeleri Google Drive’a yüklediklerini ifade etmektedir.

“Sandık üyelerimiz toplanan fonun tasarrufları hakkında yılda iki defa bilgilendiriliyordu. Altı ayda bir yapılan bu bilgilendirmenin üyelerimize zamanında bilgi akışını olumsuz etkilediğini düşündük. Sandıkta karz alabilmek için bulunan miktar, üyelerin borçları, üyelerin toplam birikimleri gibi hususlardan zamanında bilgi sahibi olunması adına sandığımızın bütün faaliyetlerini her ayın 20’si ile 25’i arasında hesaba yüklüyoruz. Böylelikle yapılan işlemlerin kontrolü de sağlanmış oluyor.”

Sandık problemlerinden ikincisi ise toplanan fonların düşük miktarda olmasıdır. Katılımcı 4, Katılımcı 8 ve Katılımcı 11, günümüz ekonomik durumu ile kıyaslandığında, sandıkta bulunan fonun kredi olarak verildiğinde alım gücünün az olduğunu ifade etmektedir. Ösyn, Ailemin Yardımlaşma Sandığı, Tohum sandıkları kuruluş serüvenlerine bakıldığında öğrencilik yıllarında başlayan ve üyelerinin meslek hayatına atılmalarıyla da devam eden sandıklardır. Katılımcılar, öğrencilik zamanlarında bir öğrencinin ihtiyaç duyabileceği eğitim harcamalarını temin ve tesis edebilmek için sandık kurduklarını belirtmişlerdir. Nitekim öğrencilerin aylık maaşlarının olmaması ve gelirlerinin genelde burslarla sınırlı olmasından dolayı tasarruf için ayırabilecekleri miktar da düşük seviyelerde kalmaktadır.

Sandıkların aidat miktarları ve toplama yöntemleri kısmen birbirinden farklıdır. Bir sandıkta üyeler altın üzerinden fon toplamakta iken diğer bir sandıkta TL bir diğerinde ise euro olarak fon toplanmaktadır. Aidat miktarları da değişkenlik göstermektedir. Sandık üyelerinin sosyo-ekonomik durumları fonun işleyişini belirlemektedir.

Dolayısıyla bu problemin yaşandığı sandıklardaki, problemin çözümü için uygulanması gereken adımlardan ilki, aidat miktarlarını üyelerini çok zorlamayacak, bunun yanı sıra birikimini de üyelerin ihtiyaçlarına cevap verecek seviyelere çıkarılmasıdır. Nitekim bu problemi yaşayan sandıklar, üyelerinin meslek hayatına başlamasıyla aidat toplama yöntem ve miktarlarında değişiklik yaparak soruna çözüm bulmaya çalışmışlardır. Katılımcı 4, aidat miktarlarının üyelerin yaşam standartlarında ne derece önemli olması gerektiği hususunda şu ifadeleri kullanmaktadır:

“Sandığa toplanılan aidatlar, üyelerin günlük hayatında kullandığı aslî ihtiyaçlarına engel olmamalı. Bununla beraber aidatlar üyeler için hatırı sayılacak bir miktarda olmalı. Üyenin, sandığın malî yardımlaşma için önemli olduğunu hissetmesi gerekir. Dengeyi korumak, itidalli hareket etmek, sandığın mevcudiyetini devam ettirebilmesi hususunda önemli bir adım olmaktadır.”

Karşılaşılan problemlerle ilgili karşımıza çıkan bir diğer tema ise karzın zamanında ödenememesidir. İncelediğimiz 12 sandıktan 7 tanesi TL, 3 tanesi altın, 1 tanesi euro, 1 tanesi ise dolar üzerinden birikim yapmaktadır. Bu sandık üyeleriyle yapmış olduğumuz mülakatlarda, karzın ödenememesi durumuyla alakalı soruya cevap olarak, genellikle erteleme yapıldığına dair dönütler aldık. Neredeyse sandıkların tamamında karzı geri öderken, üyelerin taksitlerinde erteleme talep ettikleri ifade edilmiştir. Euro, dolar ve altın değer odaklı olduğu için fon birikimlerini bu argümanlarla yapan sandıklar taksit ertelemede problem yaşamamaktadır. Türk Lirası ile birikim yapan sandıklarda ise paranın alım gücünde enflasyon sebebiyle azalma meydana geleceği düşünülmektedir. Problemin çözümü için birikim sisteminin değere dayalı birime çevrilmesi uygun görülmektedir. Yaptığımız mülakatlarda TL ile birikim yapan Sandık 6 üyesi bu hususta şunları ifade etmektedir:

“Sandığımızda üyelerimize karz verdikten sonra taksitleri üyemizle beraber belirliyoruz. Taksit ödemeleri yapılırken üyemizin ödeyemediği aylar oluyor. Bu durumda taksitte erteleme yaparak vadenin sonuna ekliyoruz. Haliyle sona eklediğimiz taksit ödemesi gerçekleştiğinde paranın değeri düşüyor. Üyelerimizin tamamıyla bu hususu değerlendirdik. Sandık menfaati bizim için önemli olsa da üyelerimizin ihtiyacını gidermek ve zor zamanlarında yanında olmak daha değerli. Bu sebeple paramızın değer kaybını göze alıyor ve sandığımızın üyelere bu şekilde de yardımcı olabileceğini düşünüyoruz.”

Sandığa girdi ve çıktıların aynı para biriminde olması, sandıkta toplanılan fonun değerli maden olarak tutulması hesaplama açısından bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yöntemi, incelediğimiz 12 sandıktan sadece birinde görmekteyiz. Hasenat sandığı, üyelerinden TL ile fon toplamakta, karzı TL olarak vermekte, buna rağmen sandık birikimini altın olarak değerlendirmektedir. Altın alma ve bozdurma işlemlerinde aradaki makastan ve devlete ödediği vergiden dolayı sandık olumsuz etkilenmektedir. Bu hususun çözümünü Katılımcı 1, şu şekilde özetlemektedir:

“Kurmuş olduğumuz sandıktan önce TL ile birikim yapan başka bir sandıkta daha bulunuyordum. Sandık, üyelerinin ihtiyacını karşılamaktaydı. Fakat her geçen gün içerde biriktirdiğimiz para değer kaybına uğruyordu. Halen o sandıkta devam etmekle birlikte Hasenat sandığını da kurduk. Hasenat sandığının temel felsefesi hem üyelerine yardımcı olmak hem de sandıkta bulunan paranın değerini korumasını sağlamaktır. Sandığı kurduğumuzda bu yöntemin takibinin zor olacağını biliyorduk. TL ile yaptığımız işlemler için bir dosya, altın ile yaptığımız işlemlerde başka bir dosya tuttuk. Her ay takibini yapmaya çalışıyoruz. Hesaplarımıza göre altın yaptığımızda kar etmesek bile paramızın değerini koruyacağını biliyorduk. Üyelerimiz borç çekmeden en az bir ay önce haber vermekteydi. Böylelikle üyelerimize borç vereceğimiz zaman o ay topladığımız fonla altın almadan üyemize karz veriyorduk. Hesapladığımız gibi de oldu. Somutlaştıracak olursak şöyle bir örnek verebilirim. Sandığımıza her bir üyemiz 30.000 TL para yatırmış. Son durumda üyelerimizin sandıkta bulunan birikimi 42.500 TL olarak hesaplandı. Her üyemiz karz kullandı ve birikimlerinin rakamsal karşılığı artmış oldu. Belki enflasyon oranlarına göre aradaki artış daha fazla olmalıydı. Fakat biz bu sandığı kurmamış olsaydık üyelerimizin böyle bir birikimi olmayacaktı. Ayrıca arkadaşlarıyla yardımlaşma hazzını yaşayamayacaktı. Sandığımızda üye olan kişilerin ve sandığın menfaati birlikte değerlendirilmektedir.”

Aidatların üyelerin şahsî hesaplarında toplanması ve tutulması da bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırmamızda özellikle devlet memuru olarak görev yapan kişilerin bu durumdan daha çok rahatsız olduğunu gözlemledik. Yeni Birlik sandık üyelerinin çoğunluğu emniyet teşkilatında çalışanlardan oluşmaktadır. Katılımcı 2, bu hususta şunları ifade etmektedir:

“Yapmış olduğum görevden dolayı, sandık için topladığımız fonun hesabımda olması beni tedirgin etmektedir. Emniyet personeli olarak devlete sürekli hesap verme gibi bir sorumluluğum bulunmaktadır. Sandık için hesabımda bulunan miktar

sürekli artmaktadır. Çözüm olarak hesapta fazla para bulundurmamaya çalışıyorum. Para biriktikçe borcu olmayan üyelere borç veriyorum. Kalıcı bir çözüm bulmak için üyelerimizle istişare ediyoruz.”

Karzı Hasen sandığıyla ilgili Katılımcı 3, ifade etmiş olduğumuz problemi somut bir şekilde yaşadıklarını belirterek şunları söylemiştir:

“Sandığımızı, ülkemizden çok uzakta yaşadığımız için birlikteliğimizin sağlanması amacıyla kurduk. Geçen yıl itibariyle sandığımızda 400.000 euro bulunmaktaydı. Avusturya yasalarına göre bir kişinin hesabında bulunan bu miktardaki paranın kaynağını bildirmesi gerekiyordu. Bu sebeple 6 ay kadar süreyle sandıkta bulunan paramıza bloke koydu. Paramızı kullanabilmek adına çeşitli yöntemler denedik. Hatta paranın Türkiye’den bir dernek üzerine aktarımını sağlamayı sonra tekrar Avusturya’ya girişini sağlamayı düşündük. Biz burada paranın hesapta tutulmasıyla alakalı ciddi sıkıntı yaşamaktayız. Problemi çözebilmek için nasıl bir yöntem uygulayabileceğimizi avukatlarla görüşüyoruz.”

Sandık üye sayısının artması ile üye buluşmalarının sekteye uğraması sadece Sandık 3’ün problemi olarak karşımıza çıkmaktadır. Avusturya’da kurulan bu sandıkta üye sayısının olabildiğince fazla olması istenmektedir. İlk kurulduğu zamanlar en az yılda bir, ailecek piknik organizasyonu yapan bu sandık, üye sayısının artmasıyla birlikte etkinliklere tam katılımın sağlanamadığını ifade etmektedir. Bu durum olumsuz olarak görülse bile üye sayısının artması ve yardımlaşmanın daha fazla insana ulaşması daha öncelikli kabul edilmektedir.

Sandıkta bulunan paranın enflasyon karşısında erimesi bir diğer problem olarak görülmektedir. Zikredilen problemi TL ile birikim yapan sandıkların yaşadığını ifade etmiştik. Bu problem için çözüm bulunması sandıkların devamlılığı açısından önemlidir. Fakat bir çözüm bulunamasa bile mülakat yaptığımız sandık üyeleri sandık faaliyetlerini sürdürmek istediklerini ifade etmektedirler.

Sandık tüzüğünün bağlayıcılığı, sandık üyeleri arasında güven tesis etmenin gerekliliği alt temaları araştırmamızda beliren iki problemidir. Bu problemler bütün sandıklarımızda ortaya çıkmaktadır. İncelediğimiz karzı hasen sandıkları gayri resmi yapıda olduklarından dolayı faaliyetlerinin bağlayıcılığı da sınırlı olmaktadır. Üyeleri arasında bağlayıcı olan kurallar, üyelerin veya sandığın çözemeyeceği bir hal aldığı anda bağlayıcılığı olmamaktadır. 12 sandıktan 1 tanesinde tüzük bulunmamaktadır. Kalan sandıklarda da tüzük bulunmasına rağmen bir problemle karşılaşıldığında çözüm tüzük kurallarından

feragat etme olmaktadır. Sandıkların birbirini tanıyan, bilen ve aralarında samimiyet olan kişilerden oluşması tüzüğü tam anlamıyla uygulamalarına fırsat tanımamaktadır. Mülakatlarımıza katılım sağlayan kişiler, tüzüğün yazılı olarak bir köşede bulunmasının kendileri açısından yeterli olduğunu belirtmektedirler. Sandık üyeleri arasında güven tesis etme hususu bu konuyu problem olmaktan çıkarmaktadır. Sandık üye seçiminde titizlikle hareket edilmesi gerektiği, üyelerin tanımadığı, onaylamadığı kimselerin sandığa alınmaması gerekmektedir. Katılımcı 7, bu hususta şunları belirtmektedir: “Sandığımız yatırım faaliyetleri için 9 kişi ile kurulmuştur. Sandığımıza yeni üye kabul etmemiz kendi iç dinamiğimizi bozabilir. Yatırım işlerimizde tanıdığımız kişileri ortak olarak kabul edebiliriz. Fakat sandığa yeni bir üye almayı düşünmüyoruz. Güven bizim için oldukça önemlidir.”

Resmîyet – samimiyet ayrımında yaşanan güçlükler belirlenen başka bir tema olarak karşımıza çıkmaktadır. Sandıkların yakın arkadaş çevresi, aile bireyleri gibi üyelerden oluşması sandık işleyişindeki samimiyeti -sınırlar tam belirlenmediğinde- olumsuz etkilediği görülmektedir. Borç ilişkilerinde her konunun yazılı halde olması gerekmektedir. Yaşanması olası ihtilafları önleyebilmek ve samimiyeti zedelememek adına üyeler için resmîyeti olan bir yöntemle hareket edilmelidir. Zira insan en çok yakın çevresiyle etkileşim halinde olduğundan dolayı çıkabilecek problemler de yine yakın çevresinden kaynaklanmaktadır. Miras için kavga eden kardeşler, borcunu ödemediği için ortaklığı bozulan dostlar, ihtiyacını gidermesi için arkadaşına verilen borcun geri ödenmemesinden dolayı karşı karşıya gelen arkadaşlar örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla amacı birbirini desteklemek olan bu yapıların devamlılığı resmîyet – samimiyet dengesinin kurulmasına bağlı olmaktadır.

Sandıkta bulunan fonun kullandırılma sırası Hasenat ve Yeni Birlik sandıklarında problem olarak ifade edilmektedir. Diğer sandıklarda karz kullanımı için bir sıra belirlenmektedir. Katılımcı 1 ve Katılımcı 2, sandıkta biriken paranın hangi sırayla kime borç verileceğini yazılı bir kural olarak belirlemediklerini ifade etmişlerdir. Katılımcı 1, şu şekilde belirtmektedir:

“Sandıktan borç isteyen üyeye istediği zaman borç vermekteyiz. 5 yıl önce kurduğumuz sandığımızda birkaç defa karz veremeyecek duruma geldik. İki üyemiz aynı anda borç istedi. Biz sadece bir üyeye borç verebiliyorduk. Üyelerimize durumu anlattığımızda bir üyemiz sonraki ay karz kullanmak üzere borç istemekten vazgeçmek zorunda kaldı.”

Katılımcı 2 ise karz vermekte sıkıntı yaşamamak için borcu biten üyenin 1 ay süre ile borç çekememesini oylayarak kabul ettiklerini belirtmiştir. Bu sayede borcu biten üyenin beklediği ay sandıkta karz verecek kadar fonun toplanması hedeflenmektedir.

Kimlere borç verileceği ve sandıkta borç verilecek miktar olmadığında nasıl yol izleneceği temaları da sandıkların problemleri arasında yer almaktadır. Sandıkların tamamında uygulanan modellerde karzı kendi üyelerine vermektedirler. Sandık üyesi olmayan kişilere, Sandık 9 , Sandık 10, Sandık 11 ve Sandık 12’de karz verilmektedir. Bu sandıklarda da karz verilecek kişiler üyelerin mutlaka tanıdığı olmakta ve karz ilişkisi üye üzerinden yapılmaktadır. Sandıkta borç verilecek miktarın olmadığı durumlar sıklıkla olmasa da yaşanmaktadır. Bu durumlarda da sandıkların buldukları çözümlerden birincisi, sandıktan verilebilecek karz miktarlarını veya oranlarını düşürmek olmaktadır. İkinci bir çözüm, kura çekilerek karz vermeleridir. Başka bir çözüm ise sandıkta fon birikene kadar üyelere karz dağıtımının durdurulmasıdır.

Sandıkların yaşadığı / yaşayabileceği problemlerin sonuncusu ise alınan karzın üye tarafından hiç ödenmemesi durumudur. Böylesi bir durumu Katılımcı 12, Hisbe sandığının öncesinde yaşadığını belirtmektedir. Hisbe, üyeleri tarafından ikinci defa olarak kurulmuştur. İlk kurulan sandıkta üyelerden birisinin aldığı karzı geri ödememesi hadisesinin yaşandığını ifade etmiştir. Sandıklarla ilgili bilgi topladığımız bütün katılımcılara belirtilen hususla alakalı soru sorulmuştur. Verilen cevaplar aslında bu sandıkların kuruluş amaçlarının yardımlaşmaya ve iyiliğe hizmet ettiğini göstermektedir. Katılımcılar genel olarak yaptıkları bu yardımlaşma faaliyetinin böylesi bir riskinin olduğunu bildiklerini ve bunu göze aldıklarını ifade etmektedirler. Sandıklarda üye olarak bulunan kişilerin birbirlerini tanıyan ve güvenen insanlardan oluşması gerektiğini belirtmektedir. Sandıkların bu riski yaşamamaları adına üye sayılarının çok artmasını istememektedirler.

3.3.4. Sandıkların Resmîyet Kazanması

Resmîyet, en kısa tabirle bir sürecin veya kurumun yasalara, kurallara uygunluğunu ifade etmektedir. Bir işlemin resmi olması, genellikle belirli kuralların izlendiğini ve bu şekilde bir yetkinin veya olayın geçerli olduğunu göstermektedir. Bir belgenin resmi olması da benzer şekilde yasal bir anlam taşımaktadır.

Sandıkların resmiyet kazanmalarının avantajları ve dezavantajları bulunmaktadır. Resmiyet kazanan bir yapının devlete karşı yükümlülükleri de olacaktır. Sandıklar bu yükümlülükleri yerine getirmek zorunda olacaktır. Devlet, sandıkların resmiyet kazanmasıyla vergi mükellefi olarak değerlendirebilecektir. Sandık üyeleri kendilerini zorlayarak oluşturdukları bu sistemden vergi verme durumunda olacaktır. Bu durum ise sandıklara fazladan malî yük oluşturacaktır. İkinci olarak gayri resmi sandıklar samimiyet bağlamında organize olmaktadır. Sandıkların resmiyet kazanmasının üyeler arasındaki samimiyeti zedeleyebileceği düşüncesi hakimdir. Bu sandıklar resmi kurallara göre yönetildiğinde bankalara benzeyecek ve üyelerin birbiriyle samimi ortamının açılmasına sebep olacaktır.

Daha önce de belirttiğimiz gibi karz fonları resmi ve gayri resmi olmak üzere iki ana gruba ayrılmaktadır. Resmi karz fonları vakıf, dernek, kooperatif gibi resmi kuruluşların bünyesinde bulunduğundan bu tür karz fonlarının resmi statüsünde herhangi bir sorun bulunmamaktadır. Gayri resmi karz fonları, adından da anlaşılacağı gibi, herhangi bir resmi kuruluşa ait değildir. Sadece kendi oluşturdukları kuralları var ama resmi bir yaptırımları bulunmamaktadır. Bu nedenle gayri resmi karz fonları, üyelerinin karşılıklı güveni sayesinde varlığını sürdürüyor. Güven zedelendiğinde bu sandıklarda büyük sorunlar ortaya çıkabilmektedir.

Bu nedenle araştırmada incelenen sandıklara şunu sorduk: "Sandıklarınızın resmileşmesini ister misiniz?" Katılımcı 1 ve Katılımcı 5 sandıklarının resmi olmasının faydalı olacağını belirtti. Diğer katılımcılar ise resmiyetin ancak aidatların tahsilatındaki sorunları ortadan kaldırmak için yararlı olduğunu, tüm fon süreçlerinin resmileştirilmesi durumunda sandıktaki samimiyetin bozulacağı yönünde görüş beyan ettiler.

“Sandığımızın resmiyet kazanmasını çok isteriz. Zira bizler devlet memuruyuz. Birikimlerimizi yaparken hangi hesapta tutacağımız konusunda zorluk yaşıyoruz. Resmiyet kazandığında daha rahat birikim yapacağımızı düşünüyorum. En azından yeni üye alımında insanların aklında soru işaretleri olursa bunların giderilmesi açısından da önemli. Her ne kadar güvene dayalı bir sistem içerisinde olsak da güvenden ziyade resmi bir oluşum olarak yaptırımlarının da olması bizim açımızdan oldukça önemli bir konu.” (Katılımcı 1).

“Elbette ki sandığın resmiyet kazanması birikimlerimizin yasal zeminde olması açısından ciddi öneme sahiptir. Resmiyet kazanmaktan kastımız devletin haberdar olması ve bu konuda destek olması ise kesinlikle resmiyet olması iyi olacaktır. Hatta

faiz hassasiyeti olan farklı insanlara ulaşması açısından da yararlı olacaktır.”

(Katılımcı 5).

Katılımcı 5, sandıkların resmiyet kazanması durumunda sandık işleyişinin yasal zemine oturacağını bu vesileyle devlet takibine takılma gibi bir hususun vuku bulmayacağını buna ek olarak sandıkların resmi bir hüviyete bürünmesinin yeni üyelerin katılımı noktasında önemli olacağını düşünmektedir. Zira sandıkların resmi yapıya bürünmesiyle bu tür sandıkların varlığını devam ettirecek olan güveni pekiştirmiş olacaktır. Katılımcı 1, devlet memuru olmaları nedeniyle sandık aidatlarının yöneticinin kişisel banka hesabında toplanmasının sorunlara yol açabileceğini belirtmiştir. Bu nedenle, sandığın resmiyet kazanması ve sandık adına ayrı bir hesap açılması gerektiğini ifade etmiştir. Katılımcı 5'in de belirttiği gibi, Katılımcı 1, sandıkların resmiyet kazanmasıyla güvenin artacağını ve bu durumun üye sayısını artırabileceğine inanmaktadır. Ancak, Katılımcı 4 diğer katılımcılarla aynı fikirde değildir.

“Şimdi bu konuya hangi açıdan baktığımız oldukça önemli. Biraz önce de ifade ettim bizim için önemli olan kardeşlik sayın hocam. Resmiyet olması bizim açımızdan aramızdaki muhabbeti bozar diye düşünüyorum. Bizim tüzüğümüzde bir kişi fona borçlu olarak vefat ettiğinde biz onun borcunu siliyor ve kardeşimize hakkımızı helal ediyoruz. Resmiyet olsa ve biz her işimizi resmi olarak halletsek o zaman bir bankadan farkımız kalmaz ki. Resmiyetin yüzü soğuktur hocam. Fakat şöyle de bir sıkıntımız var. Burada yurt dışında birikimlerimizi saklama hususunda sıkıntı yaşıyoruz. Geçen sefer hesaplarımıza bloke konuldu ve bir müddet borç veremedik. Yani resmiyet sadece yaptığımız işin tanınması bize birikim yapabilmemize müsaade edilmesi hususunda olmalı. Diğer türlü bütün işlerimizi resmiyete göre yaparsak sandığımızın uhuvvetine aykırı davranmış oluruz ki biz böyle bir şey istemiyoruz.” (Katılımcı 4)

Katılımcı 4'e göre, sandıkların resmi bir yapıya kavuşması, üyeler arasındaki samimiyeti zedeleyebilir ve bu durumda sandığın bir bankadan farksız hale gelmesine neden olabilir. Bu yüzden, Katılımcı 4, resmiyetin tüzüğe uymayan üyelere yaptırım uygulama şeklinde değil, sadece aidatların toplanması sırasında yaşanan kişisel hesap sorunlarının çözülmesi gerektiğini ifade etmektedir.

“Bizim adımızdan da anlaşılacağı üzere biz sandığımızı kankacılık mantığıyla samimiyet üzerine inşa ettik. Sandığımızın resmiyet kazanmasını istemeyiz. Şu haliyle kuralları biz belirliyoruz. Kendimize göre esnetebiliyoruz. Resmiyet

olduğunda istediğimiz gibi rahat hareket edemeyiz. Bu durum da bizi sıkar.”
(Katılımcı 10)

“Resmi olarak kurulmuş sandıklar bulunmakta. Bu sandıkların amaçları, yöntemleri her şey belirlenmekte ve buna göre bir borç ilişkisi kurulmaktadır. Biz sandığımızın resmiyet kazanmasına çok sıcak bakmıyoruz. Çünkü bizim için bu sandığın kuruluş amacı sadece borç alışverişi içerisinde olmak değil. Sandığımızla beraber aslında her ay birbirimizden haberdar da olmaktadır. Bağlarımız sürekli olarak canlı kalmaktadır. Dolayısıyla bizim sandığımız ve aynı minvalde samimiyet bağlamında kurulan sandıklarda resmiyet samimi ilişkileri zedeleyebilir. Belki de o zaman güven problemi daha da artabilir.” (Katılımcı 11)

Gayri resmi sandıkların resmiyet kazanması, mülakat yaptığımız sandık yönetici / üyelerine göre genelde istenilen bir durum olmamaktadır. Bununla beraber resmiyetin sınırları belirlenerek hareket edilirse resmi bir yapı hüviyetine bürünmesinde sıkıntı görülmemektedir. Sandık kurucu ve üyelerinin resmiyetle ilgili düşünceleri ve beklentilerini şöyle izah edebiliriz. Devlet, gayri resmi sandıkları tanımalı ve varlığını kabul etmelidir. Sandıkların genel çerçevesini belirlemelidir. Herhangi bir uyuşmazlık olduğunda yaptırım gücü devletin kontrolünde olmalıdır. Sandıklarda üyelerin belirlenmesi, üyelere borç verilme sıklığı gibi sandıkların iç işleyişlerinde ise sandık yöneticilerinin tasarrufuna bırakılması gerekmektedir. Yani sandıkların resmiyetten beklentileri işleyişin kendilerinde kontrolün ise devlette olmasıdır.

3.3.5. Sandıkların Yaygınlaşması

Yaygınlaşmak, bir ürün, fikir veya hizmetin geniş kitleler arasında daha fazla bilinirlik ve kullanım elde etmesi anlamında kullanılan bir kavramdır. Karz-ı hasen sandıklarının yaygınlaşması, toplum nazarında itibar görmesi istenilen bir durumdur. Araştırmada elde ettiğimiz bulgulara göre sandıkların yaygınlaşması sandık sayılarının artmasıyla olmalıdır. Bu konuda katılımcılar birkaçının düşüncesi aşağıdaki gibidir.

“Sandık fikrini ben babamdan öğrendim. Onlar da arkadaşlarıyla yapıyorlardı. Araştırdığımda bana çok mantıklı geldi. Hemen arkadaşlarımla bir sandıkta ben kurdum. Sandık işleyişinin inancım açısından çok işe yaradığını gördüm. Sandıkların yaygınlaşması için arkadaşlarıma da bahsettim. Bizim sandığımıza dahil olmak isteyenler oldu. Fakat sandıkların sayı itibariyle fazla olmasının uygun olacağını, üyelerinin ise belirli bir sınırının olması gerektiğini söyledim. Tavsiye

ettiğim arkadaşlardan sandık kuranlar oldu. Bence sandıklar kesinlikle yaygınlaşmalı.” (Katılımcı 5)

“Sandıkların yaygınlaşmasını çok isterim. İnsanların ihtiyaçlarını bankadan karşılayarak bankaların hiç hak etmedikleri, alın terinin olmadıkları paraları kazanmaları yine bizi fakirleştirmektedir. Zaten dinimizde de faiz yasaklanmıştır. Dolayısıyla insanların bu sandık sistemini hayatlarına dahil etmeleri hem dinen hem de iktisaden uygun olanıdır. Çevremdeki insanlara her fırsatta sistemimizi anlatıyor, kendileri de sistem kurduklarında yardımcı olabileceğimi ifade ediyorum.” (Katılımcı 2)

“Bana göre sandıklar yaygınlaşmalıdır. Fakat burada güven duygusuna oldukça dikkat edilmelidir. Herkes herkesle sandık kurmamalıdır. Mali konular ciddi hassasiyet gerektiren konulardır. Sandık kurarken niceliği artıracağız diye nitelikten ödün vermemeliyiz. Günlük hayatımızda -son zamanlarda sıklıkla- karşılaştığımız olumsuz hadiseler de borç ilişkilerinden kaynaklanmaktadır. Bu sebeple sandıklar yaygınlaşmalı ama temkinli hareket edilmeli diyorum.” (Katılımcı 1)

Sandıkların sürdürülebilmesinin en önemli şartı üyelerinin güven duygusunu hissedebilmesine bağlıdır. Bununla beraber insanların ekonomik gelirleri, yaşam standartları birbirinden farklıdır. Sandıklardan beklentileri de aynı olmamaktadır. Dolayısıyla sandıklar yaygınlaşırken üye sayılarının artırılması ile değil sandık sayılarının artırılmasıyla olmalıdır.

İnsanların ekonomik gelirleri, yaşam standartları birbirinden farklıdır. Esnaf yine esnafla, öğrenci aynı şekilde öğrenciyle, memur da memurla bir araya gelerek sandık kurduğunda daha faydalı olacaktır. İkinci olarak sandık üyelerinin birbirini çok iyi tanıması ve güvenmesidir. Güvenin sağlam olması üyelerin rahat hareket etmesine de vesile olacaktır. Üye sayılarının 15 ile 20 arasında belirlenmesi ise sandığın amaçlarını gerçekleştirmesi için ideal sayılardır. Üye sayısı fazla olduğunda sandığın takibi zorlaşmakta az olduğunda toplanacak miktar yeterli olmamaktadır. Üye sayısının fazla olmasında yaşanılacak bir diğer problem ise sandıkta toplanılan fonun ciddi miktarlara ulaşmasıdır. Fonun tamamının bir kişinin hesabında olduğunu düşündüğümüzde sandıktaki diğer üyeler güven duyma hususunda zorlanabilir.

Karzı hasenin yaygınlaşması için çeşitli stratejiler kullanılabilir. Bu stratejiler arasında kamu bilincini artırmak için eğitim ve bilgilendirme kampanyaları düzenlemek, finansal kurumlar ve kuruluşlar arasında iş birlikleri kurmak, toplumda bu tür uygulamaları teşvik

eden yasal düzenlemeler yapmak ve bu borç verme yöntemini teşvik etmek için örnek oluşturmak gibi yöntemler bulunmaktadır.

3.4. Genel Değerlendirme

Araştırmada incelediğimiz on iki gayri resmi sandığı değerlendirdiğimizde karşımıza beş tema çıkmaktadır. Mülakatlar neticesinde bu sandıkların tamamının birbirini tanıyan ve aynı sosyo-ekonomik şartlara sahip kişi topluluklarının bir araya gelmesiyle oluştuğu ifade edilebilir. Sandıkları kurmanın ve devamlılığını sağlamanın en önemli düsturu üyelerin birbirine güven duymasıdır. Güven duygusu, insanların tanımadığı ya da birkaç kere görüştüğü kişiye karşı oluşmamaktadır. Dolayısıyla sandıkların kuruluş serüvenini analiz ederken güven ve samimiyet kavramları bağlamında değerlendirmek gerekmektedir.

Sandıkların genel yapısı, aidat ve karz dağılımlarıyla ilgili şu şekilde iki tablo karşımıza çıkmaktadır:

	KURULUŞ YILI	KURULUŞ YERİ	KURULMA AMACI	KATILIMCI SAYISI	YENİ ÜYE ALIMI	TEMİNAT	BİRİKİM CİNSİ
HASENAT	2020	Sakarya	Yardımlaşma	14	Oylama	-----	Altın
YENİ BİRLİK	2015	Kocaeli	Yardımlaşma	11	Oylama	-----	TL
KARZI HASEN	2010	Avusturya	Yardımlaşma	28	Oylama	1.000 €	Euro
TOHUM	2021	İstanbul	Yardımlaşma	10	Kefalet	Yarım gram altın	Altın
YARDIMLAŞMA	2018	Kocaeli	Yardımlaşma	10	Oylama	50 TL	TL
AKDAVIMM	2022	İstanbul	Yardımlaşma	23	Kefalet	-----	TL
10K	2014	Sakarya	Yatırım	9	-----	-----	Dolar
ÖSYN	2020	Bolu	Yardımlaşma	5	Oylama	-----	TL
PERŞEMBE	2022	Kocaeli	Yardımlaşma	10	Oylama	-----	TL
YATIRIM KANKACILIK	2021	Ankara	Yardımlaşma	6	Oylama Kefalet	Yarım gram altın	Altın
AİLEMİN YARDIMLAŞMA SANDIĞI	2017	İstanbul	Yardımlaşma Yatırım	10	Oylama	-----	TL
HİSBE	2014	Çorum	Yardımlaşma Yatırım	10	Oylama	-----	Altın

Tablo 2: Sandıkların Genel Yapısı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

	Aidat Miktarı	Aidat Artış Sıklığı	Maximum Karz Miktarı	Karzın Kimlere Verildiği	Karz Verilme Sırası	Maximum Taksit Sayısı	Hisse Sınırı
HASENAT	2.000 TL	6 ay	100.000 TL	Üyelere	Borcu biten	20 ay	Tek Hisse
YENİ BİRLİK	1.250 TL	6 ay	100.000 TL	Üyelere	Borcu biten	24 ay	Tek Hisse
KARZI HASEN	100 €	Sabit	20.000 €	Üyelere	Başvuru	40 ay	Tek Hisse
TOHUM	0,25 gram altın	Sabit	Üyenin birikiminin 3 katı	Üyelere	Başvuru	24 ay	Tek Hisse
YARDIMLAŞMA	100 TL	Sabit	40.000 TL	Üyelere	Sıraya göre	20 ay	5 Hisse
AKDAVIMM	250 TL	Sabit	30.000 TL	Üyelere	Sıraya göre	15 ay	8 Hisse
10K	-----	Sabit	%2,5 Zekat	İhtiyaç sahiplerine	-----	-----	Tek Hisse
ÖSYN	500 TL	Değişen aralıklı	17.000 TL	Üyelere	İhtiyaca göre	12 ay	Tek Hisse
PERŞEMBE	1.000 TL	Sabit	Üyenin birikiminin 3 katı	Üyelere ve üyelerin kefil olduklarına	Sıraya göre	24 ay	4 Hisse
YATIRIM KANKACILIK	0,5 gram altın	Sabit	Üyenin birikiminin 3 katı	Üyelere ve üyelerin kefil olduklarına	Sıraya göre	24 ay	Tek Hisse
AİLEMİN YARDIMLAŞMA SANDIĞI	500 TL	Değişen aralıklı	Üyenin birikiminin 3 katı	Üyelere ve üyelerin kefil olduklarına	Sıraya göre	24 ay	Tek Hisse
HİSBE	1 gram altın	Sabit	Esnek	Üyelere ve üyelerin kefil olduklarına	İhtiyaca göre	Esnek	Tek Hisse

Tablo 3: Sandıklarda Aidat ve Karz Dağılımı

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

İkinci olarak samimiyet bağlamında kurulan gayri resmi sandıkların ekonomik ilişkilerinde bir tüzükle yürütüldüğü görülmektedir. Bir sandıkta sözlü, kalan on bir sandıkta ise yazılı tüzük bulunmaktadır. Tüzükleri olmaları sebebiyle bu yapılanmaların kendi içinde işleyiş süreciyle alakalı bir sözleşmeleri ve düzenlemelerinin mevcut olduğunu söylemek olasıdır. Zira bu karz sandıklarının her biri üyelerini yakından tanıyan, aralarında samimiyet olan kimselerin bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Üyelerin samimi olmasına rağmen sandık üyelerinin bulundukları sandığı kurallar çerçevesinde yönetmeye çalışmaları samimiyete dayalı bir yönetimin yerine kurallara dayalı olan yönetim anlayışını istediklerini göstermektedir. Bununla birlikte sandık üye veya başkanlarıyla yapılan mülakatlar neticesinde tüzüklerdeki kuralların istenildiği şekilde uygulanmadığı ortaya çıkmıştır. Katılımcılarla yapılan mülakatlarda yaşanan olumsuzluklarda tüzük maddelerini üyelerin lehine olacak şekilde esnettikleri tespit edilmiştir. Katılımcılar arasındaki samimiyet, tüzüğün istenildiği şekilde uygulanmasını engellemektedir. Tüzüğün tam uygulanamaması katılımcıların ifadelerine göre sıkıntı olarak görülmemektedir. Nitekim katılımcılara göre tüzüğün sandıklarında olma amacı üyeler arasındaki arkadaşlığı görmezden gelmek olmayıp bilakis iyi niyetin kullanılmasına engel olmaktır.

Üçüncü olarak gayri resmi karzı hasen sandıklarının resmiyet kazanmasının samimiyeti zedeleyeceği düşüncesi gelmektedir. Katılımcılar genel itibariyle karz-ı hasen sandıklarının resmiyet kazanmasını devletin tanınması ve çerçevesini belirlemesi hususunda uygun görmektedirler. Sandıkların bütün yönleriyle resmiyet kazanmasının haklarını verdiği gibi birtakım sorumluluklar da yükleyebileceğini düşünmektedirler. Katılımcılara göre, yapıları gereği gayri resmi karz-ı hasen sandıkları hem bu yükümlülükleri yerine getirmede yetersiz kalacaklar hem de sandıkların samimi yapısına zarar verecektir. Dolayısıyla resmiyet bu sandıkların işleyişine / ruhuna aykırı olarak düşünülmektedir. Bununla beraber kanaatimiz, karz-ı hasen sandıklarının gerek birikim yapma gerekse birikimleri muhafaza etmede yaşadıkları problemlerin çözümü devletin bu sandıkları tanınması olmadan gerçekleştiremeyeceği yönündedir. Resmiyetin belirli şartlar çerçevesinde olması gayri resmi karz-ı hasen sandıklarının mevcudiyetini koruma altına alacaktır.

Dördüncü olarak bu sandıkların yaygınlaşmasının bireylerin arasındaki kardeşlik, yardımlaşma ve dayanışma gibi hasletleri geliştireceği düşüncesidir. Ekonomik ilişki

bağlamında bir araya gelen insanlar, sandık üyelerinin sıkıntılarına da vakıf olacak ve gidermeye çalışacaktır. Sandıkların yaygınlaşması, üyelerinin artmasıyla değil sandık sayılarının artmasıyla olmalıdır. Zira araştırmamıza destek veren katılımcıların ifadeleri de yine bu yönde olmaktadır.

Son olarak sandıklarda yaşanan problemler ve onların çözümlerinin de yine sandık içindeki üyeler tarafından çözümlenmesi düşüncesidir. Katılımcıların tamamının ifade ettiği üç problem güven tesis edilmesinin gerekliliği, tüzüklerin bağlayıcılığı ve alınan karzın geri ödenmemesi durumlarıdır. Genellikle katılımcılar, bu üç problemin sandıkların ilk kurulma aşamasında üyelerle konuşulduğunu ve riskleri göze alarak sandıkları kurduklarını ifade etmektedirler. Üç problem dışında sandıkta bulunan paranın enflasyon karşısında erimesi de çoğunluğun çözüm bulmak istediği problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle birikimlerini TL ile yapan sandıklar, enflasyon karşısında eriyen birikimlerine çözüm aramaktadırlar. Altın, euro ve dolarla birikim yapan sandık sayısı altıdır. Bu sandıklar paranın enflasyon karşısında eriyebileceklerini düşündükleri için çözüm olarak birikimlerini altın, euro veya dolar gibi yatırım araçlarıyla yaptıklarını belirtmektedirler.

SONUÇ

Sonuç olarak belirtebiliriz ki insanların kardeşlik, beraberlik ve dayanışma içinde hareket etme fikri karz-ı hasen fon sandıklarının kurulmasına vesile olmaktadır. Maddi imkanları ihtiyaçlarına yetmeyen insanların imkanlarını birleştirmesi ve beraber hareket ediyor olması faize karşı hassasiyeti olan insanlar için rasyonel olarak karşılanabilecek bir durumdur.

İslam dininde ihtiyacı olan insanların ihtiyaçlarını, faiz isteyerek kâr elde etmeyi düşünmek yerine yardımlaşarak karşılamak güzel bir davranış olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte tarafların haklarının korunabilmesi adına Kur'an'da borç ilişkisinin kayda geçirilmesi yani yazıya aktarılması tavsiye edilmiştir. Buradan hareketle yalnızca güvene dayalı kurulmuş karz-ı hasen sandıklarında üyelerin haklarının korunabilmesi adına birtakım tedbirlerin olması gerekmektedir.

Bu tedbirlerden ilk olarak ilgili karz-ı hasen uygulamalarının kurumsallaşarak, devlet tarafından tanınması sağlanmalıdır. İncelediğimiz sandıkların kuruluşu ve devamında samimiyeti, sandık yapısını, ülfet ve muhabbeti bozacak sıkıntıların yaşanmadığı görülmektedir. İncelediğimiz bu sandıklarda yaşanan problemler sandık işleyişinin devlet nazarında muteber olmamasından kaynaklanmaktadır. Alınacak tedbirler arasında resmiyet – samimiyet dengesinin korunmasını sağlamak da yer almaktadır.

Araştırmaya konu olan on iki sandığın kendine has özellikleri bulunmaktadır. Bununla beraber kuruluş amaçları bakımından bütün sandıklarda temel gaye yardımlaşma olarak karşımıza çıkmaktadır. Katılımcı sayıları da 5 ile 28 kişi arasında değişmektedir. Yatırım sandığı dışındaki bütün sandıklara dışarıdan katılımcı kabul edilmektedir. Sandıklarda karz üyelerine ya da onların tanıdıklarına verilmektedir. Sandıklarda sistemin devam edebilmesi için belirlenen oran genellikle kişinin sandıktaki birikiminin 3 katı olarak belirlenmektedir. Bu oran oldukça önemlidir. Zira bu orandan fazlasının üyelerin hepsine karz olarak verilmesi sistemin işleyişini tıkayabilir.

İfade etmemiz gereken son konu sandıkların mevcut üye sayılarının sınırlandırılması ve biriken fonun tasarrufu hususunda yaşadığı problemlere tedbir alınmasıdır. Bu sorunlara karşı alınacak önlem sandık üyelerinin sınırlı tutulması buna rağmen sandık sayılarının çoğaltılması olacaktır. Üye sayısı az, sandık sayısının ise fazla olarak sandık faaliyetinin yürütülmesi karz-ı hasen ağını yaygınlaştırması açısından önem arz etmektedir. Sandıklarda biriken finansmanın enflasyon karşısında zarara uğramaması için iki metod

uygulanabilir. Bunlardan ilki sandık içerisinde finansman bulundurmuyup fonun daima üyeler arasında değişimi sağlanabilir. İkinci olarak toplanılan fonun değer kaybetmeyecek gayrimenkul veya menkul değere sahip bir mal ile değerlendirilmek olabilir. Bu vesile ile yardımlaşma sürekli olarak devam edebilir ve birikimler de değer kaybına uğrama riskinden kısmen de olsa kurtulmuş olabilir.

İncelenen sandıklarda yaşanan problemlere yönelik çözüm önerilerimizi de bu başlık altında ifade etmeye çalışacağız. İlk olarak üyelerin toplanılan fondan haberdar olmasında yaşanan güçlüklerle alakalı problemin çözümü yine katılımcılarla yapılan görüşmede ifade edilmiştir. Gebze’de faaliyet gösteren sandık yöneticisinin kurmuş ve halka arz etmiş olduğu “sandık v2” uygulaması sandık üyelerinin sandıktaki finansman hareketlerinden haberdar olmasında etkili bir çözüm yöntemi olmaktadır. Google Drive’a yükleme ve üyelerin oradan kontrol etmesi yöntemiyle de bu probleme çözüm bulunabilmektedir.

Sandıklarda toplanan fonların düşük miktarda kalması problemini sandık üyeleri iş hayatına atılmalarıyla aidatları yükselterek çözüme kavuşturmuşlardır. Çalışmanın içerisinde de belirttiğimiz gibi aynı sosyo-ekonomik yapıya sahip olan insanların bir araya gelerek sandık kurmaları ihtiyaçların karşılanması anlamında önemlidir. Zira her insanın yaşam standardı aynı olmamaktadır.

Karzın zamanında ödenememesi problemi sandıklarda vuku bulan bir gerçeklik olmasına rağmen üyelerinin sıkıntı olarak görmediği bir husustur. Zira katılımcıların çoğunluğu böylesi durumlarda sandık üyelerine destek olacaklarını, kardeşlik hukukuna göre hareket edeceklerini beyan etmektedirler.

Aidat, birikim ve karzların aynı cinsten olmaması da bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Buradaki problem hesabın tutulmasında yaşanan zorluktan ileri gelmektedir. Sandığa girdi ve çıktıların ayrı iki hesap olarak tutulması, karz verileceği zaman sandık başkanının önceden haberdar edilmesi sandığın zararını minimal seviyede tutacaktır.

Aidatların şahsi hesapta tutulması ve toplanması probleminde çözümü devletin bu sandıkları tanınması ve yasallaştırılması olarak ifade edebiliriz. Karz-ı hasen sandıklarının kuruluş amaçları arasında kar elde eden bir banka ya da kooperatif kurma gibi maddi unsurlar bulunmamaktadır. Ticari faaliyetleri de söz konusu değildir. Burada temel gaye, üyelerin yardımlaşarak desteklenmesi olduğundan dolayı devletin bu tarz karz sandıklarına ticari faaliyetlerde bulunan bir işletme muamelesi yapması ya da bu kapsamda değerlendirmesi kanaatimizce uygun görülmemektedir. Zaten kısıtlı

imkanlarıyla, yardımlaşma amacıyla kurulmuş sandıkların ticari işletme statüsünde kabul edilmesi, bu sandıkların sürekliliğine engel olacağı düşünülmektedir.

Sandık üye sayılarının artması sebebiyle samimi aile buluşmalarının azalması probleminin çözümünü ise üye sayılarında kısıtlamaya gidilmesi olarak ifade edebiliriz. Sandıkların temel felsefesi küçük gruplar halinde olabildiğince yayılmak olursa bu grupların bir arada hareket etmesi daha kolay olacaktır. Çoğunlukla hareket etmek, hareket kabiliyetini sınırlandırmaktadır.

Sandıkta bulunan paranın enflasyon karşısında erimesi belki de sandıkların yaşamış olduğu en büyük problemdir diyebiliriz. Günümüzde yaşanan enflasyon oranlarının ciddi oranlarda olması bu sandıkların sürdürülebilirliğini oldukça zedelemektedir. Çünkü sandıkta toplanılan fonlar aylık, haftalık hatta günlük olarak değer kaybına uğramaktadır. Sandık üyeleri enflasyona çözüm bulma hususunda kendi imkanlarının yeterli olamayacağını bilmektedir. Burada çözüm olarak iki yöntem ifade edilebilir. İlk olarak sandıkta âtil durumda bir fon bulunacaksa bunu bir yatırıma yönlendirmek faydalı olacaktır. İkinci olarak, sandıkta para bulundurmayıp fonun sürekli üyeler arasında sirkülasyonu sağlanabilir. Böylelikle enflasyon karşısında sandıktaki fonun alım gücü erimiş olsa bile insanlar ihtiyaçlarını karşıladıklarından dolayı enflasyondan daha az etkilenecektir.

Sandık tüzüğünün bağlayıcılığı sandık işleyişlerinde karşılaşılan problemler arasında yer almaktadır. İncelediğimiz sandıkların tamamında tüzüğün bağlayıcılığı hususu problem olarak belirlemektedir. Katılımcılar bu problemin çözümünü sandık içerisinde hallederek tüzükte esnetme yapmayı tercih etmektedirler. Samimiyet temelli sandıklarda yapılacak esnetme, üyelerin ve sandığın menfaati korunarak yapılmaktadır. Bu konuda önerimiz, tüzüklerin resmi bir yapıda ve tek bir formda olmasıdır. Böylelikle sandıklara üye olacak kimseler en başından itibaren kuralları bilerek ve o kurallara uymayı taahhüt ederek sisteme dahil olacaklardır. Aynı şekilde resmiyet – samimiyet arasında yaşanan güçlükler de bu şekilde çözüme kavuşacaktır.

Sandık üyeleri arasında güven tesis etmenin gerekliliği de yapılan çalışmada ortaya çıkan bir problem olarak durmaktadır. Kişilerin birbirine güven duyması, maddi ilişkiler açısından önemlidir. Kazançlarının bir bölümünü yardımlaşma için ayıran insanların güven duygusunda problem olması, sandıkların kurulmasının önünde bir engel olarak

durmaktadır. Bu güvenin tesis edilebilirliği hususunda çözüm önerimiz, sandıkların birbirini çok iyi tanıyan insanlardan müteşekkil olmasıdır.

Sandıkta bulunan fonun kullandırılma sırası, kimlere borç verileceği ve sandıkta fon bulunmadığında nasıl bir yol izleneceği problemi de sandıkların yaşamış oldukları problemler arasında yer almaktadır. Sandık kurulma aşamasında kura çekilerek sıra belirlenebilir. Bunun dışında ihtiyacı olan kişilere fon kullandırılabilir. Sandıkların sağlıklı bir şekilde faaliyetine devam edebilmesi ve her an borç verilebilmesi için bire üç oranına göre hareket etmek gerekir. Bu oran bir üyenin sandıktaki birikiminin üç katı kadar karz verilmesi şeklindedir. Oran artırıldığında karz döngüsü sıkıntıya girebilir ve diğerk üyelerin zamanında karz alması engellenebilir.

Karzın üye tarafından hiç ödenememesi problemi sandıklarda henüz yaşanan bir problem değildir. Sandıklar genelde üyelerini yakın çevrelerinden seçmektedir. Yeni üye alınırken sandık üyelerinin çoğunluğunun olumlu oy kullanmasını şart koşmaktadırlar. Bu ve benzeri parametreler doğrultusunda hareket etmek yaşanması olası problemleri minimize edecektir.

KAYNAKÇA

- Alım, Hasan Basri. *İslami Finansta Yasaklar ve Temel İslami Akitler*. Konya: KTO Karatay Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Alkış, Alpaslan. “Mecelle’de Akid Teorisi”. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 16/2 (2019), 444-468. <https://doi.org/10.33437> Erişim Tarihi: 08.02.2023.
- Altındal, Makbule. “Borçlunun Sorumlu Olmadığı Sonraki Kısmi İfa İmkansızlığı”. *Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 10/2 (2022), 627-638.
- Apaydın, Hacı Yunus. “İbra”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 21./263-266. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.
- Apaydın, Hacı Yunus. “İrade Beyanı”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 22/387-391. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.
- Apaydın, Hacı Yunus. “Karz”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 24/520-525. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001.
- Arabmazar, Abbas. *The Organizational Structure of Qard-al-Hassan Funds in Iran*. SESRIC, Workshop., 2007.
- Argunşah, Mustafa vd. *Türkçe Sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları, 12. Baskı., 2023.
- Arıkan, Mustafa. “Eser Sözleşmesinde İfa İmkansızlığı ve Sonuçları”. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 16/2 (2008), 265-286.
- Atamulu, İsmail - Köroğlu, Emre. “Türk Borçlar Hukukunda Alacaklı ve Borçlu Sıfatlarının Birleşmesi Sebebiyle Borcun Sona Ermesi (TBK m. 135)”. *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 13/1 (2018), 149-181. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/475412> Erişim Tarihi: 04.02.2023.
- Aybakan, Bilal. “İfâ”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 21. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.
- Aybakan, Bilal. “teberru”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/215-216. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2001.
- Aydın, Mehmet Akif. “Borç”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 1992. Erişim 15 Şubat 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/borc> Erişim Tarihi: 18.12.2022.
- Aydın, Mehmet Akif. “Borç”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. VI. Cilt/285-291. İstanbul, 1992.

- Aydın, Mehmet Akif. “Haksız Fiil”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. XV. Cilt/210-211. İstanbul, 1997. <https://m.islamansiklopedisi.org.tr/haksiz-fiil> Erişim Tarihi: 07.01.2023.
- Aydın, Nurşen. “Nitel Araştırma Yöntemleri: Etnoloji”. *Uluslararası Beşeri ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi, International Humanities and Social Science Review (IHSSR)* 2/2 (2018), 1-12.
- Badem, Mustafa. *Kur'an'da Ekonomik Hayata İlişkin Temel Esaslar*. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Baltacı, Ali. “Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır?” *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AEÜSBED)* 5/2 (2019), 368-388. <https://doi.org/10.31592/aeusbed.598299> Erişim Tarihi: 05.01.2023.
- Beybur, Mustafa - Çetinkaya, Murat. “Tasarrufa Dayalı Faizsiz Finans Sistemine Jak Bankacılık ve Karz-ı Hasen Sistemi Önerisi”. *The Journal of Social Science* 5/9 (2021), 269-281.
- Buhârî. *Havâlat*, 1.
- Canbaz, Muhammet Fatih. *İslâmî Finans Aracı Olarak Karz-ı Hasen ve Katılım Bankaları İçin Bir Model Önerisi*. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi, Doktora Tezi, 2019. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=0wiELKzif-pz49e8t_raA&no=BybNoVxoGXxRwJPMtpVg Erişim Tarihi: 23.12.2022.
- Cavga, Mehmet Zahid. *İslam İktisadında Karz-ı Hasen Müessesesinin Gelişimi, İşlevleri ve Bir Model Önerisi*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Ceylan, Hadi Ensar. *İslâm Borçlar Hukukunda Akdin Bağlayıcılığı*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2017. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=qdcDb09_FTt4Mz_4T1qzRg&no=7OU0POFAGdk49yIysAMg4w Erişim Tarihi: 28.12.2022.
- Creswell, John Ward. *Eğitim Araştırmaları Nicel ve Nitel Araştırmaların Planlanması, Yürütülmesi ve Değerlendirilmesi*. İstanbul: EDAM yayınları, 2. Baskı., 2019. çeviri: Komisyon
- Çağrı, Mustafa. “İhsan”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 12 Temmuz 2019. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ihsan--iyilik> Erişim Tarihi: 19.01.2023.
- Çağrı, Mustafa vd. *İlmihal II, İslam ve Toplum*. 2 Cilt. Ankara, 2006.
- Çelik, Faik. *Kredi Talepleri*. İstanbul: Türkmen Kitabevi, 1. Baskı., 2014. <https://www.dr.com.tr/Kitap/Kredi-Talepleri/Faik-Celik/Egitim-Basvuru/Is-Ekonomi-Hukuk/Ekonomi/urunno=0000000610952> Erişim Tarihi: 13.01.2023.

- Çetinkaya, Esra. “Tokat Şer’iyye Sicillerine Göre Osmanlı Hukukunda Karz Sözleşmesi”. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi* 21/2 (2015), 243-269. <https://www.acarindex.com/marmara-universitesi-hukuk-fakultesi-hukuk-arastirmalari-dergisi/tokat-seriyye-sicillerine-gore-osmanli-hukukunda-karz-sozlesmesi-323340> Erişim Tarihi: 27.09.2023.
- Değerli, Altuğ. *Bireysel Bankacılıkta Geri Ödenemeyen Krediler Sorunu ve Bir Uygulama*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2010. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=JnwiVbwv6nB_IIE_2F_qjlw&no=111NKkdO5RlrVjKn6x40hA Erişim Tarihi: 27.11.2023.
- Döndüren, Hamdi. “Osmanlı Tarihinde Bazı Faizsiz Kredi Uygulamaları ve Modern Türkiyede Faizsiz Bankacılık Tecrübesi”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/1 (2008), 1-24.
- Durmuş, Abdullah. “Fıkıhta Karz (Ödünç) Sözleşmesinde Vade Şartının Bağlayıcılığı Meselesi”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 16 (2010), 315-330. https://isamveri.org/pdfdrg/D02533/2010_16/2010_16_DURMUSA3.pdf Erişim Tarihi: 23.09.2023.
- Durmuş, Aydoğan. “Kredi Piyasasında Daralma ve Büyüme Riski”. *Journal of Social Sciences and Education* 2/1 (2019). <https://dergipark.org.tr/tr/pub/josse/issue/45348/515755> Erişim Tarihi: 19.10.2023.
- Erbek Odabaşı, Özge. “Borç ilişkisinden doğan yan yükümlerin edim yükümleriyle karşılaştırılması”. *İzmir Barosu Dergisi* 3 (2020), 61-156. <https://www.izmirbarosu.org.tr/pdfsosya/sayi-2020-32021122152832591.pdf> Erişim Tarihi: 09.01.2023.
- Ferguson, Niall. *Paranın Yükselişi : Dünyanın Finansal Tarihi*. İstanbul: Yapı kredi yayınları, 2022. <https://www.bkmkitap.com/paranin-yukselisi> Erişim Tarihi: 06.01.2023.
- Gedik, Şerif. “İslâm Hukuku Açısından Babanın Çocuğun Malında Tasarrufta Bulunma Yetkisi ve Malî İbadetleri Üzerindeki Rolü”. *Diyanet İlmî Dergi* 59/2 (2023), 613-654. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2558570> Erişim Tarihi: 07.10.2023.
- Genç, Abdullah Talha. “Alternatif finansal bir kurum olarak karz-ı hasen sandıkları”. *Banka Dışı Finansal Kuruluşlar*. 155-175. Ankara: Orion Akademi, Orion Akademi., 2022.
- Genç, Abdullah Talha. *Türkiye’de Karz-ı Hasen Sandık Uygulamaları: Nitel Bir Araştırma*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2019. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=lvzw5wf7aE1eyBcXQf_Lthw&no=F08i_VQEPtTZv1HYIdLp_w Erişim Tarihi: 12.01.2023.

- Genç, Abdullah Talha. “Türkiye’de Yardımlaşma Sandıkları Çerçevesinde Karz-ı Hasen Örnekleri”. *Karz-ı Hasenin Kurumsallaşması*. 57-87. İstanbul: Çınar mat. ve yay. san. tic. ltd. şti., 1. Baskı., 2019.
- Günay, Hacı Mehmet - Yediyıldız, Bahaeddin. “Vakıf”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 42. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.
- Güney, Necmettin. “İslam İktisadında Para / İslam Hukukunda Para Kavramı ve Paranın Yeri”. *İslam İktisadında Para Bakırdan Dijitale*. 29-63. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1. Baskı., 2020.
- Hançerlioğlu, Orhan. *Ekonomi Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1989.
- İbn-i Mâce. *Sadakât*, 2431.
- Kaan, Enver Osman. “Faize Alternatif Bir Finansman Aracı Olarak Karz-ı Hasen Yerine Zekât”. *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/2 (2021), 605-621. <https://doi.org/10.33460> Erişim Tarihi: 15.01.2023.
- Kahraman, Abdullah. “Takas”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. C. 39. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2000.
- Kahraman, Mehmet Ali. *Din Eğitimi Veren Öğretmenlerin Faiz Bilgisi ve Katılım Bankalarına Bakışı: Sakarya Örneği*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2023.
- Kahriman, Elif. *İslam Hukukunda Günümüz Mikro Kredi Yerine Karz-ı Hasen*. Yozgat: Yozgat Bozok Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Kara, Yakup. “İslam Hukuku’nda Deyn’in Deyn Karşılığında Satımı”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 20 (2012), 388-416.
- Karadoğan, Aynur. *XVIII. Yüzyılın İlk Yarisında Konya’da Parasal İşlemler ve Finans Sektörü*. Konya: Selçuk üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Karaman, Fikret vd. *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006. <https://www.diyanetvakfiyayin.com.tr/tr/urun/dini-kavramlar-sozlugu> Erişim Tarihi: 14.01.2023.
- Karaman, Hayreddin. “Akid”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. II. Cilt/110-126. İstanbul, 1989. <https://islamansiklopedisi.org.tr/akid?ysclid=llh2fnj9kl544798379> Erişim Tarihi: 08.01.2023.
- Karaman, Hayreddin. *Anahatlarıyla İslam Hukuku*. Ensar Neşriyat, 2019.
- Karaman, Hayreddin. *İslam’ın Işığında Günün Meseleleri*. 2 Cilt. İstanbul: İz Yayıncılık, 2012.

- Karataş, Zeki. “Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri”. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi* 1/1 (2015), 62-81. Sosyal Hizmet E- Dergi
- Kavcıoğlu, Şahap. “Ticari Bankacılıkta Kredi Riskinin ve Kredi Riski Ölçüm Modellerinin Değerlendirilmesi”. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi* 3/5 (19 Şubat 2014), 11-19. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/marufacd/issue/505/4585> Erişim Tarihi: 07.02.2024.
- Kaya, Ali - Çalış, Halit. “Haksız İktisap”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. XV/211-216. İstanbul, 1997. <https://m.islamansiklopedisi.org.tr/haksiz-fiil?ysclid=llh2rnuls8885281934> Erişim Tarihi: 08.12.2023.
- Kelebek, Mustafa. *Ebu Yusuf’un İslam Borçlar Hukukundaki Yeri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Doktora Tezi, 2008.
- Kocaağa, Köksal. “Sözleşmenin Kurulabilmesi İçin Tarafların İrade Beyanları Arasındaki Uygunluğun Kapsamında Yer Alması Gereken Noktalar”. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi* 79 (2008), 73-103. <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2008-79-465> Erişim Tarihi: 18.07.2023.
- Kocaimamoğlu, Sururi. *Bankacılık ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 4. baskı., 1985. <https://www.nadirkita.com/bankacilik-ansiklopedisi-sururi-kocaimamoglu-kitap2422984.html> Erişim Tarihi: 24.12.2023.
- Korkmaz, Sefer. “Malî Hiyel Uygulamaları Ekseninde Türkiye’deki Faizsiz Konut Finansman Sistemlerine Bir Bakış”. *İslam Tetkikleri Dergisi - Journal of Islamic Review* 11/1 (2021), 309-328. <https://doi.org/10.26650> Erişim Tarihi: 25.12.2023.
- Kümbetoğlu, Belkıs. “Takas”. *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi* (2. Basım). C. 1. Cilt. İstanbul: Tübitak Bilim Yayınları, 2022.
- Meral, Pınar Seden. “Enflasyon ve Enflasyonun Okuma Alışkanlığına Etkisi”. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2/19 (2005), 309-324. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/231610> Erişim Tarihi: 08.02.2024.
- Müslim, *Müsâkât*, 33.
- Nerkiz, Mehmet. *İslam Fıkında Borç / Karz Akdi ve Yükümlülükleri*. Uşak: Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Obaidullah, Mohammed. *Introduction to Islamic Microfinance*. India: IBF Net (P) Limited, Sundus Art and Graphics., 2008. <http://www.ibfnet.in> Erişim Tarihi: 08.02.2024.
- Orman, Sabri. *İktisat, Tarih ve Toplum*. İstanbul: Küre Yayınları, 3. Baskı., 2010. https://www.kureyayinlari.com/Kitap/12/iktisat_tarih_ve_toplum Erişim Tarihi: 24.07.2023.

- Öz, Maya Turgut. “İrade Beyanı”. *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi*. 2/430. İstanbul: Tübitak Bilim Yayınları, 2022.
- Özdemir, Ahmet. “Akitlerde İrade Beyanı”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/2 (2008), 117-131. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/47004> Erişim Tarihi: 08.08.2023.
- Özdemir, Ahmet. “Karz Akdinin Mahiyeti ve Faizli İşlemleri Önleme Fonksiyonu”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 12/1 (2012), 125-145. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/46931> Erişim Tarihi: 08.08.2023.
- Özdemir, Mücahit. “Karz-ı Hasen Dünya Örnekleri Üzerine İnceleme”. *Karzı Hasenin Kurumsallaşması*. 23-56. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019.
- Özdemir, Recep. “Bir Finansman Kurumu Olarak Orta Sandıklar”. *İslami İlimler Araştırmaları Dergisi* 10 (2021), 93-116. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2037165> Erişim Tarihi: 08.12.2023.
- Özdemir, Recep. “İslam Hukukunda Ticaret ve Borç İlişkilerinin Genel Yapısı”. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 15/1 (2015), 243-273. https://isamveri.org/pdf/drg/D03296/2015_1/2015_1_OZDEMIRR.pdf Erişim Tarihi: 12.12.2023.
- Özsoy, İsmail. “Faiz”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12. CİLT/110-136. İstanbul, 1995.
- Reisoğlu, Safa. *Türk Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. İstanbul: Beta Yayınları, 23. Basım., 2012. <https://hukuk.bikifi.com/biki/borclar-hukuku-borc-iliskisinin-sona-ermesi/#:~:text=Borcun%20ifa%20veya%20di%C4%9Fer%20bir,erdikten%20sonra%20yeni%20faiz%20i%C5%9Fletilemez>. Erişim Tarihi: 16.10.2023.
- Salih, Cengizhan. *Sosyal Politika Kurumu Olarak Karz-ı Hasen: Sosyal Bankacılık Modeli Önerisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2014. https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=VJpA3tbhrlWCp2YxOgbSnQ&no=XjbhCpF_yvwy1w84lSIG8A Erişim Tarihi: 06.01.2023.
- Sancar, Mustafa Afşın. *Yoksulluğun Giderilmesinde Karz-ı Hasen Müessesesi: Tekaruz ve Karz-ı Hasene Dayalı Mikrofinans Modeli Önerisi*. İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Ekonomisi ve Finans Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2021.
- Sandık3. *Sandık 3 Şartname* (2020).
- Sırım, Veli. “İslam İktisadında Yatırımların Finansmanında Karz-ı Hasen Uygulaması”. *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* Ek sayı (2019), 125-165. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file> Erişim Tarihi: 10.11.2023.

- Şener, Mehmet. “İslam Hukukunda Karz-ı Hasen”. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/6 (1989), 391-403.
- Tekinalp, Ünal. *Banka Hukukunun Esasları*. İstanbul: Beta Yayınları, 2. Baskı., 1988.
- Topbaş, Osman Nuri. “Merhamet ve Karz-ı Hasen (Güzel Borç)”. *Şebnem Dergisi* 171 (2019). <https://www.osmannuritopbas.com/merhamet-ve-karz-i-hasen-guzel-borc.html> Erişim Tarihi 15.08.2023.
- Tuncer Çağırğan, Senar - Ulusoy, Yasin. “Kredi ve Kredi İşlemlerinin Hukuki Açıdan Değerlendirilmesi”. *Pamukkale Journal of Eurasian Socioeconomic studies* 6 (2019), 43-69. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/pjess/article/572449> Erişim Tarihi: 17.09.2023.
- Tunç, Hakan. *Ekonomik Göstergeler Işığında Banka Kredilerinin Büyüme ve Kalkınmadaki Rolü: Tüketici Kredileri, Taşıt Kredileri, Konut Kredileri Ayrımı*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Doktora Tezi, 2013. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=lqFhOuyEyyvjRhsKgemhQUQ&no=64bXd6WC7rDo5mRZMiawzw> Erişim Tarihi: 08.10.2023.
- Turan, Süleyman Arif. *Enflasyon ve Ekonomik Büyüme İlişkileri: Türkiye Üzerine İncelemeler*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Ülev, Salih. *İslami Mikrofinans Programlarının Etkinliği: İksar Karz-ı Hasen Örneği*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.
- Ünsal, Ahmet. “İn’ikâdın (Akdin Hukukî Varlık Kazanması) Mahiyeti”. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 51/2 (2010), 93-124. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/582312> Erişim Tarihi: 04.12.2023.
- Üstün, Yusuf. “Karz-ı Hasen’in Kurumsallaşmasında Kooperatif Modeli”. *Karz-ı Hasen’in Kurumsallaşması*. 87-100. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1. Baskı., 2019.
- Yıldırım, Ali - Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 12. Baskı., 2021.
- Zarakolu, Avni. *Bankacılar İçin Para ve Kredi Bilgisi*. Ankara: Bankacılık Enstitüsü, 12. Baskı., 2003. <https://www.hukukmarket.com/bankacilar-icin-para-ve-kredi-bilgisi.html> Erişim Tarihi: 06.12.2023.

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: Rıdvan DEMİR	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Ankara Üniversitesi
Fakülte	İlahiyat Fakültesi
Bölümü	İlahiyat
Makale ve Bildiriler	
1. Demir, R. & Durmuş, M. E. (2023). Bir Dayanışma Örneği Olarak Gayr-i Resmi Karz-ı Hasen Sandıkları. Sosyal Bilimler Araştırmaları Üzerine I, Research on Social Sciences I, s. 45- 71, Gaziantep.	